

Criza diplomatica dintre Romania si Republica Moldova

Analiza de discurs politic

Cuprins

Introducere

- Pledoarie pentru temă
- Cine comunică?
- Cu cine comunică?
- Metodologia

România – de la partenerul special la dușmanul istoric

- Proiectul inițial față de România
 - Relații pragmatice
 - Perioada de grație
- Primele dispute ideologice
- Cel dintâi conflict diplomatic
 - Trei premiere în relațiile bilaterale

- Războiul declarațiilor
 - România preocupată de identitatea minorității etnice
 - În vizor: derapajul antidemocratic
 - România trimite iar la discursul identitar
 - Un nou actor pe scenă: Rusia
 - Mașina propagandei
- Al doilea conflict diplomatic
- Concluzii: România, stat dușman

I. Introducere

Pentru un observator extern, Republica Moldova este un subiect de analiză fascinant. Pe cât de mică și de săracă este această țară, pe atât de complexe sunt problemele pe care le ridică. Nu este vorba doar de moștenirea comunismului, adică sărăcie generalizată, o cultură politică anemică, populism și demagogie, o categorie socială de sine stătătoare a inadaptaților, corupție și crimă organizată. Nu este nici măcar vorba doar de singura țară din Europa în care Partidul Comunist a preluat puterea prin vot democratic, cu un rezultat covârșitor, deși și-a menținut titulatura roșie. Este o țară ce încearcă să se trezească din amnezia istoriei și să-și definească identitatea, iar consecințele acestui proces afectează tot ce ține de existența sa: politica internă și externă, activitatea economică, relațiile interumane și interculturale.

Un curent unionist – proromân -, un curent filorus și un curent independentist, iată cele trei forțe care se luptă pentru dominație în spațiul public moldovenesc. Cel dintâi afirmă identitatea română a majorității populației, cele din urmă afirmă identitatea moldovenească a etnicilor majoritari. Cel dintâi militează pentru o apropiere de România, mergând

până la unire, cel de-al doilea vorbește despre independența țării, cel de-al treilea dorește o integrare mai mare în spațiul CSI.

Disputa identitară ar putea să fie obiectul unei alte analize, însă pe noi ne interesează unul din efectele secundare ale acesteia: modul în care un actor declarat prorus – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCM)– își construiește comunicarea diplomatică publică cu trei parteneri bilaterali fundamentali – Moscova, Bucureștii și Kievul – în primul an după câștigarea alegerilor parlamentare. Vom avea în vedere numai o perioadă limitată între 25 februarie 2001, data scrutinului pentru legislative, și 31 martie 2002, data la care a avut loc a doua Mare Adunare Națională – punct culminant din maratonul de proteste anticomuniste organizat de opoziția creștin-democrată. Este o perioadă extrem de bogată în evenimente interne și cu o comunicare diplomatică intensă.

Pledoarie pentru temă

Dintr-un viespar de probleme, de ce am ales totuși să punem sub lupă modelele publice ale comunicării diplomatice a PCM? Prin discursul său radical din perioada opoziției și din campania electorală, PCM promitea să schimbe radical evoluția internă și externă a micii republici. Alegerile i-au adus – într-un mod cu totul surprinzător – un control aproape total al puterii centrale (70% din Parlament, guvernul și șeful statului), ceea ce putea să sporească tentația liderilor comuniști de a-și respecta platforma. Vor pune în aplicare ce au promis? Vor oficializa limba rusă? Vor integra Moldova în Uniunea Rusia-Bielorusia? Cum vor relaționa ei cu România? Cum se vor raporta la Ucraina? Cum vor proceda cu Occidentul și cu organismele internaționale? Acestea au fost unele dintre primele întrebări la care observatorii politici au încercat să răspundă, imediat după aflarea rezultatelor alegerilor.

Am ales să analizăm discursul diplomatic, pentru că ne-a interesat imaginea pe care comuniștii au încercat să o construiască despre ei înșiși, despre obiectivele lor și despre partenerii lor externi. Ne-am oprit numai asupra modelelor publice, deoarece am utilizat numai mesajele publice și nu am avut în vedere mesajele transmise pe canale diplomatice. Am limitat analiza numai la comunicarea cu Rusia, România și Ucraina, din cauza complexității problematicii. Oricum cele trei țări nu puteau fi ignorate de noua putere, pentru varii motive: Rusia este centrul de gravitație al comuniștilor, iar Moldova este oricum dependentă economic de ea; România este centrul de

gravitație pentru o minoritate din populația Moldovei, dar comuniștii s-au raportat tot timpul negativ la ea, când au fost în opoziție; Ucraina este mai mult decât un vecin cu care Moldova împarte o graniță întinsă: ea joacă un rol în soluționarea conflictului transnistrean, considerat de comuniști o prioritate.

Cine comunică?

Comunicatorul în ecuația propusă este Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCM). După ce a fost scos în afara legii, la începutul anilor '90, PCM a fost reorganizat în 1994 chiar de către actualul său lider, Vladimir Voronin. Fost membru PCUS cu diferite funcții, Voronin și-a atins apogeul carierei în regimul sovietic ca ministru de interne, din februarie 1989 până în 1990. În această calitate, el a condus reprimarea protestelor anticomuniste din 7 noiembrie 1989, de la Tighina¹.

Partidul a înregistrat rezultate bune încă de la primele alegeri la care participă, în 1994, pentru ca în 1998 să câștige alegerile parlamentare, obținând 40% din Legislativ. Nu a reușit totuși să acceadă la guvernare, din cauza unei coaliții de partide parlamentare care s-a format ad-hoc.

PCM este un partid declarat comunist, care se revendică de la tradiția bolșevismului sovietic. S-a impus pe scena politică prin discursul filorus radical, dublat de un antiromânism agresiv. În campania electorală, PCM a venit cu un proiect decupat din alte timpuri: integrarea Moldovei în Uniunea Rusia-Bielorusia, oficializarea limbii ruse, refacerea sistemului sovietic de administrație publică, renașionalizarea întreprinderilor privatizate.

Pe de altă parte, rezultatele alegerilor din 2001 l-au investit cu o putere covârșitoare, potențată și de decimarea opoziției în urma acestui scrutin. Obținând aproape 50% din dufragii, PCM a preluat, în urma redistribuirii voturilor, 70% din cele 101 locuri în Parlament. Două foste partide de guvernare nu au reușit să treacă de pragul electoral. Creștin-Democrații și o alianță a fostului premier Dumitru Braghiș, Alianța Braghiș, au fost singurele formațiuni care au obținut o reprezentare parlamentară. Cei dintâi au jucat de la început rolul opoziției radicale, dar cei din urmă au adoptat un ton moderat, susținând multe decizii controversate ale comuniștilor. Pe parcurs, câțiva membrii ai Alianței Braghiș s-au înrolat în PCM. Comuniștii și-au impus fără probleme liderul ca șef al statului, Moldova fiind o

¹ Marian Enache, Dorin Cimpoeșu – Misiune Diplomatică în Republica Moldova 1993-1997, Iași 2000

republică parlamentară. Prim ministru a fost numit un necunoscut pe scena politică, fost manager la o renumită fabrică de bomboane, *Bucuria*.

Fără a intra în amănunte, vom puncta câteva din acțiunile interne ale PCM după venirea la putere, pentru a-i completa portretul. Comuniștii au luat o serie de decizii pentru consolidarea statului limbii ruse, despre care vom vorbi pe larg în capitolele II și III și au început o campanie de construire a unei identități naționale moldovenești, diferite de cea română. Istoricii filoruși, foști ideologi din perioada sovietică, au fost chemați să scrie un nou manual de istoria Moldovei, care să dovedească existența statului moldovean din secolul XIV și până acum.

Comuniștii au încercat să-și consolideze puterea prin preluarea controlului asupra administrației locale. Au adoptat două legi privind refacerea sistemului sovietic de administrație publică, distrugând astfel modelul modern, stabilit cu sprijinul Consiliului Europei în 1998. Numai presiunile Europei și o decizie nefavorabilă a Curții Constituționale i-au împiedicat să țină alegeri locale anticipate, în aprilie 2001. Conceptul care reiese din discursul liderilor comuniști este cel al consolidării unei structuri de putere pe verticală, pornind de la șeful statului în jos, până la nivel local.

Ei au manifestat o aroganță a puterii. Adesea, reprezentanții Partidului Popular Creștin Democrat (PPCD) nu au fost lăsați să își susțină punctul de vedere de la tribuna Legislativului, iar în iarnă, când Alianța Braghiș a renunțat să mai sprijine Guvernul și a început să îl critice, liderul facțiunii comuniste, Victor Stepaniuc, a declarat că ar trebui luate măsuri pentru a împiedica atacurile din partea opoziției.

În fața opoziției străzii față de obligativitatea studierii limbii ruse și față de introducerea manualului de Istorie a Moldovei, unul din argumentele lor a fost că ei au primit votul populației în alegeri, ceea ce i-a mandatat să-și pună în aplicare programul, fără să mai țină cont de părerile adverse.

Manifestațiile anticomuniste din februarie-aprilie 2002, stârnite de cele două măsuri menționate mai sus, scot la iveală alte reflexe autoritariste ale PCM: suspendarea PPCD pentru o lună – la care s-a renunțat în urma presiunilor externe, acțiuni de intimidare împotriva liderilor PPCD și a oamenilor simpli care participă la manifestații, cenzură în presă, propagandă. Punctul culminant al acelei perioade a fost dispariția ciudată a deputatului PPCD Vlad Cubreacov, una din figurile de marcă ale partidului².

² Unele surse vorbesc despre o răpire comandată chiar de Vladimir Voronin, în timp ce comuniștii au acreditat ideea că Iurie Roșca, președintele PPCD, ar fi vrut să-și elimine un contracandidat din interiorul partidului.

Pe plan economic, nu a fost adoptată o strategie clară, în schimb au fost demși miniștrii reformiști ai finanțelor și economiei. Relațiile cu FMI și Banca Mondială au fost blocate din lipsa reformelor și din cauza unui acord controversat cu Rusia, privind plata datoriei la gaze, care îngreunează prea mult serviciul datoriei externe. Datoria externă pe care Moldova trebuie să o plătească în 2002 se variază între 50% și 70% din veniturile bugetare, în funcție de sursa informației. Până recent, Chișinăul a trăit sub amenințarea intrării în incapacitate de plată. Țările donatoare și organismele financiare internaționale au început să dea semne că situația va fi evitată. Oricum, nivelul de viață a rămas foarte scăzut, chiar dacă autoritățile raportează creșteri economice.

Cu cine comunică?

Cei trei interlocutori pe care îi vom lua în considerare au și ei pozițiile lor strategice. Rusia și România pot fi considerați cei doi poli care au încercat să atragă Moldova de la proclamarea independenței, în 1991 încoace. Rusia a căutat să-și mențină controlul în zonă prin diferite mijloace, cum ar fi dependența energetică a Moldovei, conflictul transnistrean, în care s-a implicat, cultivarea unei elite politice loiale. România s-a evidențiat mai mult prin pregnanța mesajului identitar - sunt două state românești – și prin ajutoare economice în diferite situații. Ucraina a urmărit ani de zile să obțină controlul asupra drumului strategic Reni-Odessa și are interese strategice în Transnistria, cu care împarte o graniță necontrolată de autoritățile moldovene.

Feed-back-ul acestor interlocutori va fi analizat numai în măsura în care va contribui la o mai bună înțelegere a discursului Chișinăului.

Metodologia

Principala metodă de lucru a fost analiza de discurs, pe care am confruntat-o cu o analiză politică, a evenimentelor relevante - pentru subiectul nostru -, care s-au produs în Republica Moldova în perioada studiată. Am urmărit să confruntăm astfel congruența dintre mesajele transmise public de liderii comuniști cu ceea ce au făcut ei în mod concret. Scopul comparației a fost acela de a separa temele și preocupările reale ale noii administrații de simpla retorică diplomatică.

Sursele pe baza cărora ne-am fundamentat analiza de discurs sunt mesajele publice date de liderii comuniști: declarații politice (în special cu ocazia investiturilor), declarații de presă și interviuri. Am avut acces la texte ale unor declarații politice în original, dar principala resursă folosită au fost știrile transmise de agențiile de presă din Republica Moldova (Basa Press, Flux, Infotag, Moldpress), de ziarele din România și de unele publicații din. Numai de pe agenții am selectat aproximativ 400 de știri relevante pentru analiza propusă.

Știrile au fost selectate după următoarele criterii: să se refere la unul dintre cei trei interlocutori, sau la teme secundare legate de relațiile bilaterale cu aceștia (de exemplu, limba rusă sau Transnistria); să se refere la politica externă în general; emițătorii să fie purtători de mesaj legitimi. Prin aceasta înțelegem că am considerat ca reprezentative declarațiile date de: Vladimir Voronin, ca lider al partidului și ca șef al statului; Victor Stepaniuc, al doilea om în partid, liderul facțiunii parlamentare, un radical cu o influență politică sporită; precum și de oameni loiali președintelui cu funcții de răspundere în stat: premierul Vasile Tarlev, speakerul Parlamentului, Eugenia Ostapciuc, consilierul prezidențial Victor Doraș. Ministerul de Externe a fost luat în calcul, însă mesajele care vin din această zonă nu sunt mereu identice cu cele emise de comuniști, datorită unui nucleu pro-european care s-a mai conservat în această instituție și datorită specificului acestei instituții.

Pentru analiza politică am folosit, pe lângă informațiile brute din presă, interviuri cu analiști politici din Republica Moldova și din România, politicieni, diplomați. Am recurs, de asemenea, la diferite evaluări și rapoarte ale organismelor internaționale. Pe parcursul lucrării, analiza politică nu ocupă un loc central. Ea are rolul de a urmări doar acele evoluții și evenimente care permit o înțelegere mai corectă a mesajelor transmise de oficialii comuniști. De aceea, foarte multe aspecte de politică internă și externă au fost lăsate la o parte cu bună știință.

Planul lucrării

Celor trei țări le-au fost dedicate capitole distincte, care au totuși o construcție simetrică: în prima parte analizăm proiectul diplomatic inițial al puterii, adică promisiunile privind modul de construire a relațiilor bilaterale și intențiile anunțate ale Chișinăului; în a doua parte ne concentrăm asupra discursului ce însoțește acțiunile concrete întreprinse de administrația de la

Chișinău pe relația cu cei trei interlocutori. Această structură ușurează comparația finală între modelele de comunicare diplomatică abordate de puterea comunistă cu cei trei parteneri.

În cazul Rusiei, vom observa că administrația comunistă practică o comunicare constantă, intensă și complet pozitivă. Deshiderea Chișinăului este uneori disproporționată față de feed-backul Rusiei, acceptând concesii mari, dar aceasta nu constituie un obstacol. Principalele probleme pe care le are de rezolvat Chișinăul cu Moscova sunt încheierea tratatului bilateral, soluționarea conflictului transnistrean, îmbunătățirea relațiilor economice, incluzând aici și plata datoriei pentru gazul importat. În plus, există două chestiuni pe care autoritățile comuniste nu le menționează în prima linie, dar acționează în vederea punerii lor în practică: consolidarea statutului limbii ruse și integrarea în Uniunea Rusia Bielorusia. Temele generale identificate în discursul Chișinăului sunt: consolidarea statalității, a suveranității și independenței țării, refacerea integrității teritoriale. Tema identității naționale apare indirect, datorită dezbaterii în jurul limbii ruse.

Cu România, comunicarea este exact opusul celei anterioare: este inconstantă, variază de la mesaje parțial pozitive la mesaje complet negative, conține multe condiționări, are un caracter verbal, nefiind dublată de o interacțiune a factorilor de decizie și de proiecte concrete. Problemele care apar în acest caz sunt generate de dezbaterea identitară, presupusul amestec al României în treburile interne ale Moldovei, relațiile comerciale. Aceste chestiuni se subordonează unor teme generale: consolidarea statalității, a suveranității și independenței țării, dezvoltarea economică, identitatea națională. Spre deosebire de Rusia, la România nu mai apare tema integrității teritoriale, pentru că ea nu este implicată în negocierile de pace cu regiunea separatistă. Este pregnantă în schimb tema identității etnice, ea fiind miezul comunicării diplomatice cu Bucureștii.

Comunicarea cu Ucraina pornește tot de la premise pozitive, comuniștii dublându-și mesajele și de fapte: ratificarea unui tratat controversat de frontieră, care satisfăcea interesele Kievului. După ce au constatat că vecinul lor nu răspunde nevoilor Moldovei, sprijinindu-l fățiș pe liderul tiraspolean Igor Smirnov, ei au recurs la un mesaj negativ și agresiv. Cu toate acestea, comunicarea este mai puțin dură decât cea cu Bucureștii, iar panta nu este constant descendentă, părțile fiind capabile să mai negocieze pe anumite chestiuni practice. Principalele probleme ce apar în discuție sunt trasarea graniței comune, controlarea frontierei pe sectorul transnistrian, blocarea

contrabandei Tiraspolului, recunoașterea dreptului de proprietate asupra clădirilor construite de Chișinău în Ucraina în perioada sovietică. Aceste probleme se subsumează temelor generale întâlnite și mai sus: consolidarea statalității, a suveranității și independenței țării, refacerea integrității teritoriale. În comunicarea cu Ucraina, lipsește deci tema identității naționale, dar revine chestiunea integrității teritoriale.

În capitolul dedicat concluziilor, pe lângă o analiză comparativă a celor trei modele de comunicare și a cuvintelor cheie, am construit și o schemă de categorii care sumarizează discursul diplomatic al Chișinăului, cel puțin pe relația cu Moscova, Bucureștii și Kievul. În centru am situat tema fundamentală a consolidării statalității, căreia i-am atașat patru teme secundare, pe care le-am considerat determinanți ai celei anterioare: suveranitatea, independența, integritatea teritorială și identitatea națională. Fiecare determinant are propriile unități de analiză, după cum urmează:

Determinantul	Unități de Analiză
Independența	Neamestec în treburile interne Dezvoltare economică Problema energiei
Suveranitatea	Neamestec în treburile interne Autoritate asupra întregului teritoriu
Identitate națională	Etnia moldovenească Cultura moldovenească Istoria moldovenească Limba moldovenească Limba rusă
Integritate teritorială	Transnistria

II. Rusia – constanta parteneriatului strategic

1. O scurtă privire spre Vest și înapoi

Desprinderea Republicii Moldova de Moscova se produce în 1989-1991, pe fondul perestroikăi și al mișcărilor de reafirmare a identității naționale a populației majoritare. Scânteia identitară a fost aprinsă de problema limbii majorității: Este moldovenească, așa cum pretindea propaganda sovietică? Este de fapt limba română, cum revendicau contestatarii liniei oficiale? Primele dezbateri publice la nivel intelectual au început în 1988³. Tot atunci a apărut și Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării, din care, în martie 1989, se va forma Frontul Popular din Moldova. Organizator al mai multor mișcări de stradă - *Mari Adunări Naționale* -, Frontul a reușit să impună adoptarea limbii române, cu grafie latină, ca limbă de stat, pe 31 august 1989. În octombrie al aceluiași an, organizația este recunoscută de autorități, iar reprezentanții săi reușesc să ocupe aproape o treime din locurile sovietului, în urma alegerilor din 1990. În iunie 1990, a fost proclamată suveranitatea. În mai 1991, Moldova a renunțat la titulatura de republică sovietică, iar în august și-a declarat independența⁴.

Începutul existenței Moldovei ca stat nu a fost un accident izolat. Întreaga sa evoluție în perioada ce a urmat a stat sub semnul chestiunii identitare. Politica internă și cea externă au fost organizate în jurul acestui principiu ontologic: partidele (pro sau contra identității românești a Moldovei), politicile de guvernare, diplomația, relațiile cu vecinii, Constituția și chiar un război de secesiune s-au alimentat de aici. Și relația cu Rusia în perioada 1990-2001 s-a supus aceleiași legități.

În 1990-1991, Moldova s-a aflat, probabil, la cea mai mare distanță de Moscova. A fost momentul „regăsirii fraților de peste Prut”, al „podurilor de

³ Cf. Klaus Heitmann; *Limbă și politică în Republica Moldova*; Chișinău 1998;

⁴ Cf. Marian Enache, Dorin Cimpoieșu, *Misiune Diplomatică în Republica Moldova 1993-1997*, Iași 1997; Iulian Chifu, *Război diplomatic în Basarabia*, București 1997.

flori” cu românii. „Să ne ținem de neamuri”, a fost îndemnul adresat la București de președintele moldovean Mircea Snegur⁵. Moscova nu a agreat însă aspirațiile naționale ale Moldovei și a căutat să le contracareze prin mijloace multiple: alimentarea unor forțe politice filo-ruse, care au gestionat puterea în special după 1992 și au reorientat țara spre est, crearea enclavelor din sudul și estul republicii – Găgăuz Yeri și, respectiv, Transnistria⁶ -, nerecunoașterea printr-un tratat a suveranității, independenței și integrității țării, pârgăhia economică (dependența de resursele energetice vândute la prețuri ridicate, în particular).

Chișinăul a încercat să îmbuneze Moscova, atât din motive de afinitate doctrinară – oficialii de la Chișinău fie au practicat un limbaj dublu față de România, fie au demonstrat un anti-românism pur, reactivând doctrina moldovenismului -, cât și pentru a rezolva problemele stringente, care să permită funcționarea tânărului stat – Transnistria, necontestarea suveranității și independenței, alimentarea cu resurse, etc. În 1991, Snegur semnează tratatul de formare a CSI. În 1994, Moldova a intrat în Comunitatea Statelor Independente, dar nu aderă și la aranjamentele militare ale acesteia, invocând statutul său de țară neutră. Ambele mișcări au fost criticate de opoziție, dar fără succes.

În 1990, Snegur a semnat cu Boris Elțin tratatul bilateral, prin care Rusia ar fi recunoscut suveranitatea, independența și integritatea țării. Documentul a fost ratificat numai de Chișinău, Duma de Stat cerând garanții suplimentare pentru Transnistria. În 1995, se încearcă un artificiu – semnarea unui act adițional, care stârnește opoziția de la Chișinău. Părțile au renunțat la vechiul text și au reluat negocierile.

Per total, în perioada 1990-aprilie 2001, 140 de acorduri bilaterale și multilaterale au fost semnate de Federația Rusă și Moldova din 1990, dar numai 65 funcționează. 20 de acorduri reglementează cooperarea economică, 14 cooperarea militară și de securitate, 14 acoperă domeniul umanitar⁷.

⁵ Marian Enache, Dorin Cimpoieșu, op. cit. pp 31-35

⁶ Armata a XIV-a a Rusiei, cantonată în Transnistria, a sprijinit separatiștii transnistreni în timpul războiului de secesiune din 1992, iar ulterior a părut ca un scut, o garanție a Moscovei față de liderii tiraspoleni. Cf. Marian Enache și Iulian Chifu, op.cit.

⁷Statistică difuzată de agenția de presă Infotag, pe 14.04.01: 140 *COOPERATION AGREEMENTS SIGNED BUT ONLY 65 WORKING BETWEEN MOLDOVA AND RUSSIA*.

Consultări susținute între cele două părți au avut loc pe tema Transnistriei, dar fără să fie fructificate într-o soluție de pace. Din contră, Rusia a fost refractară ani de zile și de la a-și retrage armamentul și soldații din zonă, fiind nevoie de intervenția comunității internaționale. Rusia a semnat în 1999 acordul de la Istanbul, prin care se angajează să-și retragă trupele și armamentul din Transnistria până la sfârșitul lui 2002. În plus, acordul internațional privind reducerea armamentului, la care a devenit parte, a obligat-o să-și asume retragerea sau distrugerea armamentului greu din Transnistria până la sfârșitul anului 2001.

Aflat sub protecția rusă, liderul administrației Transnistrene, Igor Smirnov, a putut să-și urmărească propriile interese, fără să țină cont de Chișinău. S-a ajuns chiar până la situația în care Transnistria nu a achitat nici o rublă pentru gazul achiziționat, iar datoria i se imputa Moldovei.

Pe plan economic, Rusia rămâne principalul partener al Moldovei, însumând circa 60% din exporturile și importurile acesteia. Moldova este dependentă de energia electrică și de gazul din Rusia. Pentru gaz a plătit unul din cele mai mari tarife din CSI – 80\$ mia de metri cubi.

În concluzie, după entuziasmul inițial, Moldova și-a refăcut calculele strategice și s-a reîntors cu fața spre Moscova. O leagă de aceasta o ideologie – moldovenismul⁸ -, dependența energetică și economică, o elită politică formată la Moscova în perioada sovietică și imposibilitatea de a-și controla propriul teritoriu. Cu toate acestea, apropierea nu a fost bruscă și totală. Cel puțin la suprafață, s-a încercat păstrarea unui anumit echilibru. O dovadă poate fi chiar participarea Moldovei ca membru fondator la GUUAM – organizație formată din Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbaidjian și Moldova pentru a construi o alternativă la ruta rusească a petrolului; candidatura pentru Pactul de Stabilitate; neaderarea la structurile militare ale CSI.

⁸ Teorie fabricată de propaganda sovietică, care afirmă că moldovenii sunt un popor aparte de români, având o bază latină, dar fiind rezultatul aportului slav de-a lungul istoriei. Adepții teoriei propovăduiesc legăturile tradiționale de prietenie cu spațiul rus. Ei justifică apropierea de Moscova atât prin istoria comună, cât și prin argumente identitare și culturale. Pentru aceștia, moldovenii nu vorbesc româna, ci moldoveneasca.

2. Proiectul diplomatic inițial

Partidul Comuniștilor a venit la putere cu un mesaj pro-rus explicit. A promis ridicarea limbii ruse la statutul de limbă de stat, integrarea Moldovei în Uniunea Rusia-Bielorusia (URB), strângerea legăturilor cu Federația Rusă și spațiul CSI. Aceasta a fost esența platformei sale electorale, care a avut două ținte. Pe plan intern, comuniștii au vrut să obțină sprijinul comunității rusofone, în condițiile în care unul dintre competitorii în cursa electorală era chiar o organizație etnică rusească. Pe plan extern, PCM a încercat să convingă Moscova că poate să fie port-drapelul intereselor sale în Moldova. PCM a obținut prima miză, câștigând alegerile parlamentare, atât cu voturile rusofonilor cât și cu ale cetățenilor etniei majoritare, vrăjiți de populismul promisiunilor economice. Cu cea de-a doua miză nu i-a fost la fel de ușor. În timpul campaniei electorale, Kremlinul l-a preferat pe Dumitru Braghiș, premierul din acea vreme, tocmai pentru că nu era comunist. Logic, provocarea la care noua putere trebuia să răspundă era obținerea suportului Rusiei lui Vladimir Putin, cel puțin după alegeri. Rusia lui Ziuganov, care a stat constant alături de PCM, nu era suficientă pentru ca Moldova să-și rezolve problemele.

Comparând promisiunile electorale cu politica externă a Republicii Moldova până la sfârșitul lui februarie 2001, este evident că Partidul Comuniștilor propunea, cel puțin în perioada electorală, o schimbare radicală în abordarea diplomatică. Noutatea nu provenea atât din orientare, întrucât, așa cum am văzut, Moldova începuse deja strângerea relațiilor cu Estul de câțiva ani, ci din ritmul accelerat și finalitatea efectivă pe care PCM le propunea. De aceea, observatorii au început să-și pună întrebări referitoare la noua politică a Chișinăului. Ce era doar o promisiune electorală și ce era substanță în programul comuniștilor?

Entuziasmul inițial

Până la începerea efectivă a activității, răspunsurile date de discursurile oficiale nu au reușit să transmită totuși un mesaj unitar și încheșat. În ce constau ambiguitățile și contradicțiile vom vedea din analiza mesajului diplomatic al comuniștilor, din identificarea temelor cheie și a priorităților noilor lideri, în perioada februarie-aprilie 2001. Am considerat acest interval de timp relevant pentru că este perioada în care, comuniștii, surprinși ei

înșiși de amploarea victoriei din alegeri⁹, încep să se familiarizeze cu ideea preluării controlului asupra tuturor structurilor centrale ale statului. Noile circumstanțe i-au pus în fața unei duble provocări: Ce oameni să promoveze în posturile cheie? Cum să facă un program de guvernare realist dintr-un program electoral ce a excelat în promisiuni populiste și etnocentriste?

Se pot distinge trei momente cheie ale discursului comuniștilor în această etapă inițială. În primul rând a fost cel exprimat imediat după conturarea rezultatelor scrutinului parlamentar din 25 februarie. Liderii PCM au continuat, în euforia victoriei, temele din perioada pre-electorală: strângerea legăturilor cu Rusia până la integrarea în Uniunea Rusia-Bielorusia și oficializarea limbii ruse. Astfel, pe 26 februarie, Vladimir Voronin a declarat pentru BBC Chișinău că pe plan extern, Republica Moldova este practic condamnată să adere la URB, iar pe plan intern prioritară va fi ridicarea rusei la rang de limbă oficială. Pe 27 februarie, el și-a menținut declarațiile precedente, afirmând că, pentru validarea unor decizii în acest sens, va convoca două referendumuri. O nuanță a apărute totuși în discursul oficial: comuniștii trebuie să rezolve până atunci probleme mai urgente, cum ar fi sărăcia.

Pe 3 martie, imediat după comunicarea rezultatelor oficiale ale scrutinului, Voronin a afirmat: „Va fi o continuare în politica externă a Moldovei, deși schimbări sunt inevitabile”. El a arătat că analiza politicilor externe ale Moldovei l-a condus la concluzia că „aceste politici sunt bune și le vom aprofunda, mai ales că Partidul Comunist a acceptat să conducă cea mai săracă țară din Europa”. Vor fi menținute legăturile cu țările occidentale și estice, a arătat Voronin, ale cărui formulări au câștigat în concretețe când s-a referit la trei țări: Rusia – numită „direcția strategică” a politicii externe a Moldovei, pe care „trebuie să o dezvoltăm”; România și Ucraina cu care trebuie să se depășească stadiul declarațiilor de prietenie și să „ne dezvoltăm relațiile”. Potrivit liderului PCM, criteriul în abordarea relațiilor externe va

⁹ Apropiată ai lui Vladimir Voronin l-au citat adesea pe liderul comuniștilor, exprimându-și mirarea față de rezultatul alegerilor. PCM se aștepta la menținerea statutului de principal partid de opoziție, cu aproximativ 40% din mandate, față de o guvernare de coaliție. Din acest motiv, mulți dintre candidații de pe listele electorale, care au ocupat locuri considerate inițial neeligibile, nu au fost selectați cu atenție, fiind niște necunoscuți pe scena politică a Chișinăului. În plus, PCM era mai degrabă pregătit să critice constant noua putere, decât să propună un plan de guvernare care să scoată țara din criză. O consecință a acestui fapt a fost inclusiv lipsa unui program economic coerent pe care guvernul Tarlev a dovedit-o cu prisosință încă de la instalare.

consta în avantajele economice pe care Chișinăul le poate obține. „Țara care prezintă cea mai profitabilă ofertă va fi principalul partener al Moldovei”, a punctat el.

Așadar, imediat după alegerile parlamentare, reprezentanții PCM nu au un discurs consistent. Încep să apară nuanțările care promet o moderare a promisiunilor extravagante din campania electorală. Sunt aceste nuanțări doar niște răspunsuri social așteptate de receptorii, care, de această dată, provin dintr-o arie mai largă decât electoratul PCM: guverne străine, publicul românofil? Este vorba doar de o contradicție generată de circumstanțe? Prefigurează o moderare reală a abordării comuniștilor? Răspunsuri la aceste întrebări pot veni numai dacă vom continua analiza propusă.

Trecem astfel la al doilea moment esențial pentru înțelegerea proiectului diplomatic inițial al noii puteri de la Chișinău: preluarea oficială a funcțiilor de către președinte și primul ministru.

Pe 4 aprilie 2001, Parlamentul a fost chemat să îl aleagă pe șeful statului. Vladimir Voronin, ca și cei doi contracandidați ai săi, și-a prezentat opțiunile politice într-un discurs, înaintea votului. Intervenția sa a luat mai degrabă forma unei declarații de principii de politică internă. O declarație mai de substanță a fost dată presei, căreia îi spune că principalul obiectiv al administrației sale va fi rezolvarea problemei transnistrene, pentru care va pune în practică „acțiuni și idei noi”.

Ales președinte cu o majoritate covârșitoare, Voronin a ținut cu ocazia investiturii, pe 7 aprilie, un discurs cu mult mai relevant pentru concepția politicii externe a Chișinăului.

„Interesul național” și „pragmatismul” sunt criteriile pe care Chișinăul trebuie să își fundamenteze politica externă, a afirmat Voronin. „Dacă eforturile noastre de a modela o imagine internațională favorabilă Moldovei nu reușesc să fie direct legate de interesele naționale, o politică externă nu poate fi numită corectă. În acest caz, vectorul de politică va fi nesigur și politica însăși va rămâne timidă, ingrată și mediocră. (...) În același timp, voi căuta să fac politica noastră externă mai pragmatică și sper să găsesc înțelegere din partea organizațiilor internaționale, în condițiile în care cel mai important obiectiv al Moldovei este să devină membră a acestora. Această linie va fi avută și în relația cu statele CSI și mai ales cu partenerul nostru strategic, Federația Rusă”, a spus Voronin.

Rusia rămâne deci pentru președintele Voronin **partenerul strategic al Moldovei**. Sintagma o situează de la bun început în topul ierarhiei priorităților de politică externă a Chișinăului. O confirmare vine și din faptul că el nominalizează CSI ca organism internațional, dar nu le numește pe cele occidentale, precum Organizația Mondială a Comerțului sau Pactul de Stabilitate, deși, pentru cele din urmă, pregătirile de integrare se aflau atunci în faza finală, datorită guvernului precedent.

Dacă adăugăm și orientarea filo-rusă a PCM și a liderului său, se poate subînțelege că Voronin pornește pe drumul puterii dând semnificații diferite criteriilor „pragmatism”, „interes național”, „avantaje economice” în funcție de cine este partenerul extern.

Pe de altă parte, trebuie notate două absențe majore, în comparație cu mesajele anterioare: nici ca prezidențiabil și nici ca președinte, Voronin nu a spus nimic despre intrarea în URB sau despre oficializarea limbii ruse. Vor fi ele excluse din prioritățile noii puteri?

Presa și comunitatea diplomatică de la Chișinău au așteptat cu interes și discursul de investitură al premierului Vasile Tarlev, pe 19 aprilie 2001. Speranța era că vor fi aflate detalii despre personalitatea noului prim ministru – necunoscut în mediul politic – și mai ales că programul de guvernare ar putea clarifica pe ce drum o va lua Moldova în următorii patru ani.

Tarlev a definit în mod clar rezolvarea conflictului transnistrean, cu condiția păstrării integrității teritoriale a statului, și dezvoltarea cooperării economice cu fostele republici sovietice, ca principalele obiective ale Cabinetului său. Un obiectiv general de politică externă a fost consolidarea suveranității, a statalității și a integrității teritoriale a republicii. La nivel particular, cel puțin pe relația cu fostul spațiu sovietic, Tarlev a adus elemente noi față de Voronin, dar o face cu precauție. El a afirmat că „guvernul va analiza chestiunea intrării Moldovei în Uniunea Vamală Rusia-Bielorusia-Kazahstan – Kirghizia, iar mai târziu posibilitatea intrării în URB”.

Spre deosebire de șeful statului, Tarlev nu a făcut ierarhii concrete între partenerii externi, dar a dat unele detalii tehnice despre forma pe care o pot lua relațiile cu aceștia. Rusia ca „partener strategic” lipsește din discursul său, dar apare, nuanțat desigur, modelul de întărire a relațiilor cu Federația Rusă și cu CSI. Ierarhia pe care o stabilește premierul este mai generală, între zone geopolitice: pentru el pe primul loc este consolidarea legăturilor economice cu țările CSI și nu cu țările și organismele occidentale.

O pată de culoare a fost intervenția lui Voronin la congresul extraordinar al PCM din 21-22 aprilie. Cuvântarea a făcut vogă în mediile internaționale prin radicalismul doctrinar tipic unui lider bolșevic. După ce, timp de aproape trei săptămâni, a căutat să-și cozmelizeze imaginea de comunist radical, Voronin a denunțat în fața unei impresionante asistențe roșii, din țară și din străinătate „blocajul capitalismului” și a pledat pentru modelul socialist de dezvoltare. El a făcut cu aceeași ocazie și una din cele mai celebre declarații ale sale: Moldova trebuie să fie pentru Europa ceea ce este Cuba pentru continentul american – ultimul bastion al comunismului. La nivel de opțiuni de politică extrenă, discursul a reconfirmat statutul Rusiei ca „partener strategic” și criteriul pragmatismului. Au apărut și noi elemente explicative ale acestor sintagme. Voronin a afirmat că problemele economice și sociale întâmpinate de Moldova în ultimii ani se datorează ruperii legăturilor tradiționale cu Estul și, în mod particular, cu Federația Rusă.

Acest discurs are o importanță strategică pentru înțelegerea ulterioară a modului de comunicare a președintelui Voronin. Pentru prima oară se configurează ideea că mesajele pe care le transmite liderul PCM depind de publicul țintă căruia i se adresează. Nu este vorba aici de formule mai mult sau mai puțin nuanțate, ci de idei și luări de poziții care pot deveni chiar contradictorii. Pe parcursul anului pe care îl analizăm, aceasta s-a dovedit o constantă, care a crescut ambiguitatea mesajului diplomatic al Moldovei.

Ajungem, în final, la al treilea moment cheie pentru perioada inițială: prima vizită oficială a noului președinte în străinătate, pe 16-17 aprilie. Destinația: Moscova, unde s-a întâlnit cu președintele rus Vladimir Putin, cu liderul Partidului Comunist rus, Gennady Ziuganov, cu președintele Dumei de stat, Gennady Selezniiov, cu liderii grupului parlamentar al mișcării Edinstvo și cu președintele grupului ITERA de distribuție a gazului. Semnificativă pentru subiectul nostru este întrevederea cu Putin, deoarece ea scoate în evidență preocupările Moldovei pe relația cu Rusia și cum este dispusă Moscova să răspundă la aceste așteptări.

Temele principale de discuție ale președinților au fost chestiunea Transnistriei și relațiile dintre cele două țări. Întrevederea s-a finalizat cu o declarație comună, în care Rusia s-a angajat să contribuie la rezolvarea conflictului transnistrean, respectând condiția integrității teritoriale a Moldovei. „Rusia este gata să devină garantul respectării diferitelor acorduri

ce pot fi încheiate pentru rezolvarea conflictului transnistrean. Chiar există posibilități de rezolvare a acestei probleme. Rusia va acorda ajutor în moduri diferite pentru a soluționa conflictul cu respectarea suveranității, a independenței și a integrității teritoriale ale Republicii Moldova”, a declarat Vladimir Putin după întâlnire.

În discuțiile cu presa, Voronin nu a putut să spună ce garanții a oferit Rusia pentru suveranitatea Moldovei, motivând că Putin „nu i-a dat detalii”. El a reiterat, în acest context, poziția Moldovei față de chestiunea transnistreană: Chișinăul este gata să acorde Tiraspolului „atâta suveranitate câtă va fi necesară pentru a rezolva problema”, cu condiția păstrării integrității și suveranității republicii. Cât privește chestiunea Armatei a XIV-a, Voronin s-a pronunțat pentru menținerea ei în Transnistria atâta vreme cât acolo există armament rusesc.

Voronin a confirmat la Moscova statutul pe care noua putere vrea să îl asigure Rusiei în cadrul politicii externe: **Federația Rusă a fost, este și va fi partenerul strategic al Moldovei**, a spus el. Pentru a putea rezolva problemele economice și sociale ale țării, „ne concentrăm atenția asupra Rusiei și sperăm la asistență din partea partenerului nostru strategic”, a precizat Voronin. În replică, Vladimir Putin a afirmat disponibilitatea Rusiei de a dezvolta relațiile de cooperare cu Moldova în toate domeniile, dar nu s-a referit la acordarea de asistență pentru Moldova. Declarația finală semnată de cei doi șefi de stat exprimă decizia lor de a consolida cooperarea mutual benefică și sprijinul reciproc în organizațiile internaționale.

Voronin a mers mai departe în ceea ce privește chestiunea relațiilor cu Moscova și a vorbit despre integrarea Moldovei în URB. Acest proces va fi gradual și bine pregătit, fără nici o grabă. „Accesul în uniune trebuie să fie gradual, astfel încât oamenii să simtă rezultatele pozitive ale unei astfel de colaborări”, a spus el. Liderul de la Chișinău a mai afirmat că nu este împotriva integrării europene, dar cum acest proces este anevoios, cu multe condiții de îndeplinit, de ce să nu se intre Moldova în UE o dată cu Rusia și cu Bielorusia? Reacția lui Vladimir Putin, potrivit presei, a fost că Rusia va sprijini candidatura Moldovei la URB.

Alte subiecte abordate de Vladimir Voronin la Moscova au fost limba rusă, pentru care a ținut o pledoarie, și neaderarea Moldovei la NATO, în virtutea principiului neutralității prevăzut în Constituție. Cu președintele grupului ITERA, Igor Makarov, Voronin a ajuns la o înțelegere privind semnarea unui program complex de cooperare. Voronin a invitat ITERA să participe la

mai multe proiecte din Moldova, solicitare primită pozitiv de către partea rusă.

Vizita lui Voronin la Moscova, din 16-17 aprilie 2001, a fost prima acțiune de politică externă a noului președinte moldovean. Ea a clarificat multe din lucrurile spuse și nespuse până atunci de conducerea Moldovei.

Înainte de toate, a confirmat în mod practic poziția Rusiei în topul priorităților diplomației Chișinăului, în timpul guvernării comuniste. Primul contact nu putea să aibă loc decât cu „partenerul strategic”. O a doua confirmare este a apartenenței geopolitice la spațiul CSI, în concepția noii puteri. Nu este vorba doar de intenția afirmată de a face pregătiri progresive pentru intrarea Moldovei în URB, ci în mod special de ideea ca mica republică să adere la UE atunci când o va face Rusia și Bielorusia. Mesajul implicit este nu atât că Moldova nu vede în UE o prioritate, ci că de fapt ea nu vrea să se dezlipească de spațiul ex-sovietic, așa cum au făcut-o, de exemplu, statele Baltice.

În aceste condiții, ce așteaptă Chișinăul de la Moscova? Trei aspecte reies din agenda lui Voronin: rezolvarea problemei transnistrene, sprijin pentru rezolvarea problemelor economice și sociale și pentru intrarea în URB, alimentarea fără sincope cu gaz și resurse energetice. Cum a răspuns Moscova la această primă șarjă din partea Chișinăului? Putin a căutat să afișeze sprijinul său pentru rezolvarea problemei Transnistriei, atât prin semnătura pusă pe declarația finală cât și prin declarațiile publice. Dincolo de gesturi însă, cuvintele nu spun la fel de multe, cel puțin la nivelul discursului public. Există un sprijin explicit pentru integritatea și suveranitatea Moldovei, dar altfel declarația rămâne vagă în ceea ce privește soluțiile concrete de rezolvare a conflictului. **Putin exprimă mai degrabă o aspirație a Rusiei de a deveni, oficial, stat garant în procesul de negociere pentru Transnistria.**

Liderul de la Kremlin este și mai vag în ceea ce privește intrarea Moldovei în Uniunea Rusia Belarus. Poate această rezervă a fost exprimată mai concret în timpul discuțiilor oficiale, ceea ce ar putea fi cauza discursului moderat al lui Voronin pe acest subiect. Probabil că afirmația că Moldova nu se va grăbi cu integrarea în URB nu este rezultatul cumpătării sale, ci are la bază faptul că Putin nu i-ar fi dat girul pentru a face declarații mai substanțiale.

De fapt, tot acest joc trebuie pus în relație cu o altă declarație a liderului rus și cu contextul general. Pe 7 martie, a afirmat într-un interviu că el consideră

binevenită intenția comuniștilor de a integra republica în URB, dar „pentru aceasta ar trebui asumate anumite măsuri în Moldova”. Adică, Chișinăul ar trebui să îndeplinească anumite condiții cerute de Moscova, care să-i certifice loialitatea, înainte de a primi unda verde.

Cât privește contextul, Moldova bătea la ușa URB cu forțe sleite, economic și social. Înainte de toate, accesarea rapidă în URB însemna pentru Moscova o cheltuială în plus, pentru restabilirea țării. După părerea comentatorilor ruși, Rusia nu era dispusă în acel moment să facă pasul respectiv.

Clarificări și semne de întrebare

În concluzie, primele mesaje emise cu ocazia preluării puterii de către echipa comunistă aduc și clarificări, dar ridică și semne de întrebare. Proiectul diplomatic inițial al comuniștilor stabilește în mod clar locul special pe care urma să îl ocupe Rusia. Este singura țară, singurul subiect de drept internațional care a fost numit „partener strategic” al Chișinăului. Federația Rusă și spațiul CSI apar cel mai des ca fiind legate de dezvoltarea economică și de bunăstarea Moldovei, prin „legăturile tradiționale” ce trebuie aprofundate. Deci ele îndeplinesc criteriul avantajului economic și pragmatismului prin care Voronin justifică proiectul diplomatic al Chișinăului. Chiar dacă încearcă să disimuleze uneori orientarea spre spațiul controlat de Moscova prin locul în care situează astfel de afirmații în discursurile lor, noii lideri de la Chișinău se dau de gol prin expresiile pe care le folosesc. Cât privește primul gest de politică externă făcut de Voronin – vizita la Moscova – nu mai este loc de dubiu.

Semnele de întrebare sunt legate de opțiunea intrării în URB. Așa cum am observat, Voronin o ignoră cu ocazia investiturii și o abordează pe un ton moderat la Moscova. Premierul Tarlev se angajează doar că guvernul va analiza posibilitatea unei astfel de măsuri. Ambiguități apar și în legătură cu chestiunea limbii ruse, deoarece începe să se acrediteze ideea că promisiunea rămâne în picioare, dar sunt deocamdată alte chestiuni prioritare.

Și-au schimbat comuniștii opțiunile? Sau și-au făcut o listă cu obiective mai puțin vizibilă, pe care o vor respecta prin politica externă efectivă, chiar dacă nu vor vorbi despre ea? Astfel de întrebări anticipează deja partea a doua a capitolului nostru, care își propune să urmărească exercițiul discursiv și practic al puterii comuniste pe relația cu Federația Rusă și spațiul său de influență – CSI.

3. Discurs și practică diplomatică față de Est

O dată cu acomodarea cu puterea și împărțirea posturilor, noua administrație de la Chișinău a demarat acțiuni concrete, vizibile, care au dat un contur mai exact concepției de politică externă a liderilor comuniști și sintagmelor folosite de aceștia în primele discursuri.

Ce înseamnă pentru Moldova partener strategic? Cum se raportează Moldova la Rusia ca la un partener strategic? Ce înseamnă la nivel practic strângerea relațiilor cu CSI? Care este discursul diplomatic al Chișinăului față de Rusia pe tema Transnistriei? Iată câteva întrebări ale căror răspunsuri ne vor ajuta să decodăm comunicarea diplomatică a Moldovei pe relația cu Estul. Vom începe însă prin a defini ce înseamnă pentru Chișinău Rusia ca partener strategic în mod oficial.

Rusia – partenerul strategic

La sfârșitul lunii iunie 2001, diplomații din ambasada Moldovei la Moscova au fost chemați la Chișinău pentru a li se analiza activitatea. Cu această ocazie, Ministerul de externe a trasat principalele obiective ale ambasadei: La nivel politic este vorba de semnarea și ratificarea tratatului bilateral, precum și de intensificarea cooperării pentru rezolvarea problemei transnistrene. La nivel economic, misiunea diplomatică trebuia să se concentreze asupra aplicării programului de cooperare economică 1999-2008, incluzând aici înlăturarea barierelor comerciale, importurile de energie și promovarea exporturilor moldovenești pe piața rusă.

Din acest plan de acțiune și din discursurile citate anterior, rezultă că parteneriatul strategic capătă substanță pe două dimensiuni fundamentale. Pe plan politic, Chișinăul vrea să reglementeze oficial, după zece ani de tergiversări, relația cu Moscova, prin încheierea tratatului bilateral, care să certifice recunoașterea suveranității, independenței și integrității republicii. Includem aici și chestiunea Transnistriei, în condițiile în care neimplicarea Rusiei împiedică orice progres. Dar cum ar putea noua putere să convingă Moscova să facă în problema Transnistriei ceva ce nu făcuse până atunci? Ajungem astfel la un nivel secundar al dimensiunii politice. Este secundar nu din cauza lipsei de importanță, ci pentru că discursurile oficiale, cel puțin după preluarea puterii evită se dea un mesaj clar, lipsit de echivoc, în acest sens. Identificăm aici problema statutului limbii ruse ca limbă oficială și opțiunea de a intra în URB.

Oficializarea limbii ruse este unul dintre cei mai importanți vectori ai apropierei Moldovei de Moscova, pentru că ea ridică însuși statutul minorității ruse (aproximativ 13% din populație¹⁰) cel puțin la nivel egal cu cel al majorității etnice (65%). În plus, ea facilitează legăturile economice și culturale ale Moldovei cu spațiul rus, îndepărtând-o automat de vecinul său vestic, România. Chestiunea a fost trecută pe planul secund al discursului oficial, cel mai probabil pentru a împiedica coagularea unei opoziții puternice din partea societății moldovenești și pentru a preveni apariția unor semne de întrebare în țările occidentale, legate de evoluția reală a Moldovei. Intrarea în URB ar simboliza sudarea Chișinăului de Rusia. Creată pe 2 aprilie 1997, printr-un tratat de uniune semnat de Boris Elțin și Alexandr Lukașenko, URB pare să fie rezultatul atitudinii prietenoase a Minskului și a dependenței economice a acestuia de Moscova.

La nivel economic, Moldova este dependentă energetic de Rusia, importând gaze naturale, energie electrică și petrol. La preluarea mandatului, puterea comunistă avea de rezolvat o problemă dificilă: plata a aproximativ 900 de milioane de dolari datorie pentru gazul natural. Datoria acoperea și consumul Transnistriei – circa 600 de milioane – care nu a fost considerată un client separat de Moldova și care nu a plătit niciodată nimic din ce a consumat. Pe de altă parte, Rusia și spațiul CSI a reprezentat principala piață de desfacere a produselor în care Moldova excelează: băuturi alcoolice, sucuri, legume și fructe.

Acestea fiind obiectivele inițiale ale politicii externe moldovenești față de „partenerul strategic” de la răsărit, vom urmări în continuare în ce măsură au fost ele reflectate în practică. Analiza noastră va urmări aspectele concrete de politică externă: tratatul bilateral în corelație cu celelalte teme: Transnistria, limba rusă, contactele bilaterale cu Rusia și spațiul CSI, resursele și colaborarea economică.

Tratatul bilateral¹¹

¹⁰ Conform ultimului referendum, din 1989, moldovenii reprezintă 65%, ucrainenii - 13,8%, rușii - 13%, iar restul sunt bulgari, găgăuzi, ș.a. .

¹¹ Sursele pentru citate sunt: fluxurile de știri ale agențiilor Basa Press și Flux, precum și buletinele BBC din perioada 5-21 noiembrie 2001.

Din iunie 2001, de când ambasada Moldovei la Moscova a primit sarcina să pregătească semnarea tratatului bilateral, au trecut cinci luni până când documentul a fost parafat de către miniștrii de externe ai celor două țări. Evenimentul a avut loc pe 5 noiembrie 2001, la Chișinău, și a fost urmat de semnarea actului, pe 19 noiembrie, de către șefii de stat, la Moscova. Ambele părți au apreciat că documentul va contribui la dezvoltarea relațiilor economice și la rezolvarea conflictului transnistrean. Fidel discursului său diplomatic față de Rusia, Voronin a subliniat că tratatul constituie baza legală pentru parteneriatul strategic dintre cele două țări, iar la întoarcerea de la Moscova a afirmat că „acest document va încheia căutarea unei direcții pe care Moldova ar trebui să o ia”.

Încheiat pe o durată de 10 ani, cu posibilitatea de a fi reînnoit, tratatul conține 33 de articole, menite să îmbunătățească cooperarea bilaterală, pe plan politic, economic, cultural, internațional. Cele două părți se angajează să se abțină de la acțiuni care ar putea să pună în pericol suveranitatea sau integritatea teritorială a unuia dintre cei doi parteneri.

Notabilă este însă nominalizarea Rusiei ca „garant” al procesului de pace din Transnistria în preambulul tratatului, care până acum nu apărea. Moscova se angajează prin acest document să contribuie la soluționarea conflictului de la est de Nistru, cu respectarea suveranității, integrității și independenței Moldovei. Igor Ivanov, ministrul de externe al Rusiei, a comentat, în momentul parafării, că Rusia s-a comportat în timpul negocierilor ca un mediator, respectând integritatea teritorială a Moldovei. „Federația Rusă și Ucraina își vor asuma rolul de garanți după reglementarea politică a conflictului, pentru a asigura respectarea acordurilor politice la care vor ajunge cele două părți”, a mai spus Ivanov. Vladimir Putin a declarat presei, după semnarea tratatului, că procesul de negociere ar trebui reluat cu implicarea Rusiei, Ucrainei, OSCE, a Moldovei și a autorităților din Transnistria. El a mai spus că țara sa este gata să-și asume rolul de garant în procesul de pace și a pledat pentru „mecanisme extinse” în negocierile dintre Chișinău și Tiraspol.

Puterea de la Chișinău a prezentat această prevedere ca un succes, deoarece însemna recunoașterea de către Rusia a integrității teritoriale, ceea ce echivala cu o respingere a pretenției Transnistriei de a fi recunoscută ca stat. Opoziția a fost critică, însă. Analistul politic Oleg Serebrian, președinte al partidului Social-Liberal, a apreciat că, prin clauza respectivă, Moldova a acceptat voluntar protectoratul Rusiei.

O altă prevedere controversată a tratatului se referă la limba rusă. Moldova s-a obligat să asigure condițiile necesare pentru studiul rusei în sistemul de educație națională. Rusia s-a angajat la rândul ei să asigure condițiile necesare pentru învățarea limbii române. Formularea trimite la reciprocitate și nu vorbește deschis despre oficializarea limbii ruse. Însă este evident că Moldova se obligă mai mult decât Rusia, întrucât trebuie să răspundă nevoilor lingvistice ale unei minorități naționale de 13% din populația totală, prin adaptarea sistemului de educație națională.

Pe de altă parte, în această chestiune, greutatea este dată mai mult de înțelegerile directe între cei doi lideri, decât de tratat. La urma urmelor, actul poate avea rolul unui document cadru, pe care părțile îl umplu ulterior cu substanță în funcție de interesele lor și de negocieri. Declarația făcută de Voronin la Moscova, după semnarea tratatului, sugerează existența unor astfel de înțelegeri: „Moldova ar trebui să studieze rusa mai degrabă decât engleza ori franceza”. Voronin s-a pronunțat atunci pentru bilingvism, iar Putin l-a completat spunând că „rusa ar putea deveni o limbă de comunicare interetnică în fostul spațiu sovietic”.

Succes sau concesie?

La prima vedere, puterea comunistă pare să fi repurtat un succes cu semnarea tratatului, întrucât a reușit în cinci luni ceea ce predecesorii nu au putut să facă în cinci ani. Kremlinul a făcut estimări optimiste că de data aceasta textul va trece de Duma de Stat. Chișinăul a ratificat tratatul câteva săptămâni mai târziu, pe 27 decembrie 2001. Nici un semn nu a venit însă de la Moscova care să prevestească o acțiune similară. Din contră Gyorgy Tikhonov, președintele Comisiei pentru Transnistria a Dumei, cunoscut ca susținător al liderului transnistrean Igor Smirnov, a declarat că Duma ar putea să nu ratifice tratatul, din cauza modului în care este pusă problema Tiraspolului. Putin însuși nu a demarat procedurile de ratificare, solicitând Dumei de Stat să valideze documentul, decât în februarie 2002. Pe 10 aprilie, Duma l-a ratificat, fără obiecții. Ne putem întreba atunci dacă este un succes al comuniștilor sau un joc de interese al Moscovei? Pentru a putea răspunde la întrebare trebuie să vedem contextul în care tratatul a fost semnat, pe de o parte, și ratificat, pe de altă parte.

Există cel puțin patru chestiuni importante care definesc momentul semnării tratatului, în noiembrie 2001: limba rusă, problema transnistreană, relația cu cu partenerii externi și datoria pentru gaz.

Limba rusă

Consolidarea statutului limbii ruse a început o dată cu activitatea noului Parlament. Pe 26 aprilie, legislativul a adoptat cu o majoritate covârșitoare – dată de comuniști și de o parte a Alianței Braghiș - o lege prin care s-a stabilit obligativitatea redactării actelor oficiale și a cărților de identitate în „limba oficială și în rusă”. Ministrul adjunct al Justiției s-a opus în van inițiativei parlamentarilor. El a încercat să-i convingă că proiectul contravine Constituției, care stipulează o singură limbă oficială, iar rusa este limba oficială a altui stat¹².

Câteva săptămâni mai târziu, Parlamentul a votat o lege a publicității care favorizează implicit limba rusă. Textul nu prevede obligativitatea redactării textului folosit în reclame și publicitate în limba oficială, lăsînd la latitudinea agentului comercial care își promovează produsele sau serviciile. Or în Moldova marile afaceri sunt controlate de etnici ruși.

A urmat cea mai controversată inițiativă legislativă: o lege pentru protecția minorităților naționale, propusă în urmă cu șase ani și care până la venirea comuniștilor la putere nu a reușit să întrunească sprijinul majorității parlamentare. „Statul garantează dreptul tuturor minorităților etnice la educație și formare în limba lor maternă și dreptul la educație preșcolară, secundară și superioară în limbile moldovenească și rusă”. De asemenea, denumirile străzilor și localităților vor fi scrise în limba oficială și în rusă, în timp ce în zonele cu un statut special de autonomie vor fi utilizate și alte limbi. Actul prevede obligativitatea studierii limbii, istoriei și literaturii moldovenești. Legea a fost criticată de opoziție pentru că ridică neoficial limba rusă la statutul de a doua limbă oficială și din cauza inadvertențelor pe care le conține.

Au existat și tentative nefinalizate. Doi deputați comuniști, Victor Andrusceac și Vladimir Taranov, au înaintat un proiect de lege care îi obliga pe toți elevii să studieze rusa la școală și să dea examene la această materie. Guvernul a respins inițiativa. Curtea Constituțională a fost și ea chemată de alți deputați comuniști să analizeze dacă este posibilă amendarea Constituției, în vederea oficializării statutului limbii ruse. Această sesizare

¹² Curtea constituțională a invalidat ulterior decizia Parlamentului, considerând că încalcă legea fundamentală a țării.

constituie primul pas în procedurile de modificarea legii fundamentale din Republica Moldova.

La nivel de declarații publice, liderii comuniști au creat confuzie. Vice-speakerul Parlamentului, Vadim Mișin, și liderul facțiunii comuniste din legislativ, Victor Stepaniuc, au anunțat în vară că limba rusă urma să fie oficializată în toamnă. Vladimir Voronin a fost însă citat de presă, în octombrie, spunând că luarea unei astfel de măsuri ar putea crea un dezastru social. Ziarul Comunistul l-a citat pe Voronin declarând la o întâlnire a PCM că impactul unei astfel de măsuri trebuie „prevăzut și bine pregătit”¹³.

În acest timp însă, Guvernul a adoptat el însuși unele măsuri în favoarea limbii ruse. În august, ministrul Educației, Ilie Vancea, a semnat două ordine privind introducerea a două ore obligatorii de rusă pe săptămână, în clasa a doua, la școala primară, începând din al doilea semestru (adică din ianuarie 2002). La începutul lui noiembrie, înainte de parafarea tratatului cu Rusia, Ministerul Educației a propus introducerea experimentală a unui test de limbă rusă pentru elevii care termină gimnaziul. În decembrie, același minister a decis studiul obligatoriu al limbii ruse în școli, începând din toamna lui 2002, iar Parlamentul de la Chișinău a ratificat documentul.

Este evident așadar că puterea comunistă a luat măsuri pentru consolidarea statului limbii ruse, chiar dacă a evitat să vorbească deschis despre oficializarea ei. Acest joc poate fi interpretat cel puțin din două perspective. Se poate spune că, fideli programului lor electoral și opțiunii pro-ruse tradiționale, comuniștii au luat măsuri progresive pentru a pregăti ridicarea rusei la rang de limbă oficială. Calculul ar fi putut fi că, decât o măsură radicală, care ar fi putut genera o reacție de rezistență pe măsură, ar fi mai bine dacă s-ar administra schimbarea cu picătura. Pe de altă parte, probabil că puterea comunistă a urmărit să ridice statutul rusei, fără să o declare oficial a doua limbă de stat. Potrivit legislației adoptate la începutul anilor 1990, rusa este limbă „de comunicare interetnică”. Voronin a pledat chiar la Moscova pentru substanțializarea acestui concept, ceea ce nu reprezintă o moderare a discursului oficial, ci o capcană. Dacă rusa este limbă de comunicare interetnică, atunci ea este cea care trebuie cunoscută de toate etniile din Moldova pentru a comunica. Aceasta înseamnă că inclusiv etnia majoritară trebuie să o învețe pentru a putea să relaționeze cu conlocuitorii,

¹³ Basa Press, 05.10.2001, 11:54:15, flux Basa General - English; GEN 3342P: *Voronin: Immediate Introduction of Russian as a Second Official Language Will Cause Social Disaster*

deci ar fi normal ca studiul rusei să fie obligatoriu chiar și în școlile în care se predă în limba oficială. Indirect, rusa ar deveni mai importantă chiar decât limba oficială, cel puțin în viața de zi cu zi a oamenilor. Rușii și ucrainenii, care și-așa nu vorbesc româna, nu ar mai fi stimulați să o învețe.

În ambele situații, este clară politica fermă a puterii comuniste în favoarea rusei. Ce importanță are însă acest element de politică internă pentru subiectul nostru? Se poate considera, fără riscul de a greși, că aceste măsuri fac parte din acele condiții pe care Chișinăul trebuia să le îndeplinească pentru a-și dovedi loialitatea față de Moscova. Semnarea tratatului are astfel loc nu numai în momentul în care părțile au căzut de acord asupra formulărilor delicate, ci chiar într-un moment în care Moldova deja luase primele decizii pentru întărirea rusei și anunța, prin vocea ministrului Educației, continuarea programului. De aceea, Chișinăului condus de comuniști i-a fost ușor să accepte prevederea din tratat care obligă Moldova să îmbunătățească predarea rusei în sistemul de învățământ.

O dovadă în plus a importanței măsurilor luate în acest domeniu de comuniști, pentru politica externă, a apărut în timpul manifestațiilor anti-comuniste declanșate tocmai de reglementările privind studiul obligatoriu al rusei. Pe 13 februarie, adică atunci când presiunea protestatarilor asupra autorităților a atins punctul de maxim, Ambasada Federației Ruse la Chișinău a anunțat că administrația prezidențială urma să supună cât de curând tratatul spre ratificare Dumei de Stat. Pe 15 februarie, Putin a semnat documentul și l-a trimis Camerei Inferioare a legislativului rus. Tratatul este ratificat pe 10 aprilie, după ce Chișinăul devenise deja ținta criticilor comunității internaționale pentru politicile sale anti-democratice. Pe 22 februarie, Guvernul a introdus moratoriul asupra obligativității studiului limbii ruse și a deciziei de a introduce manualul de istorie a Moldovei. Pe 26 februarie, sub presiunea străzii, Ilie Vancea a anulat decizia privind învățarea limbii ruse. În aceeași perioadă, Vladimir Putin a declarat că Moldova a dovedit că vrea să fie alături de Rusia. În plus, ambasadorul Rusiei la Chișinău a dat o serie de declarații încurajatoare pentru autoritățile de la Chișinău, iar Duma de Stat și-a exprimat sprijinul pentru puterea comunistă în fața demonstrațiilor opoziției.

Deschiderea Moscovei, manifestată în februarie-aprilie 2002 față de puterea de la Chișinău, confirmă încă o dată faptul că problema limbii ruse este o chestiune de politică externă, cu o valoare deosebită pentru relația cu Rusia. Moscova vrea neapărat ca rusa să se apropie măcar de locul ocupat în perioada sovietică în societatea moldovenească. Subiectul a fost considerat atât de important, încât jocurile de culise pe tema Transnistriei, care au arătat

cu alte ocazii cât de puternic este lobby-ul Tiraspolului în Dumă, nu au mai putut să împiedice ratificarea tratatului.

Problema Transnistriei

Așa cum am văzut la începutul capitolului, rolul Rusiei a fost întotdeauna unul hotărâtor în problema Transnistriei, atât în timpul conflictului armat, cât și pe parcursul negocierilor. Dacă adăugăm la aceasta faptul că soluționarea conflictului transnistrean a fost declarată de toți liderii de la Chișinău drept prima prioritate a noii administrații, atunci este evident că PCM are încă un motiv pentru care să convingă Rusia de loialitatea sa.

Dacă primul gest de politică externă al lui Voronin a fost vizita la Moscova, primul gest de politică internă a fost întâlnirea cu liderul de la Tiraspol, Igor Smirnov, pe 9 aprilie 2001, adică la două zile de la investitură. Cei doi au semnat o declarație comună care confirmă înțelegerile anterioare și anunță reluarea consultărilor la nivel de experți. Părțile „confirmă intenția de a studia problema aderării la Uniunea Rusia – Bielorusia și de a declara Rusa a doua limbă oficială”¹⁴. Părțile au decis să recunoască reciproc diplomele și buletinele de identitate și să coopereze pe plan economic, pentru atragerea investițiilor străine.

Pe 16 mai, după eliberarea lui Ilie Ilașcu din închisoarea tiraspoleană, cei doi lideri semnează acordurile efective privind armonizarea legislației fiscale și vamale, incluzând și desființarea posturilor de control de pe Nistru; recunoașterea reciprocă a actelor emise de autoritățile de la Chișinău și Tiraspol; distribuția ziarelor de pe un mal al Nistrului pe celălalt; stimularea și protecția investițiilor străine.

Acordul privind recunoașterea actelor a fost criticat în mod special de societatea civilă și de opoziția de la Chișinău, pe motiv că reprezintă o recunoaștere de facto a Transnistriei. Adevărata problemă a acestor acorduri părea încă de atunci să fie disponibilitatea Tiraspolului de a le pune în practică.

Cea de-a treia întâlnire dintre Voronin și Smirnov s-a terminat, pe 20 iunie 2001, cu rezultate slabe. Președintele Moldovei propusese ca, de acea dată, părțile să discute proiectul privind statutul autonom al Transnistriei. Smirnov

¹⁴ Basa Press citează pe 11 aprilie (10:17:12 - GEN 1090P – *Tiraspol makes public joint statement of Voronin and Smirnov*) declarația dată integral publicității de agenția oficială de presă a Tiraspolului, Olvia Press.

a prezentat 11 amendamente la proiectul Chișinăului, fiind extrem de critic față de faptul că textul nu acordă Transnistriei statut egal cu Moldova în interiorul unui *stat comun*. Smirnov i-a cerut lui Voronin și să denunțe acordul de la Istanbul, din 1999, și să solicite rămânerea trupelor rusești în Transnistria ca forțe de pace. Liderul de la Chișinău a răspuns că o astfel de solicitare este „fără perspectivă”. Smirnov a mai arătat că înainte de a accelera negocierile pe problemele politice, trebuie găsite soluții la problemele economice și a reiterat intenția de a emite pașapoarte transnistrene, în ciuda opoziției Chișinăului.¹⁵ El s-a opus și intenției lui Voronin de a desființa posturile de control de pe Nistru.

Atmosfera de încordare a acestei runde de negocieri a fost pregătită dinainte. Pe 19 iunie, autoritățile transnistrene au refuzat să-l lase pe Voronin să treacă pe malul drept al Nistrului, pentru că Moldova nu și-a cerut scuze pentru războiul din 1992. Pe 16 iunie, experții de la Tiraspol refuzaseră să vină la Chișinău pentru a pregăti negocierile pe tema unui acord privind furnizarea de energie electrică, afirmând că nu sunt pregătiți. Și această chestiune, ca și cea a proiectului de statut, ar fi însemnat un uriaș pas înainte dacă ar fi fost abordate în mod deschis.

Pe 8 august, liderii de la Tiraspol și de la Chișinău au eșuat din nou să ajungă la un punct de vedere comun privind cele mai importante chestiuni: statutul Transnistriei, unificarea armatelor (propusă de Chișinău) și introducerea noii ștampile vamale, începând de 1 septembrie¹⁶. Părțile semnează trei acorduri, referitoare la construirea încrederii militare, la procedurile de aplicare a documentelor semnate anterior și la protecția Nistrului. Cu toate acestea, întrevvederea anunță impasul total în care vor intra negocierile, după ce Smirnov a refuzat să mai vină la discuțiile programate pentru sfârșitul lui august. Motivul: Chișinăul nu a cedat și a introdus noua ștampilă vamală pe 1 septembrie, refuzând să-i permită Tiraspolului să o folosească.

¹⁵ Tiraspolul a emis propriile pașapoarte în toamna lui 2001, dar ele nu sunt recunoscute de nici un stat. Chișinăul îi invită pe transnistreni să ia pașapoarte moldovenești, dar, în general, sunt folosite cele rusești. Cel puțin liderii de la Tiraspol au toți pașapoarte rusești.

¹⁶ Moldova a fost primită în Organizația Mondială a comerțului pe 8 iunie 2001. Una dintre condițiile care i-au fost puse se referea la introducerea unei noi ștampile vamale de la 1 septembrie, care să îmbunătățească controlul traficului la frontieră. Chișinăul a afirmat că va da Tiraspolului dreptul de a o utiliza numai dacă își unificau frontierele. Fără această ștampilă, Transnistria nu putea să-și mai exporte legal produsele. Vezi infra: Relația cu Ucraina.

Nici o negociere nu a mai avut loc între cei doi de atunci. Mai mult, ambele părți au început un război al declarațiilor. Voronin a pledat deschis pentru schimbarea conducerii de la Tiraspol, pe care a acuzat-o de activități mafioate. El a avut chiar o intervenție televizată în limba rusă, prin care i-a îndemnat pe transnistreni să-și schimbe liderul și să opteze pentru reunificarea cu Moldova.

În tot acest proces, ambele tabere au încercat să aducă Moscova de partea lor. Smirnov a avut un sprijin consistent în Duma de Stat. Portavocea grupului său a fost Gyorgy Tikhonov, președintele Comisiei pentru conflictul din Transnistria a Dumei. Acesta a făcut mai multe vizite la Tiraspol în 2001 și a dat declarații împotriva Chișinăului. Însă cea mai importantă lovitură a fost adoptarea de către Duma de Stat a unei declarații, în iulie, care îi invita pe președinții Rusiei, Bielorusiei, Moldovei și Transnistriei să înceapă discuțiile pentru găsirea unei soluții privind intrarea celor din urmă în URB. Declarația a stârnit nemulțumirea Chișinăului, care a făcut presiuni la Moscova, obținând amendarea textului, într-o formulă în care Transnistria nu mai apărea pe picior de egalitate cu cele trei state.

Pe de altă parte, Chișinăul și Moscova au avut un dialog diplomatic activ pe problema Transnistriei, pe două subiecte principale: soluționarea conflictului și chestiunea trupelor ruse și a armamentului din regiune. La începutul mandatului, emisari ruși, precum Yevgheny Primakov, președintele Comisiei pentru rezolvarea conflictului Transnistrean din cadrul Guvernului rus, și Boris Pastukov, șeful comisiei pentru relații cu CSI din cadrul Dumei de Stat, au transmis mesaje de încurajare, vorbind despre faptul că situația de la Chișinău era de natură să permită soluționarea conflictului. „Rusia este gata să ofere asistență pentru obținerea unui compromis acceptabil și să acționeze ca garant al punerii lor în practică. Presupunem că acest lucru poate fi obținut în cadrul integrității teritoriale a Moldovei, cu protejarea maximă a intereselor Transnistriei”, a afirmat Primakov, în timpul vizitei sale din aprilie 2001. El precizat că Moscova nu va sprijini niciodată o soluție extremă: un stat unitar care să ignore statutul special al Transnistriei, sau subiecți de drept egali, care își stabilesc relațiile pe bază de contract. Primakov a vorbit despre retragerea trupelor și a armamentului rusesc, dar fără să dea vreun termen concret. El a respins ideea menținerii unei baze militare în Transnistria, ci a optat pentru o forță de pace rusească, sau ruso-ucraineană, de aproximativ 1700 de militari în zonă.¹⁷

¹⁷ Cf știrile Infotag și Basa Press din 18,19, 24 aprilie 2001, fluxurile în engleză.

Inițial, astfel de declarații i-au făcut pe oficialii OSCE și moldovenii să privească cu optimism posibilitatea soluționării conflictului. Cu toate acestea, așa cum am văzut, nici un progres real nu a fost obținut. Chișinăul a încercat să determine o politică mai activă a Rusiei în favoarea sa, atât prin contactele Ministerului de Externe, cât și prin demersurile șefului statului. În iulie, miniștrii de externe ai Moldovei, Rusiei și Ucrainei, au căzut de acord, la Kiev, să recurgă și la sancțiuni economice împotriva Tiraspolului, dacă acesta continuă să blocheze negocierile de pace. Ministrul moldovean de externe din acea vreme, Nicolae Cernomaz¹⁸, a afirmat că omologii săi ucrainean și rus „sunt ferm decizi” să rămână loiali principiului integrității teritoriale și independenței Moldovei, precum și nevoii de a da un grad ridicat de autonomie enclavei estice¹⁹. Nici o sancțiune nu a fost impusă, însă, nici măcar după înghețarea completă a negocierilor. Din contră, Ucraina a adoptat o poziție radical opusă, așa cum vom vedea în capitolul dedicat relației cu această țară.

La rândul său, Voronin a ridicat problema Transnistriei la toate întrevederile sale cu Vladimir Putin, fie în cadru oficial, fie în timpul summit-urilor CSI, fie la întâlnirile neoficiale. O constantă a acestor întrevederi – opt până la semnarea tratatului – a constituit-o faptul că Putin a fost întotdeauna rezervat în declarații. Ori Voronin era singura voce care comenta asupra discuțiilor, ori, dacă intervenea cu ceva, Kremlinul era mai degrabă vag în formulări. De exemplu, după ce a discutat cu Putin la summit-ul neoficial al CSI de la Sochi, la începutul lui august 2001, Voronin a comunicat presei că a ajuns cu omologul său rus la acorduri „foarte concrete și serioase” referitoare la chestiunea Transnistriei și că Rusia va continua să sprijine Chișinăul în această problemă²⁰. Putin nu a fost însă citat cu vreo declarație de presa moldovenească. După întrevederea dintre cei doi de la Moscova, de pe 4 septembrie, Kremlinul a confirmat doar faptul că aceștia au abordat problema Transnistriei, dar nimeni nu a dat vreun detaliu referitor la conținutul concret al discuțiilor. De acea dată, nici chiar Voronin nu a dat declarații presei, deși a fost solicitat să o facă.

¹⁸ Cernomaz a fost demis pe 26 iulie 2001 de către Voronin, din cauza unor declarații publice defavorabile Rusiei.

¹⁹ Basa Press, 13.07.2001/ 12:51:15/ GEN 2199P *MOSCOW AND KIEV MAY HELP CHINĂU PRESS ON TIRASPOL WITH ECONOMIC SANCTIONS – FOREIGN MINISTER*

²⁰ Basa Press 03.08.2001/15:26:19- GEN 2462P *RUSSIA WILL CONTINUE SUPPORTING MOLDOVA IN SETTLEMENT OF DNIESTR CONFLICT, PRESIDENT VORONIN SAYS*

În concluzie, revenind la contextul semnării tratatului bilateral, prin care Rusia devenea oficial stat garant al procesului de pace, sunt câteva elemente de reținut. Rusia a urmărit de la bun început să obțină acest statut, care îi permite, probabil, să-și fructifice mai bine interesele în zonă. Apoi, în ciuda asigurărilor date în privința soluționării conflictului și a presiunilor Chișinăului, Moscova nu a determinat Tiraspolul să se așeze la masa negocierilor și, mai ales, să accepte o soluție de compromis. Chișinăul a trebuit să se mulțumească cu puțin: menținerea status quo-ului în Transnistria și asigurările privind integritatea și suveranitatea țării, care au fost stipulate oficial și în tratat. O interpretare optimistă a situației poate fi: nu facem nimic pentru o soluție concretă, dar nici nu lăsăm Tiraspolul să exagereze cu pretențiile sale.

Rusia a fost însă mai activă în problema armamentului și muniției stocate în Transnistria, conform acordului de la Istanbul din 1999 și a celui privind reducerea armamentului. Procesul de distrugere a început în vară, generând acțiuni susținute de protest din partea transnistrenilor²¹. S-a mers chiar până la blocarea liniei ferate care permite tranzitul mărfurilor dinspre CSI spre Moldova. Însă eforturile s-au accelerat după atentatele de pe 11 septembrie, în urma cărora Moscova a căzut de acord cu Washingtonul în privința luptei împotriva terorismului. În noiembrie, armata rusă a început să-și retragă armamentul greu din Transnistria, pentru a-l trimite Alianței Nordului din Afganistan. Procesul a fost finalizat cu succes câteva săptămâni mai târziu, pentru că Tiraspolul nu a opus nici o rezistență, mulțumit fiind de anularea unei treimi din datoria pentru consumul de gaze.

În concluzie, Rusia fost mai motivată de înțelegerile internaționale, decât de lobby-ul „partenerului strategic” de la granița vestică a fostului său imperiu

²¹ Potrivit observatorilor misiunii OSCE de la Chișinău, armata rusă a distrus într-o primă fază 108 tancuri, 90 de vehicule blindate și 14 lansatoare de grenade. Ulterior au mai fost retrase mai multe trenuri cu armament greu, ceea ce a permis Rusiei să se încadreze în limitele acordului privind reducerea armamentului. Acordul de la Istanbul, din 1999, obligă Rusia să-și retragă toți militarii și să distrugă sau să recupereze aproape 40.000 de tone de armament și muniție din depozitele de la Cobasna. Cu sprijinul țărilor donatoare, OSCE a achiziționat o cameră specială pentru distrugerea armamentului la fața locului. Tiraspolul a refuzat să accepte intrarea echipamentului respectiv pe teritoriul său. O soluție alternativă ar fi retragerea întregului arsenal și distrugerea lui în Rusia, dar aceasta ar necesita mai mult timp. Dată fiind și opoziția renăscută a autorităților transnistrene, OSCE și-a exprimat temerea – în martie 2002 – că Rusia riscă să nu respecte termenul pus de înțelegerea de la Istanbul.

și a acționat în consecință. A preluat din vocabularul diplomatic al Chișinăului temele cheie - suveranitatea, independența și integritatea Moldovei, autonomia Transnistriei – le-a afirmat, dar nu a făcut nimic concret pentru a le da substanță. Din această perspectivă, statutul de garant, consfințit prin tratatul bilateral, pare să fie o nouă concesie făcută de Moldova partenerului său strategic de la răsărit.

În martie 2002, președinții Rusiei, Ucrainei și Moldovei s-au întâlnit la Odessa. Din declarațiile oficiale a reieșit că cei trei au convenit să rezolve problema controlului graniței de est, dintre Transnistria și Ucraina. Întrevederea nu a fost urmată de măsuri concrete, în ciuda angajamentelor. Unii observatori afirmă că, de fapt, Putin a urmărit să-i asigure sprijin lui Kuchma pentru perioada electorală și nu să-l ajute pe Voronin în disputa cu Kievul.

Clarificarea politicii externe

Un alt element care ne va ajuta să stabilim contextul în care a fost semnat tratatul bilateral este orientarea politicii externe a Moldovei. Moscova avea nevoie de date certe pentru a evalua dacă poate sau nu conta pe puterea de la Chișinău, dacă mesajele inițiale, pe care le-am analizat deja, se reflectau în practică sau nu.

Am văzut deja că politica externă pe relația cu Moscova a fost foarte activă. Pe lângă deplasările lui Voronin în Rusia, au avut loc vizite la nivel de miniștri atât la Chișinău cât și la Moscova. De asemenea, premierul rus a vizitat o dată Chișinăul, în timp ce omologul său moldovean a mers de mai multe ori la Moscova.

Interesant este să vedem cui îi spune Moldova “nu”. Desigur, au fost continuate unele procese demarate de guvernarea anterioară, precum intrarea în Organizația Mondială a Comerțului și în Pactul de Stabilitate, în primăvara lui 2001. Însă, cu excepția unui nucleu pro-european din interiorul ministerul de Externe²² și a unor declarații de circumstanță²³, oficialitățile de la Chișinău au manifestat dezinteres sau chiar au adus contraargumente la opțiunea europeană, cum ar fi incapacitatea Moldovei de a se ridica la

²² Echipa respectivă s-a redus odată cu demisia, în toamnă lui 2001, a vice-ministrului de externe Iurie Leancă, un diplomat tânăr, adept declarat al integrării în Uniunea Europeană.

²³ Liderii de la Chișinău – inclusiv radicalul Victor Stepaniuc – au declarat că integrarea europeană este o prioritate a politicii comuniștilor, de fiecare dată când participă la întrevederi cu oficiali occidentali. Nu același lucru se întâmplă dacă sunt la Moscova sau în spațiul CSI.

standardele economice ale UE, ceea ce o împiedică să intre pe piața comunitară. Tot pe relația cu occidentul, Moldova a respins opțiunea intrării în NATO, din cauza prevederii de neutralitate din Constituție. Cu România, așa cum vom vedea în capitolul următor, relațiile sunt tensionate, iar tensiunile cultivate constant.

Însă cel mai interesant „nu” – cu o valoare deosebită pentru Moscova – îl spune Moldova unui partener din fostul spațiu sovietic: organizația GUUAM – Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbadjan și Moldova. Pe 8 iunie, Yalta a găzduit summit-ul GUUAM, care s-a finalizat cu semnarea cartei ce reglementează întemeierea sa oficială. Prioritățile stabilite de document sunt: dezvoltarea coridoarelor internaționale de transport și a infrastructurii (în special restabilirea Căii Mătășii); consolidarea securității regionale; cooperarea împotriva terorismului și a crimei organizate; dezvoltarea infrastructurii de electricitate, transporturi și comunicații; proiecte și investiții comune. În timp ce președintele Georgiei afirma că GUUAM este deschisă și pentru România sau Bulgaria, încercând astfel să o extindă dincolo de limitele fostului bloc sovietic, către țări care au poziții strategice din punctul de vedere al infrastructurii de transport rutier și petrolier, Voronin s-a străduit să îi convingă pe parteneri ca documentele adoptate de summit să facă referire la acordurile CSI. GUUAM „nu ar trebui să fie periculoasă pentru interesele CSI”, a argumentat președintele moldovean. El a mai spus că va insista ca Rusia să primească statutul de observator la organizație, dacă va refuza să devină membru cu drepturi depline. Voronin s-a opus inițiativei partenerilor de a construi o zonă de liber schimb, motivând că Moldova trebuie să coordoneze o astfel de decizie cu acordul de intrare în Organizația Mondială a Comerțului. La revenirea în Chișinău, liderul comunist a declarat că Moldova ar putea să părăsească GUUAM, în cazul în care coridorul de transport al petrolului nu va traversa teritoriul său. În plus, vice-speakerul Vadim Mișin a avertizat că Moldova s-ar putea retrage din GUUAM dacă țările partenere ar utiliza organizația în scopuri politice²⁴.

Desigur, poziția lui Mișin nu este nouă. Chișinăul a afirmat constant că este interesat doar de dimensiunea economică a organizației, dar rezervele exprimate de Voronin la adresa zonei de liber schimb sunt relevante pentru opțiunea strategică a Moldovei.

În primul rând pentru că el nu a fost la fel de precaut când CSI a stabilit o zonă de liber schimb, exprimând interesul Moldovei de a intra în această înțelegere. Dezideratul din vara lui 2001 a fost pus în practică în mai 2002,

²⁴ Cf. fluxurile Basa Press, Infotag 7-10 iunie 2001.

când Moldova și Ucraina au devenit membre ale zonei de liber schimb a CSI. În al doilea rând, pentru că a vrut să-i convingă pe colegii săi din organizație să adopte o atitudine prietenoasă, deschisă față de Rusia. Un astfel de semnal ar fi schimbat radical percepția clasică a GUUAM. Organizația a fost proiectată în 1997, de liderii Georgiei, Ucrainei, Azerbaidjanului și Moldovei, pentru a construi o alternativă la ruta rusească de transport al petrolului caspic. Uzbekistan se alătură țărilor fondatoare în 1999. Rusia a considerat GUUAM ca o limită a supremației sale în spațiul fost sovietic, motiv pentru care nu și-a manifestat deschiderea față de organizație²⁵.

Așadar, Voronin a vrut să joace rolul judecătorului de pace între cele două rivale, iar, dacă a eșuat, a adoptat un ton dur la adresa GUUAM. Mesajul transmis indirect de către Voronin este lipsit de echivoc: Moldova nu este dispusă să sprijine o alternativă la CSI, preferând o colaborare între cele două organizații. Moldova rămâne alături de Rusia, chiar dacă aceasta ar însemna părăsirea GUUAM. Chișinăul nu a dus la îndeplinire amenințarea în perioada pe care o studiem, însă nici nu pare să se fi implicat prea mult în activitatea organizației. În ianuarie 2002 chiar și postul de coordonator național pe GUUAM era vacant. Din acest motiv, Moldova a trebuit să trimită un înlocuitor la întâlnirea coordonatorilor naționali de la Tbilisi, de pe 24-25 ianuarie.

Pentru a avea o imagine completă, putem să facem o comparație cu legăturile mult mai strânse cu CSI. Oficialii moldoveni au participat la toate Adunările Interparlamentare ale CSI și la summit-urile oficiale sau informale ale Comunității. Deși nu este parte în agajamentele militare, Moldova a fost reprezentată de ministrul său al apărării la reuniunile CSI pe acest profil. Parlamentul a respins în iunie un proiect de lege al creștin-democraților care prevedea ieșirea din CSI.

Chiar mai strânse par să fie relațiile cu Bielorusia. Chișinăul se arată preocupat, în mod special, de impulsivitatea relațiilor economice, fapt confirmat și de numeroasele acorduri semnate în vara lui 2001 între cele două țări. Explicația ar putea să fie tocmai intenția de a intra în Uniunea Rusia-Bielorusia, cooperarea economică strânsă înlesnind apropierea de acel spațiu. Subiectul accederii în URB s-a menținut în discursul oficial al liderilor moldoveni. Cel mai des poate fi întâlnit la speakerul Parlamentului, Eugenia Ostapciuc, care afirmă constant acest obiectiv, în timpul vizitelor sale la Moscova sau în spațiul CSI. Chiar și premierul Tarlev dă un mesaj

²⁵ Unii observatori au apreciat chiar că GUUAM ar putea să se transforme într-o alianță politică, bazată pe o industrie militară comună, eventual controlată de Occident.

similar, în timpul unei deplasări la Minsk, dar ulterior a retractat. În toamna anului 2001, Voronin a declarat că pentru moment, integrarea în URB nu este o prioritate.

Relațiile economice

Pe plan economic, Chișinăul a fost preocupat să rezolve problema datoriei la gaze și să încurajeze relațiile comerciale cu principala sa piață de desfacere.

Alimentarea cu gaze a fost abordată constant în dialogurile diplomatice bilaterale, chiar de la începutul mandatului. În noiembrie 2001, discuțiile se finalizează cu un acord privind plata în două tranșe a consumului de gaz, dar cu menținerea aceluiași tarif ridicat, de 80 \$ mia de metri cubi. Înțelegerea prevede eșalonarea a 20% din tarif pe o perioadă de 3 ani. Rusia percepe însă o dobândă de aproximativ 7% pentru această amânare. Acordul, prezentat de oficialități ca un adevărat succes, a fost aspru criticat de opoziție și de organizațiile financiare internaționale. FMI a argumentat că dobânda percepută de Moscova este mai mare decât cea pe care Moldova o achită pe piețele internaționale și că acordul va crește datoria externă a Chișinăului peste limitele suportabilității. Acordul a fost cauza principală a opririi finanțării de către FMI, ceea ce a dus țara în pragul incapacității de plată.

Moldova ar fi dorit, în realitate, să obțină o reducere de preț de până la 50 de dolari pe mia de metri cubi. În plus, a căutat soluții pentru achitarea datoriei acumulate în timp, care în noiembrie 2001 se ridica la 912 milioane de dolari, din care o bună parte reveneau Transnistriei. Rusia a cerut ca Gazprom să preia combinate de tutun și de vin, ce vor fi scoase la privatizare, în schimbul datoriilor Moldovei. Presa a relatat despre faptul că autoritățile moldovene au fost de acord cu această variantă. Pimul ministru Tarlev a negat ulterior că ar susține o asemenea soluție, dar Ministerul Agriculturii a trimis totuși la Moscova o listă cu 200 de întreprinderi ce ar fi putut să fie preluate în aceste condiții. În final, în intervalul pe care îl avem în vedere, o companie de stat a fost transformată într-o firmă cu capital mixt, ruso-moldovenească. 90% din exporturile Moldovei în Rusia sunt reprezentate de băuturile alcoolice și de tutun.

Moldova a oferit o oportunitate de afaceri unuia din marii distribuitori ruși de energie electrică, RAO ES, cu care a înființat, la începutul anului 2002, o companie mixtă de distribuție a energiei electrice spre Balcani. Afacerea a

fost discutată la nivel înalt – inclusiv cu președintele Voronin - pe parcursul întregului an 2001.

Premierul Tarlev, care și-a propus să finalizeze terminalul petrolier de la Giurgiulești, a invitat oamenii de afaceri ruși să investească în acest proiect, pe care inițiatorii – Guvernul, o companie grecească Technovax și BERD – nu-l mai pot susține.

Per total relațiile comerciale dintre cele două țări au crescut o dată cu preluarea puterii de către comuniști. Date statistice oficiale din noiembrie 2001, notau o creștere a exporturilor Moldovei cu 24% și a importurilor cu 2,8% în primele opt luni ale anului respectiv. Probabil că atitudinea filor-rusă a puterii comuniste a jucat un rol decisiv în acest sens.

Concluzii: schiță de discurs diplomatic

În concluzie, discursul diplomatic al Chișinăului pe relația cu Rusia se definește prin câteva trăsături distinctiv.

Este plin de vitalitate: contactele la nivel înalt și de lucru între Chișinău și Moscova fac deja parte din ordinea zilei. Mai ales la începutul mandatului, președintele Voronin a mers aproape lunar la Moscova, întâlnindu-se cu Vladimir Putin, fie oficial, fie privat.

Este construit în jurul unei constante: Rusia ca partener strategic al Moldovei. Statutul conferit prin această etichetă o face să îndeplinească automat criteriile pragmatismului și interesului național pe care Vladimir Voronin le-a enunțat pentru construirea politicii externe.

Este pozitiv din partea Moldovei: nu au loc dispute publice între cele două capitale, deși Moscova a pus nu o dată Chișinăul în situații delicate. De exemplu, Chișinăul a utilizat mai mult canalele diplomatice pentru a protesta față de declarația Dumei de Stat în care Transnistria era situată pe o poziție egală cu Moldova, Rusia sau Bielorusia. Sau, în momentul în care Moscova a decis ca taxele pentru anumite produse importate de Moldova din Rusia să fie suportate de cumpărători, a acceptat noile reglementări dezavantajoase. Din contră, Chișinăul își afirmă constant

disponibilitatea de a aprofunda dialogul și de a întări relațiile, ceea ce se traduce în practică prin deschiderea către concesi: introducerea limbii ruse, răcirea relațiilor cu partenerii concurenți pentru Rusia – cum ar fi România, GUUAM; sacrificarea finanțării FMI pentru acceptarea unui acord neprofitabil pentru distribuirea gazelor, în condiții de previzibilitate a colapsului economic, sunt exemple care spun multe.

Este dezechilibrat: Rusia nu răspunde cu aceeași monedă efuziunii Moldovei. Mult mai rezervată în declarații de solidaritate sau de susținere, Moscova manifestă mai degrabă o atitudine rezervată și intervine numai în situații cheie, pentru a-și apăra interesele. După întâlnirile obișnuite între Voronin și Putin, declarațiile de presă veneau în special din partea liderului moldovean. Dacă existau și intervenții ale Kremlinului, ele nu erau la fel de entuziaste. În schimb, atunci când Moldova a intrat în criză politică din cauza chestiunii limbii ruse, Moscova a intervenit în favoarea puterii de la Chișinău. Putin personal i-a mulțumit lui Voronin, în martie 2002, pentru măsurile luate pentru reabilitarea rusei, iar Duma de Stat a ratificat un tratat așteptat de Chișinău de 12 ani de zile. Gesturile nu trebuie văzute ca solidaritate gratuită: Moscova a încercat să păstreze ceea ce a câștigat de la venirea comuniștilor la putere. Rezerva este cu atât mai evidentă în problema Transnistriei: au venit mesageri care au dat declarații critice la adresa Tiraspolului; Putin și-a afirmat de câteva ori sprijinul pentru Moldova, ca stat suveran și integral; la „alegerile prezidențiale” din Transnistria, pe 9 decembrie 2001, ministerul rus de externe a declarat că nu recunoaște scrutinul. Totuși, cu excepția procedurilor de retragere și de distrugere a armamentului, care au fost motivate de contextul și de presiunile internaționale, nimic concret nu s-a întâmplat. Rusia a preferat să mențină un anumit echilibru, care să-i permită să-și apere interesele în ambele tabere. Nu l-a mângâiat pe cap pe Smirnov, l-a lăsat pe Voronin să îl atace verbal, inclusiv de la poarta Kremlinului, dar nici nu a luat măsuri împotriva lui.

Este bogat în date necunoscute, ce se revelează pe parcurs: comuniștii au omis sau au căutat să minimalizeze, în proiectul diplomatic inițial, anumite aspecte din platforma electorală, pe care, ulterior, au început să le pună în practică în mod indirect. Obligativitatea studierii rusei putea fi un prim pas spre oficializarea acestei limbi. Din moment ce cunoștințele de rusă ale populației s-ar fi revigorat, prin sistemul de educație națională, ar fi fost de la sine înțeles ca rusa să devină o limbă oficială. Strângerea relațiilor economice cu foarța săracă Bielorusia ar putea fi un pas pregător al intrării în URB. Chiar primul ministru a argumentat că vrea să arate mai

întâi oamenilor că au de câștigat din această opțiune și abia apoi să fie adoptată o decizie. Din nou pragmatismul... Însă cea mai mare necunoscută este până unde vor merge cu compromisurile.

Este circumscris unor teme clare: rezolvarea problemei Transnistriei; păstrarea și consolidarea suveranității; independenței și integrității țării; dezvoltarea economică; integrarea în spațiul CSI.

Este construit pe baza unor criterii – pragmatism, interes național - și a unor teme – statalitate, suveranitate, independență, integritate teritorială. Dacă acestea au fost transpuse în practică, depinde mai mult de interpretarea pe care o dăm acestor concepte. Integritatea în mod cert nu a fost îndeplinită, din moment ce nu s-a rezolvat problema Tiraspolului, dar nici nu a fost complet compromisă, pentru că Transnistria nu a fost recunoscută ca stat. Dacă pragmatismul și interesul național presupune o relație cu Rusia dominată de gelozie, atunci comuniștii au reușit la acest capitol. Ei se străduiesc să își dovedească loialitatea față de Moscova și par să elimine tot ce nu-i convine acesteia. O asemenea politică ridică mari semne de întrebare asupra criteriilor suveranității și independenței: în ritmul acesta, Moldova riscă să nu mai meargă la Rusia doar ca ruda săracă și firavă la cea puternică, ci ca un vasal la seniorul său.

III. România – de la parternerul special la dușmanul istoric

Raportată la Moldova, imaginea României este adesea cea a unei alternative la oferta rusească. Această reprezentare a apărut atât în discursul filoromânilor, cât și în cel al filorușilor. Cei dintâi au pledat pentru apropierea republicii de București, concomitent cu îndepărtarea de Moscova; iar cei din urmă au susținut contrariul. Cei dintâi au militat fățiș, la începutul anilor 90, pentru “unirea cu țara”, în virtutea istoriei comune; cei din urmă au argumentat că Moldova are o istorie, o identitate națională și o istorie proprii, care justifică apropierea de spațiul slav.

De aceea, relația Moldovei cu România după proclamarea independenței a evoluat în sensul opus relației cu Rusia. După entuziasmul din 1990-1991, când au avut loc primele contacte oficiale, când România a recunoscut – prima – independența republicii, iar locuitorii de pe cele două maluri ale Prutului s-au redescoperit unii pe alții, oficialii de la Chișinău au început să-și schimbe atitudinea.

În perioada 1991-1994, s-au coagulat forțele politice reacționare la schimbările democratice din republică și la deschiderea către România, care au dezgropat moldovenismul și au impus adoptarea sa ca ideologie de stat. Produs al laboratoarelor sovietice și impus în Moldova de câțiva istorici loiali URSS, moldovenismul susține existența unui popor moldovenesc, diferit de cel român, care vorbește o limbă moldovenească, distinctă de română. Acest popor are o origine latină, dar este rezultatul unei puternice influențe slave, potrivit ideologiei respective. Poporul moldovean a existat ca stat încă din 1359, însă statalitatea sa i-a fost lichidată prin unirea principatelor Moldovei și Țării Românești de la 1859. Revoluția bolșevică a permis „reconstituirea statalității sovietice moldovenești”. În 1940, „masele muncitoare din Basarabia au restabilit puterea sovietică și s-au reunit cu Patria sovietică”, finalizând procesul de formare a „statalității poporului moldovenesc”, potrivit academicianul Artiom Lazarev, considerat părintele local al acestei teorii²⁶.

Pe 5 februarie 1994, ideologia moldovenismului a intrat în faza de instituționalizare, în urma congresului „Casa Noastră Republica Moldova”,

²⁶ Marian Enche, Dorin Cimpoeșu; Misiune Diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997; Iași, 2000, pp 67-68

organizat, cu câteva zile înainte de alegeri, de președintele Mircea Snegur. Șeful statului a ținut atunci un discurs în care a vorbit despre „viabilitatea tradiției multisekulare a statalității noastre”, despre „legitimitatea și temeiul istoric al dreptului nostru de a fi un stat, de a ne numi popor moldovenesc”. În ciuda „adevărului istoric că poporul moldovean are aceleași rădăcini romanice ca și neamurile din România”, Snegur a afirmat că „nu avem dreptul să ascundem că dorința de a fi stăpâni în propria casă a fost prezentă în inimile moldovenilor chiar și în perioada dintre anii 1918 și 1940, când, s-ar părea, nu se visa o altă libertate decât aceea de a trăi împreună cu frații de sânge”. Snegur a subliniat „dorința de nestrămutat a poporului (...) de a-și vedea realizată năzuința de a trăi într-un stat liber și independent”²⁷.

Pentru a da legitimitate noii ideologii oficiale, Snegur a organizat un sondaj de opinie la nivel național – destul de contestat la momentul respectiv – în paralel cu derularea alegerilor, în care 95.4% din cei 75% de participanți au afirmat că sunt în favoarea independenței și suveranității Moldovei. „Viitorul este unul singur: un stat independent, unitar și indivizibil”, a subliniat Snegur în discursul în care a anunțat rezultatele sondajului. El a explicat faptul că acest punct de vedere al poporului a legitimat politica adoptată în ultimii ani de oficialii de la Chișinău și i-a contrazis pe cei care au militat pentru unirea cu România, ducând astfel la declanșarea conflictului din raioanele de est ale republicii²⁸.

Ultima etapă a instituționalizării a fost adoptarea Constituției, în 1994, care stipulează termenii de „popor moldovean” și de „limbă moldovenească”. Oficialii de la Chișinău au cedat însă în fața protestelor de stradă, atunci când au vrut să înlocuiască studiul istoriei românilor cu istoria Moldovei și manualul de limba și literatura română cu cel de limba și literatura moldovenească.

Această ideologie a fost consolidată de Partidul Democrat Agrar, cunoscut pentru opțiunea sa filorusă, care a câștigat alegerile din 1994. Direcția a rămas și după alegerile din 1998, chiar dacă agrarienii au pierdut alegerile și chiar dacă ea a îmbracat un ton mai puțin radical. Din 1998, cel mai dur susținător al ideologiei moldovenismului este Partidul Comuniștilor care a intrat atunci în Parlament, devenind principala forță de opoziție.

Pe acest fundal, Moldova nu a reușit să încheie un tratat bilateral cu România, chiar dacă aceasta din urmă a fost primul stat ce a recunoscut

²⁷ Op.cit. pg. 70

²⁸ Op.cit. pg. 72

independența republicii. Bucureștii doreau ca tratatul să se refere la „cele două state românești”, la relațiile de „fraternitate” și de „integrare” dintre ele, precum și să condamne consecințele Pactului Ribentrop-Molotov. În schimb, obiectivele Moldovei au fost de a încheia cu România un tratat bilateral ca oricare altul, care să includă câteva noțiuni cu valoare simbolică, dar la fel cu cele din alte documente similare și care să nu deranjeze relațiile cu Federația Rusă și cu Ucraina. Menționarea afinităților culturale, lingvistice și istorice dintre cele două țări trebuiau tratate cu maximă discreție, iar României i se cerea să recunoască statalitatea Moldovei și desprinderea ei de spațiul românesc²⁹. Între cele două țări se stabilesc totuși și se dezvoltă în această perioadă schimburi economice și culturale.

Proiectul inițial față de România

În ultimii ani, PCM devenise portdrapelul moldovenismului în Parlamentul Moldovei. Cunoscuți pentru orientarea lor filorusă, liderii comuniști nu au ezitat să dea declarații antiromânești explicite și chiar să recurgă la gesturi extremiste, precum acuzația făcută de secretarul general al partidului, Vladimir Voronin, în plenul Parlamentului, că steagul românesc este fascist. De aceea, una din întrebările la care PCM trebuia să răspundă, o dată ce a preluat puterea, se referea automat la modul în care va aborda relația cu România.

Primele declarații ale comuniștilor, după alegeri, au fost liniștitoare. Victor Stepaniuc, cunoscut pentru atitudinea sa ostilă Bucureștiului, a declarat, în replică la o constatare a premierului Adrian Năstase, că PCM nu este un partid anti-românesc și că recunoaște originile culturale și istorice comune ale celor două țări. Voronin s-a străduit să întărească această idee. În prima sa declarație de presă, el a anunțat că a avut o conversație telefonică cu președintele României, Ion Iliescu, în care au convenit îmbunătățirea relațiilor bilaterale. Afirmația este notabilă, pentru că era mai degrabă de așteptat ca Voronin să se laude cu o conversație cu Putin și pentru că a fost un semn că România nu intenționa să respingă colaborarea cu un Chișinău roșu.

Aproape toate intervențiile în care liderii comuniști s-au referit la orientarea de politică externă au cuprins referințe explicite la România. Aceasta ocupă permanent locul al doilea, după Rusia și înaintea Ucrainei. Voronin a promis

²⁹ Op. cit. pg 227

o „dezvoltare concretă” a relațiilor bilaterale și depășirea stadiului declarațiilor de prietenie la care se limitaseră, în opinia sa, predecesorii PCM. Criteriul care a definit importanța României în discursul liderilor comuniști este vecinătatea. Termenul de „țară vecină” a fost utilizat constant, iar o semnificație specifică vocabularului comunist poate să fie refuzul identității dintre cele două state. România a fost vizată ca „principal partener comercial” al Moldovei – alături de Ucraina -, în discursul lui Vladimir Voronin de pe 4 aprilie din Parlament. La investitură, noul șef al statului s-a referit la „legăturile tradiționale cu România” și la faptul că acestea trebuie strânse - remarcă similară și pentru Ucraina, așa cum vom vedea în capitolul următor.

Pe 19 aprilie, premierul Tarlev le-a spus membrilor Legislativului că dezvoltarea multilaterală a relațiilor cu România (și cu Ucraina) este una dintre prioritățile cabinetului său.

Premisele comunicării diplomatice a Chișinăului cu Bucureștii păreau să fie pozitive. Chiar dacă urma Rusiei în ierarhia priorităților, România devansa, cel puțin în discursul inițial, Ucraina. În plus, nu existau referințe belicoase, ca înaintea preluării puterii, ci retorica era preponderent pozitivă, vorbindu-se uneori de relații speciale, dacă se respectă anumite condiții. Desigur, spre deosebire de Rusia, referințele la România au fost mai sărace: legături tradiționale, vecinătatea celor două țări, intenția de a dezvolta relațiile cu aceasta și de a o transforma în unul dintre principalii parteneri comerciali. Nu mai era vorba de legătura vitală care, în discursul comuniștilor, lega Moldova de „partenerul strategic” de la răsărit.

Relații pragmatice

Locul doi în ierarhia relațiilor bilaterale a fost confirmat, tot în perioada proiectului inițial, și de faptul că președintele Voronin a făcut la București a doua sa vizită externă, pe 1-2 mai 2001. Evenimentul a ținut prima pagină a ziarelor din România, jurnaliștii constantând, uneori cu surprindere, disponibilitatea oficialilor de la București de a coopera cu Chișinăul, fără să ridice problema unor chestiuni sensibile. Principala contribuție a acestei vizite, cel puțin din perspectiva analizei noastre, este faptul că oferă câteva detalii în plus referitoare la temele pe care cele două capitale promiteau să le abordeze și la forma pe care ar urma să o ia dialogul bilateral.

Vladimir Voronin și Ion Iliescu au căzut de comun acord ca relațiile dintre cele două state să fie „pragmatice” și să nu fie condiționate de „ideologie”. „Dincolo de deosebirile firești, de natură politică, ideologică (...) ceea ce am vrut să subliniem este abordarea practică, pragmatică a relațiilor dintre țările noastre, care nu trebuie să sufere nici o diminuare în perioada următoare”³⁰, a declarat președintele Iliescu, după întrevederea cu omologul său moldovean. La rândul său, acesta l-a completat: „Aceia care în ultimii ani s-au ocupat foarte mult cu ideologia, au pierdut alegerile”, deci astăzi, conducerea Republicii Moldova „trebuie să fie pragmatică”³¹. Bucureștii și Chișinăul par așadar să fi găsit o limbă comună. „Sunt acceptat și primit cu mare interes și cu dorință din partea conducerii la vârf a României și cu mare interes pentru ceea ce se petrece azi în Republica Moldova. Pentru mine acesta este un vot de încredere”, a afirmat Voronin³², la sfârșitul întâlnirii cu președintele Senatului, Nicolae Văcăroiu.

Relațiile pragmatice însemnau în primul rând dezvoltarea cooperării economice. Părțile au discutat despre proiecte concrete, precum construirea unei linii de cale ferată cu ecartament european între orașele Ungheni și Chișinău, cu finanțare din partea Pactului de Stabilitate; despre cuplarea sistemului energetic, cu finanțare europeană; despre privatizare, transporturi, agricultură, sistemul de burse acordate studenților, precum și despre relațiile culturale. S-a convenit, în principiu, ca spre sfârșitul lui iunie să fie introduse pașapoarte pentru trecerea frontierei între cele două state, pentru a permite României să-și securizeze frontiera. Moldovei i se promite un ajutor de 2,5 milioane de dolari pentru pașapoarte, din care o jumătate din sumă urma să fie acordată de România.

Voronin s-a angajat totodată ca în cadrul Guvernului să fie creat un departament similar Oficiului pentru relații privilegiate cu Republica Moldova din subordinea primului ministru român.

Un singur subiect din categoria celor ideologice a fost abordat la București, dar pe un ton relaxat: limba rusă. Voronin a declarat presei, după convorbirea cu Ion Iliescu, că rusa este din 1989 limbă de „comunicare interetnică”. El a explicat promisiunile electorale referitoare la oficializarea limbii ruse prin faptul că „a venit timpul” ca în Moldova să existe un „consens etnic”, cu atât mai mult cu cât rușii „nu prea vorbesc

³⁰ Adevarul, 2 mai 2001, pg. 1.

³¹ idem

³² România Liberă, 2 mai 2001, pg 3.

moldovenește”³³. Președintele Iliescu nu l-a contrazis: „Nu este vorba de limbă de stat. Este limba pe care o folosește o minoritate importantă, vreo 35%, și deci, în plan practic, a doua limbă de comunicare față de limba de stat oficială, care rămâne limba română”³⁴.

Cu unele nuanțe, cele două părți au vorbit de această dată aproape aceeași limbă diplomatică. **Construirea unor relații pragmatice și neideologizate s-a prefigurat ca un angajament de viitor al ambelor țări**, mai ales că această vizită a scos în evidență numeroase domenii în care, folosind o expresie a lui Vladimir Voronin, se putea trece la „acțiuni concrete”. Va fi acesta cursul pe care îl vor urma relațiile diplomatice dintre cele două state? Înainte de a răspunde la această întrebare, trebuie să notăm o formulă care ulterior s-a dovedit plină de înțelesuri: Voronin a explicat necesitatea unei bune cooperări bilaterale prin argumentul vecinătății. „Avem relații pentru că suntem vecini și nu îți alegi vecinii”³⁵, a afirmat demnitarul moldovean. Argumentul vecinătății putea fi interpretat, atunci, cel puțin în două moduri. O abordare putea fi de natură deterministă: cele două țări sunt vecini, deci nu au altă alternativă decât să se înțeleagă bine și să colaboreze mai mult. O altă abordare ar fi putut trimite la modul de înțelegere a relațiilor bilaterale. În timp ce Bucureștii vorbeau de „relații privilegiate”, care se fundamentau pe conceptul legăturii de istorie, sânge și cultură dintre cele două state românești, Chișinăul admitea în discursul diplomatic legătura geografică drept singura care obligă la cooperare. Desigur, premisele diferite urmau să ducă la abordări diferite ale relațiilor bilaterale pe cele două maluri ale Prutului. Felul în care au evoluat ulterior relațiile bilaterale vor arăta care dintre aceste două variante de înțelegere este corectă.

Perioada de grație

Chișinăul și Bucureștii au cooperat excelent în vederea introducerii pașapoartelor. Măsura a fost pusă în aplicare începând de pe 1 iulie, la cererea României, care urmărea să-și securizeze frontierele, în vederea obținerii dreptului ca cetățenii săi să poată circula fără vize în spațiul Schengen. Conform promisiunii, Bucureștii au alocat un milion de dolari

³³ Cotidianul, 2 mai 2001, pg. 3

³⁴ Adevărul, 2 mai 2001, pg. 1

³⁵ Nine O’Clock, 2 mai 2001, pg 3

pentru emiterea pașapoartelor pentru anumite categorii de persoane din Moldova, care nu și-ar fi putut permite să suporte cheltuielile pentru obținerea documentului. Până în 2002, doar jumătate din sumă a fost folosită.

De altfel, în vara anului 2001, Bucureștii și Chișinăul păreau să-și țină promisiunea de a aborda pragmatic relațiile bilaterale și de a se concentra pe problemele economice. Premisele erau bune, în condițiile în care Ministerul moldovean al Economiei raportase, în martie 2001, o creștere de 32% a relațiilor comerciale, comparativ cu martie 2000. Pentru Moldova, balanța comercială era, în martie 2001, tot negativă, dar deficitul scăzuse de la 5,7 milioane de dolari la 4,8 milioane de dolari. În ianuarie 2001, România era pe locul doi printre partenerii comerciali ai Moldovei, conform Ministerului Economiei³⁶.

Pe 14-16 iunie, Marcel Dinu, șeful Oficiului pentru relații privilegiate cu Republica Moldova din cadrul guvernului român, a identificat, în timpul unei vizite oficiale la Chișinău, principalele zone economice care stârneau interesul României: sectorul energetic și cel viticol. El a afirmat că investitorii români sunt gata să participe în procesul de privatizare și că autoritățile moldovene ar trebui să îmbunătățească climatul de afaceri și securitatea personală³⁷.

Dinu a mai spus că guvernul de la Chișinău ar trebui să își asume datoriile pentru energie către România – în valoare de 32 milioane de dolari³⁸ – și să accepte participarea Bucureștilor la procesul de privatizare în contul acestei sume. În replică, ministrul Economiei, Andrei Cucu, a evitat un răspuns concret, spunând că Moldova auditează datoriile sistemului energetic. Ministrul a exprimat interesul Chișinăului de a avea investiții directe din partea României și de a crea o companie mixtă pe baza centrale electrice

³⁶ Basa Press 03.03.2001/ 11:39:34/ EEN 0203 – MOLDOVAN - ROMANIAN TRADE 32.6 PERCENT UP IN JANUARY 2001

³⁷ Basa Press 16.06.2001/10:00:54/ GEN 1860P ROMANIAN CHIEF FOR COOPERATION WITH MOLDOVA SUMMARIZES RESULTS OF HIS VISIT TO CHISINAU

³⁸ Guvernul României a plătit 32 de milioane de dolari datoria companiei moldovenești de energie electrică, Moldtranselectro către producătorul român de energie, CONEL. România acerut Moldovei să transfere la stat datoria Moldtranselectro, pentru a putea găsi o soluție.

Costești-Stanca. Cucu a invitat România să participe și la finalizarea terminalului petrolier de la Giurgiulești³⁹.

Pe 10 iulie 2001, a început la București reuniunea comitetelor interministeriale, conform calendarului prestabilit. 14 grupuri interministeriale au semnat mai multe protocoale în diverse domenii, printre care: construirea unei noi linii de cale ferată între Ungheni și Chișinău, mai îngustă decât modelul sovietic; reabilitarea conexiunii dintre sistemele energetice prin construirea unei linii de înaltă tensiune; constituirea unei societăți mixte la complexul hidro-energetic Costești – Stanca; construcția unei conducte de gaz Drochia-Ungheni-Iași. Părțile au confirmat interesul lor privind reluarea distribuției de energie electrică dinspre România spre Moldova, dar oficialii bucureșteni nu au reușit să primească un răspuns concret la solicitare lor de a privatiza unele întreprinderi de stat din Moldova în contul datoriei la energie⁴⁰. Aceleași subiecte au apărut și pe agenda premierului Tarlev, în timpul vizitei sale la București, pe 27 iulie. În plus, România a invitat Moldova să participe la lucrările centralei de la Cernavodă, care i-ar putea deveni o sursă de energie, și a avut în vedere deschiderea unei filiale a Bursei de Mărfuri în Moldova.

Până în toamna anului 2001, contactele pe teme economice au părut să fie în plină efervescență. Există o zonă în care cele două părți se înțelegeau și aici includem în mod special proiectele care urmau să se facă sub umbrela și cu finanțarea Pactului de Stabilitate, precum calea ferată Ungheni-Chișinău. Intrată în Pact cu ajutorul deschis al Bucureștilor, Moldova și-a exprimat de la bun început interesul să obțină sprijin financiar de la această organizație. De aceea, colaborarea cu România pe proiecte de infrastructură putea fi benefică.

Pe de altă parte însă, comuniștii au început chiar din această perioadă de grație să traseze o graniță, dincolo de care România să nu mai avanseze, nici pe plan economic. Astfel, autoritățile moldovene au refuzat să discute deschis posibilitatea achitării datoriei de 32 de milioane de dolari prin procesul de privatizare. Însă, așa cum am văzut în capitolul precedent, ele au susținut această soluție pentru reglementarea datoriei pentru gazul importat

³⁹ Basa Press 14.06.2001/11:50:16/ EEN0540 CHISINAU – BUCHAREST INTER-MINISTERIAL COMMITTEE FOR COOPERATION TO MEET IN JULY

⁴⁰ Basa Press 13.07.2001/ 10:31:22 / EEN 0653 MOLDOVA- ROMANIA COMMITTEES FOR ECONOMIC COOPERATION SIGN AGREEMENTS IN VARIOUS FIELDS

din Rusia. Dacă facem comparația între sumele datorate celor doi vecini, este evident că adoptarea unei astfel de soluții cu România nu ar fi scos din joc Rusia.

În plus, Chișinăul a refuzat invitația Bucureștilor de a participa la lucrările de la centrala de la Cernavodă, afirmând că nu poate să contribuie decât cu specialiști. Motivul oficial a fost lipsa banilor, însă în realitate, implicarea în acest proiect ar fi determinat o colaborare mai strânsă cu România în sectorul energetic și, automat, ar fi redus dependența Moldovei de piața răsăriteană.

În mijlocul unei aparente deschideri spre cooperare economică, au apărut așadar primele semne de întrebare referitoare la înțelesul pe care oficialii comuniști îl dădeau relațiilor pragmatice cu România. Ei au limitat „acțiunile concrete” pe plan economic la proiectele din Pactul de Stabilitate și la creșterea exporturilor moldovenești în România. În timpul contactelor diplomatice, reprezentanții Chișinăului au militat pentru ca România să importe mai multe produse din Moldova, în special fructe, legume și produse de vinificație. Cât privește declarațiile că așteaptă investiții românești în economia moldovenească, puterea comunistă s-a remarcat în măsuri anitreformiste.

Primele dispute ideologice

În paralel cu acest dialog pe teme economice, au început să apară și primele fricțiuni între noua putere de la Chișinău și autoritățile de la București. În iunie, Vladimir Voronin a însărcinat un grup de istorici, cunoscuți ca promotori ai teoriei moldovenismului, să redacteze un manual de istorie a Moldovei, pentru a înlocui manualul de „Istorie a Românilor”, după care se studia în școli. Liderul acestui grup era Alexandru Taranov, cunoscut încă din perioada sovietică pentru orientarea sa. Noua carte trebuia să promoveze „un concept actualizat”, potrivit purtătorului de cuvânt al președinției moldovene, Alexandru Bejenari. La rândul său, vice-speakerul

Parlamentului, Vadim Mișin, un rusofon declarat, a afirmat că „este timpul să se învețe istoria statului nostru și a pământului unde trăim”⁴¹.

Această inițiativă l-a făcut pe președintele Iliescu să ia o poziție dură, într-un interviu acordat agenției Mediafax. Moldova este al doilea stat românesc, pentru că 65% din locuitorii săi sunt de origine română, a afirmat el. Iliescu a criticat moldovenismul, ca fiind de sorginte stalinistă, și a catalogat demersurile autorităților comuniste de a oficializa această teorie drept o încercare de a dezrădăcina sentimentul românesc în Moldova. „Sunt încercări menite să slăbească conștiința românească”, a completat Iliescu. „Trebuie să-i ajutăm pe oameni să se identifice ca fiind români”, a mai spus el⁴².

Victor Stepaniuc, liderul facțiunii parlamentare a PCM și numărul doi din partid, a răspuns liderului de la București că, potrivit referendumului din 1989, românii sunt o minoritate etnică în Moldova și pot să beneficieze de drepturile acordate grupurilor minoritare.

Pe 24 iulie, consilierul pe probleme politice al lui Voronin, Victor Doraș – considerat și mâna sa dreaptă – a declarat într-o conferință de presă că dacă România vrea să aibă relații cu Moldova, trebuie să se concentreze pe chestiunile economice. „Partea română consideră că Moldova este al doilea stat românesc, dar aceasta este numai opinia părții române”, în timp ce administrația comunistă vrea să consolideze „statalitatea Moldovei”, inclusiv „bazele ideologice”, a subliniat Doraș. El a precizat că cei doi șefi de stat au avut în ziua respectivă o conversație telefonică, în care au stabilit să se concentreze pe „relații pragmatice” și să lase la o parte chestiunile politice. Doraș a dat și o declarație controversată, spunând că Ministerul moldovean de Externe a trimis o notă de protest instituției omoloage din România, referitoare la declarațiile lui Ion Iliescu. A doua zi însă, Ministerul de Externe a negat că ar fi făcut acest demers, spunând că ar fi adus la cunoștința părții române părerea Chișinăului față de declarațiile lui Ion Iliescu. „În general, ministerul consideră că nu există probleme între Moldova și România”, arată comunicatul trimis presei. Doraș și-a rectificat

⁴¹ Basa Press 08.06.2001/ 09:48:41 COMMUNISTS ANNOUNCE PLANS TO WRITE NEW HISTORY BOOK FOR MOLDOVA

⁴² Basa Press 24.07.2001 / 16:10:27/GEN 2329/ MOLDOVA'S FOREIGN MINISTRZ SENDS PROTEST NOTE TO BUCHAREST

atunci declarația arătând că, de fapt, o notă existase, dar ea nu fusese trimisă⁴³.

Acesta este așadar contextul în care are loc și vizita la București a premierului Tarlev, pe 27 iulie, ceea ce l-a făcut pe omologul său român, Adrian Năstase, să renunțe la principiul abordării exclusiv a chestiunilor pragmatice și să încerce o discuție pe tema limbii ruse. Este un context în care relațiile au început să se încordeze, ambele părți reacționând cu declarații dure. La puțin timp după acest scandal, cotidianul românesc Evenimentul Zilei a publicat, pe o pagină întreagă, un raport pe care îl atribuie ambasadorului Moldovei la București, în care acesta informa centrala despre politica Bucureștiului de a ignora statalitatea Republicii Moldova.

A urmat în august cea de-a doua inițiativă care a stârnit valuri la București: introducerea studiului obligatoriu al limbii ruse începând cu clasa a doua. Premierul Năstase a comentat că decizia ridică semne de întrebare asupra deschiderii Moldovei spre Europa. „Mă întreb dacă această hotărâre ar putea să împingă Moldova să privească lumea exclusiv prin fereastra rusească, așa cum s-a întâmplat înainte de 1989”, a spus el⁴⁴.

Cel dintâi conflict diplomatic

Cu greu și-ar fi putut imagina cineva, în vara anului 2001, că aceste schimburi de replici au fost numai preludiul unor adevărate conflicte diplomatice. Cel dintâi a fost stârnit de ministrul moldovean al Justiției, Ioan Morei, care, în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO), a acuzat „expansionismul românesc” în Moldova.

Pe 2 octombrie 2001, CEDO a început audierile în cazul inițiat de Mitropolia Basarabiei⁴⁵ (MB) împotriva Guvernului moldovean, care a refuzat să o

⁴³ Basa Press 25.07.2001/17:18:31/GEN 2334P / FOREIGN MINISTRY DENIES SENDING PROTEST NOTE TO ROMANIA

⁴⁴ Basa Press 24.08.2001/16:37:13/ GEN 2875 P / ROMANIAN PREMIER CRITICIYES CHIȘINAU'S PLAN TO INTRODUCE COURSE OF RUSSIAN LANGUAGE IN SCHOOLS

⁴⁵ MB a fost creată în 1992, dar autoritățile au refuzat înregistrarea acesteia. După respingerea solicitării de înregistrare și de către Curtea supremă de Justiție, în 1999, MB a depus plângere la CEDO. Negocierile cu guvernul, sau discuțiile dintre Patriarhia României și cea a Rusiei nu au dus la nici un

înregistreze. Vorbind în numele Executivului de la Chișinău, Morei a spus că recunoașterea oficială a MB „ar însemna un sprijin indirect pentru pretențiile teritoriale față de un stat vecin”. „Interesul politic și administrativ, cu alte cuvinte, amestecul direct în treburile Moldovei suverane și independente este controlat de România, prin intermediul unor forțe locale pro-românești”, precum Partidul Creștin Democrat sau Alianța Creștină, a mai afirmat el. „Se mizează pe faptul că, în ape tulburi, expansionsimul românesc va pescui mai ușor, inclusiv prin intermediul Patriarhiei Române”. Morei a susținut că între mitropolia oficială și cea a Basarabiei nu există o diferență de cult, ci de bază etnică – cea de-a doua fiind „un cult românesc”. Oficializarea sa „ar dezintegra în continuare societatea, ar diviza-o în noi tabere și ar conduce la încurajarea și escaladarea naționalismului, extremismului și separatismului, fenomene ce ar fi urmate și de metode teroriste”⁴⁶.

În replică, Bucureștii au decis să anuleze vizita la Chișinău a premierului Adrian Năstase, care trebuia să aibă loc la jumătatea lui octombrie, și a semnalat că viitoarea evoluție a relațiilor bilaterale va depinde de explicațiile primite din partea Moldovei. De asemenea, au fost anulate vizitele miniștrilor Culturii și Dezvoltării în Moldova. Comunicatul oficial al Guvernului României a calificat declarațiile lui Morei ca fiind „inacceptabile” și „injurioase”, amintind de tezele Partidului Comunist bolșevic din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Partea română a considerat că Morei a reprezentat punctul de vedere oficial al Chișinăului și nu a vorbit în nume propriu. Cabinetul Năstase a mai spus că România nu s-a amestecat în treburile interne ale Moldovei, că a sprijinit-o să intre în Pactul de Stabilitate și că i-a donat un milion de dolari ca ajutor. În plus, secretarul de stat din MAE românesc, Cristian Diaconescu, a sugerat, într-o intervenție televizată, că Moldova ar trebui să se gândească dacă are nevoie de sprijinul României în organismele internaționale. Ulterior, președintele Iliescu a

rezultat. MB este subordonată Patriarhiei Bucureștilui și se consideră continuatoarea Mitropoliei care a activat între 1918 și 1940 în Basarabia. Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove (MCÎM) este subordonată Patriarhiei Rusiei. În septembrie 2001, Guvernul Tarlev a recunoscut oficial MCÎM drept continuatoare a mitropoliei din perioada interbelică. Tarlev și Voronin și-au exprimat public opoziția față de o eventuală decizie a CEDO privind obligativitatea înregistrării MB. Potrivit Comitetul Helsinki din Moldova, MB are aproape un milion de credincioși, dintr-o populație de 4,5 milioane și aproape 20% din biserici. Presa a relatat despre numeroase dispute pentru controlul lăcașurilor de cult. Aproximativ 90% din populația Moldovei este de religie ortodoxă.

⁴⁶ Basa Press 04.10.2001/ 09:46:43/ GEN 3318P BUCHAREST SAYS MESSAGE OF MOLDOVAN MINISTER IS „IRRESPONSIBLE” AND „OFFENDING FOR ROMANIA”;

declarat că liderii de la Chișinău ar trebui să-și ceară scuze pentru discursul ofensator, iar Năstase a denunțat agresivitatea administrației moldovene. Patriarhul României a criticat intervenția lui Morei, într-o scrisoare transmisă oficialităților de peste Prut. Înaltul ierarh a afirmat că Mitropolia Basarabiei a fost rezultatul voinței libere a preoților și a credincioșilor de „a continua moștenirea istorică a vechilor voievozi și mitropoliți”.

La Chișinău, reacțiile au fost controversate. Ministrul de Externe, Nicolae Dudău, a declarat că nu a fost înștiințat despre discursul lui Morei și a refuzat să comenteze reacția Bucureștilor. El și-a exprimat speranța că relațiile bilaterale vor rămâne speciale. Premierul Tarlev a afirmat că Morei nu a vorbit în numele guvernului și l-a certat pe omologul său român că nu l-a sunat pe linia directă pentru a-i comunica nemulțumirea. Președinția a refuzat să facă vreun comentariu, așteptând clarificarea situației. Liderul comuniștilor din Parlament, radicalul Victor Stepaniuc, a declarat că Chișinăul nu ar trebui să reacționeze la nici o declarație a Bucureștilor.

Pe 6 octombrie, consilierul prezidențial Victor Doraș a declarat că președintele Voronin și primul ministru Tarlev vor prezenta explicații oficiale privind declarația lui Morei, numai dacă li se va cere pe canale diplomatice. Tarlev a anunțat, pe 10 octombrie, că partea română nu i-a comunicat oficial anularea vizitei lui Năstase. Pe 11 octombrie, ziarul de limbă rusă al guvernului, *Nezavisimaya Moldova*, a publicat integral controversatul discurs⁴⁷.

Morei nu a fost chemat niciodată să dea explicații, ci, din contră, el a declarat public, într-o intervenție televizată, că a transmis punctul de vedere oficial al guvernului. Ministrul a insistat că „expansivismul românesc” există și este promovat de anumite forțe din Moldova. „De ani de zile, anumite forțe de aici și din țara vecină – pe căi deschise sau ascunse – nu au recunoscut și nu recunosc acum suveranitatea și independența Moldovei, sau cel puțin statalitatea sa. Acele forțe din Moldova și din România au încercat să folosească orice metodă, inclusiv apariția inventată a Mitropoliei Basarabiei care este menită să destabilizeze situația social-politică în Moldova, să lupte împotriva statalității din Moldova. Acele forțe sunt promotori activi ai expansivismului românesc”, a spus Morei⁴⁸.

⁴⁷ Pentru întregul scandal, sursele au fost: fluxurile Basa Press, Flux, Infotag și ziarele de la București din perioada 4-20 octombrie 2001.

⁴⁸ Basa Press 12.10.2001 / 10: 31:15 / GEN 3439P MOREI SAYS HE EXPRESSED OFFICIAL STANCE OF HIS GOVERNMENT AND IS NOT THINKING OF RESIGNATION

Pe 13 octombrie, presa de la București a publicat scrisoarea trimisă de premierul Năstase omologului său moldovean și președintelui Voronin, pe 3 octombrie. Documentul nu numai că reproșa declarațiile „indescriptibile și iresponsabile” ale lui Morei, dar acuza Chișinăul că blochează și proiectele economice negociate la nivel politic, precum construirea căii ferate Ungheni Chișinău sau crearea unei companii mixte la stația electrică Lanca-Costești. Năstase mai denunța și favorizarea unor contracte cu Bielorussia, deși România oferea condiții mai avantajoase.

Pe 15 octombrie, Năstase a spus că România „nu vrea să blocheze legăturile cu Moldova”, optând pentru menținerea contactelor la nivel tehnic.

Astfel, ministrul român de Interne a mers la Chișinău, unde a semnat un acord de cooperare. Pe 18 octombrie, Năstase a afirmat că remarcile lui Morei au fost o capcană menită să blocheze relațiile bilaterale. El s-a pronunțat împotriva „unui obositor război al declarațiilor”.

Trei premiere în relațiile bilaterale

Cu ocazia acestui eveniment, au avut loc trei premiere în relațiile bilaterale: a fost primul atac oficial de acest tip din partea autorităților comuniste (liderii PCM mai făcuseră astfel de declarații, dar în perioada în care nu erau la putere); a avut loc prima sancțiune practică a Bucureștilor împotriva Chișinăului; a fost prima oară când relațiile bilaterale au înregistrat acest nivel de tensiune. Discursul lui Morei a fost în concordanță cu ultimele măsuri luate de administrația de la Chișinău, menite să slăbească legăturile cu România: rescrierea manualului de istorie, introducerea studiului obligatoriu al limbii ruse, subminarea Mitropoliei Basarabiei. Mai mult, el era în consonanță cu orientarea către Rusia. Evenimentul a avut loc într-o perioadă în care negocierile cu Moscova pentru tratatul bilateral ajunseseră pe ultima sută de metri. Din această perspectivă, intervenția ministrului de justiție putea fi certificatul opțiunii finale de politică externă a puterii comuniste.

Din punct de vedere imagologic, pledoaria lui Morei a identificat pentru prima oară, în mod explicit și în fața unei audiențe internaționale, România ca pe un adversar. Un stat care are tendințe expansioniste și se amestecă în treburile interne ale Moldovei nu poate fi un stat prieten. Nu mai era vorba doar de pretenții privind naționalitatea populației majoritare, ci de fapte, acțiuni concrete de subminare a statalității republicii, care erau puse în seama României. Reacțiile celorlalți oficiali de la Chișinău au arătat fără urmă de dubiu că ministrul nu a vorbit în nume propriu la Strasbourg.

Surpriza pe care a exprimat-o Victor Stepaniuc sugerează cel mai elocvent poziția autorităților moldovene: afirmațiile lui Morei au exprimat ceea ce în opinia lor era realitatea.

Războiul declarațiilor

După momentul Morei, relațiile bilaterale s-au răcit, iar tensiunile au fost pe un trend crescător. Nici măcar acele contacte superficiale, care avuseseră loc în entuziasmul verii, nu s-au mai produs. Mai mult, oficialitățile moldovene au continuat să ia măsuri favorabile apropierii de Moscova, care au generat criticile Bucureștilor. Au existat mai multe etape ale dialogului dintre cele două părți în perioada decembrie 2001 – martie 2002, pe care vom încerca să le identificăm în continuare.

România, preocupată de identitatea majorității

Pe 17 decembrie, ministrul Educației a reconfirmat ordinul privind studierea obligatorie a limbii ruse din clasa a doua, începând cu ianuarie 2002. A doua zi, Ministerul român de Externe a afirmat într-un comunicat de presă că decizia s-a bazat pe rațiuni politice, contravenind principiilor promovării diversității culturale. „Obligația impusă tuturor copiilor de școală să studieze o singură limbă străină îi lipsește pe tineri de principiul alegerii libere, în concordanță cu aspirațiile și aptitudinile lor”, potrivit comunicatului. „Practici de forțare a unei comenzi politice în domeniile educației și culturii și tratamentul privilegiat al limbii unei minorități ne conduce mai degrabă spre trecut decât spre viitor”. Bucureștii și-au exprimat îngrijorarea față de „măsurile politice luate în detrimentul cultivării și folosirii limbii române” și a arătat că măsura respectivă era „un alt pas spre proclamarea rusei ca cea de-a doua limbă oficială”.

Pe 28 decembrie, Ministerul moldovean de Externe a răspuns că îngrijorarea exprimată de București față de evenimentele din Moldova „pot fi înțelese ca interesul autorităților române de a trăi lângă un stat vecin, în care domnește stabilitatea, inclusiv stabilitatea interetnică”. Declarația mai arată că ministerul de la Chișinău împărtășește opinia referitoare la diversitatea culturală și subliniază necesitatea de a găsi, într-o societate multiculturală, o soluție adecvată, care ar putea să întărească armonia interetnică, pacea și coeziunea socială”. „Decizia Ministerului Educației urmărește să creeze condițiile necesare pentru a studia limba unei minorități fără a afecta limba oficială a majorității populației Moldovei”, potrivit comunicatului citat⁴⁹.

Relațiile bilaterale au intrat într-o nouă etapă conflictuală o dată cu declanșarea, pe 9 ianuarie 2002, a protestelor de stradă împotriva studiului obligatoriu al limbii ruse. Organizat de Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD) sub forma unor întâlniri cu alegătorii – pentru care nu aveau nevoie de autorizație pentru ținerea unei demonstrații publice -, mitingul maraton va dura cu mici întreruperi până spre sfârșitul lui aprilie. În aceste săptămâni,

⁴⁹ Basa Press 28.12.2001 / 12:25:32 / GEN 5365 W MOLDOVAN FOREIGN MINISTRY REPLIES TO BUCHAREST'S PROTEST NOTE OVER INTRODUCTION OF RUSSIAN LANGUAGE IN SCHOOLS

comunicarea diplomatică Chișinău-București este în plină efervescență, dar extrem de agresivă.

În prima perioadă a manifestațiilor, autoritățile de la București și-au exprimat punctele de vedere de mai multe ori, pentru ca ulterior să recurgă la o schimbare de discurs și o diminuare a intervențiilor. Pe 15 ianuarie, consilierul prezidențial Corina Crețu a anunțat că „președintele Iliescu este preocupat în legătură cu evenimentele din Moldova”. Șeful statului și-a exprimat speranța că relațiile bilaterale vor fi mutual avantajoase și că guvernul de la Chișinău va respecta „voința oamenilor cărora le pasă de identitatea lor românească”⁵⁰. A doua zi, premierul Năstase este citat de presă cu o declarație mult mai radicală. „Două treimi din populația acestui stat sunt români, iar minoritatea rusă reprezintă mai puțin de o treime din populație. Astfel, ideea de a introduce limba unei minorități ca o disciplină obligatorie în școli poate deveni subiect de discuție”, a spus Năstase. El a susținut importanța de a afirma identitatea românească oricând aceasta este pusă sub semnul întrebării, însă a precizat că România nu se amestecă în treburile interne ale Moldovei. „Întotdeauna vom lua o atitudine față de astfel de probleme, care, în opinia noastră, nu pot fi susținute. Nu putem să ne implicăm în adoptarea celei mai înțelepte decizii, dar, ca români, nu putem să păstrăm tăcerea în fața unor încercări de a rusifica educația din Chișinău și din Moldova”⁵¹.

Declarațiile pe care le-am exemplificat pentru această etapă nu diferă cu mult față de alte luări de poziție ale oficialilor de la București. Grija pentru identitatea etnică și culturală a majorității populației Moldove rămâne tema centrală a acestora, indiferent de argumentele care sunt aduse și de poziționările circumstanțiale (de exemplu față de problema limbii ruse sau față de chestiunea introducerii manualului de Istorie a Moldovei). În această primă etapă, oficialii moldoveni surprind prin lipsa de reacție directă față de declarațiile Bucureștilor. Mai vocal a fost președintele Voronin, care s-a întâlnit la începutul lui ianuarie cu președintele Consiliului Europei, Lordul Russel Johnston, aflat atunci la finalul mandatului. Voronin i-a vorbit

⁵⁰ Basa Press 15.01.2002 / 17:18:21 / GEN 0120P ROMANIAN PRESIDENT HOPES MOLDOVAN AUTHORITIES WILL RESPECT „WILL OF PEOPLE WHO CARE OF THEIR ROMANIAN IDENTITY”

⁵¹ Basa Press 16.01.2002 / 17:30:11 / GEN 0141P CHISINAU EDUCATION MINISTRY'S DECISION IS QUESTIONABLE, ROMANIAN PREMIER SAYS

oficialului european despre pretențiile teritoriale ale României față de Moldova și despre tendințele expansioniste, confirmând astfel teza susținută de ministrul Justiției în fața Curții Europene a Drepturilor Omului.

În vizor: derapajul antidemocratic

Măsurile luate de autoritățile comuniste împotriva organizatorilor mișcărilor de protest - suspendarea activității PPCD pentru o lună și ridicarea imunității parlamentare a trei dintre deputații creștini democrați - au marcat o nouă etapă în dialogul diplomatic bilateral.

Pe 22 ianuarie, Ministerul de Externe de la București a criticat, într-un comunicat de presă, suspendarea PPCD, acuzând Ministerul Justiției de la Chișinău că a luat o decizie nedemocratică, care confirmă repetatele evaluări ale organismelor internaționale privind situația din Moldova. Comunicatul a reproșat și „dezinformările” practicate de autoritățile de la Chișinău, față de Președintele Consiliului European, Lordul Russel Johnston. Pe 23 ianuarie, președintele Iliescu a spus și el că suspendarea PPCD este nedemocratică și antieuropeană. Premierul Năstase a comentat decizia ca un „obiectiv strategic al actualei puteri, dominate de un comportament totalitar”⁵².

Pe 25 martie, Victor Stepaniuc a acuzat România că, prin poziția adoptată față de suspendarea PPCD, s-a amestecat în treburile interne ale Moldovei. Președintele Iliescu a respins acuzația, a doua zi, și a comentat că declarațiile lui Stepaniuc sunt „nefunde, neprietenoase și regretabile”. Iliescu a criticat și decizia de a suspenda imunitatea parlamentară a celor trei deputați PPCD, ca fiind „un regres și o alunecare nedemocratică”. O declarație similară a dat și primul ministru Năstase.

Pe 28 ianuarie, premierul moldovean a reluat acuzațiile privind amestecul României în treburile interne ale Moldovei. Tarlev s-a declarat „profund preocupat și trist” din cauza declarațiilor omologului său român, pe care le-a apreciat drept amestec în treburile interne țării sale, și a acuzat Bucureștii de „deviere de la normele europene, de la valorile europene și de la dreptul internațional”. „Este regretabil că, fiind covârșit de probleme electorale și politice, dl Năstase trece cu ușurință peste faptul că Moldova este un stat suveran și independent”. Guvernul român încă nu a învățat că, „alături de

⁵² Basa Press 23.01.2002 / 11:30:43 / EN0234P ROMANIAN PRESIDENT SAYS SUSPENSION OF PPCD IS „UNDEMOCRATIC” AND „ANTI-EUROPEAN”

alte naționalități, Moldova este populată de peste 3 milioane de cetățeni care cred sincer că trăiesc în țara lor”, potrivit lui Tarlev. El a mai susținut că nerespectarea „dreptului lor la identitate etnică și lingvistică este calificată drept o insultă publică la adresa întregului popor”. Tarlev a conchis că depinde de guvernul român ca relațiile să se fundamenteze pe „egalitate și pe respectul reciproc între două popoare: moldovenesc și român”⁵³.

Elementul definitiv al discursului Bucureștilor în această etapă este denunțarea măsurilor nedemocratice ale autorităților de la Chișinău. În plus, șeful statului, primul ministru și ministrul de externe adoptă o poziție comună. Nu numai că exprimă aceeași idee – critica față de nerespectarea normelor democratice -, dar folosesc și același vocabular, cel mai elocvent exemplu fiind expresia „derapaje antidemocratice” care a apărut ca un leitmotiv la cei trei demnitari. Scade în schimb în importanță referința la grija pentru identitatea națională a majorității populației. Mișcarea a fost probabil strategică. Bucureștii au adoptat astfel un discurs echilibrat, coerent cu cel al oficialilor europeni care au început în acea perioadă să-și exprime îngrijorarea față de evenimentele din Moldova. Chișinăul trebuia de-acum să dea un răspuns comun României și Europei, ori el nu și-a adaptat discursul. În această etapă, oficialii moldoveni reiau atacurile împotriva României. Tema centrală de atac este „amestecul în treburile interne ale Moldovei”, care este completată de invocarea „suveranității și independenței”, precum și de ideea dreptului majorității etnice la identitate etnică și culturală. Însă și Chișinăul recurge la referențialul european, acuzând, România de nerespectarea normelor democratice europene și a dreptului internațional.

România trimite iar la discursul identitar

În februarie 2002, când manifestațiile de stradă creșteau în intensitate, autoritățile comuniste au mai luat încă o decizie care a agitat spiritele. Pe 13 februarie, Guvernul a decis să înlocuiască „Istoria Românilor” din programa școlară cu „Istoria Moldovei”. „Moldova, ca stat, are propria sa istorie care merită să fie știută și studiată... Din păcate, Moldova este în prezent singura

⁵³ Basa Press 28.01.2002 / 10:16:04 GEN 0301PMOLDOVAN PREMIER ACCUSES ROMANIA OF ITNERFERENCE INTO MOLDOVAN DOMESTIC AFFAIRS

țară din Europa care nu își studiază propria istorie”, a afirmat vicepremierul Valerian Cristea, care a prezentat decizia în cadrul cabinetului⁵⁴

Pe 16 februarie, ministrul român de externe, Mircea Geoană, și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu evenimentele din Moldova, care pun sub semnul întrebării democrația din această țară. El a calificat drept alarmantă decizia guvernului moldovean de a introduce studiul unei „anti-istorii” și a afirmat că interesul fundamental al României este păstrarea cadrului democratic în republica vecină. „Singura soluție realistă este viziunea comună de a vedea cele două state în Uniunea Europeană. Acesta este destinul european comun: două state independente, membre UE, care se bucură de o relație privilegiată datorită rațiunilor istorice”, a spus Geoană. El a adăugat că România este obligată moral, politic și istoric să investească în Moldova, cu care are o relație specială, chiar dacă uneori „repertoriul ideologic și demagogic” al autorităților de la Chișinău forțează Bucureștii să adopte o poziție fermă⁵⁵.

În aceeași zi, Guvernul român a decis să aloce 3,5 milioane de dolari pentru proiecte în Republica Moldova. Printre aceste inițiative, figurează extinderea transmisiunilor televiziunii publice în Moldova, retransmiterea canalului unu al societății române de televiziune, sprijinul pentru limba română, prin dezvoltarea Casei Limbii Române și publicarea de cărți, extinderea transmisiunilor radio; continuarea donațiilor de cărți; pregătirea de specialiști; distribuția de presă română; continuarea cercetărilor istorice și arheologice; sprijinul pentru societatea civilă și organizații neguvernamentale.

Ajutorul a fost catalogat ulterior de primul ministru Tarlev drept „un nou amestec în treburile interne ale Moldovei”, întrucât autoritățile române nu s-au coordonat cu cele moldovene. În opinia sa, orice sumă de bani alocată în Moldova, fără o coordonare cu guvernul de la Chișinău reprezintă un amestec în treburile interne ale țării. „Moldova a solicitat României să păstreze relațiile privilegiate, fără a se ameseca în treburile interne. Acceptăm orice ajutor financiar, dar orice alocare trebuie să fie coordonată cu noi”, a precizat Tarlev⁵⁶. Cu o săptămână înaintea acestei intervenții,

⁵⁴ Basa Press 13.02.2002 / 16:35:43 / GEN 0560 P GOVERNMENT DELETES „HISTORY OF ROMANIANS” FROM CURRICULA

⁵⁵ Basa Press 16.02.2002 / 11:45:21 / GEN 0615P ROMANIAN FOREIGN MINISTER CONCERNED OVER RECENT EVENTS IN CHISINAU

⁵⁶ Basa Press 27.02.2002 / 15:50:13 / GEN 0804P PREMIER TARLEV REITERATES ACCUSATIONS THAT ROMANIA WAS MEDDLING WITH MOLDOVA'S INTERNAL AFFAIRS

guvernul moldovean înființase Agenția de Stat pentru Rezerve Materiale și Ajutor Umanitar, prin care dorea să se deruleze toate programele de ajutor alocate Moldovei. Chiar și Washingtonul a criticat această decizie, ca fiind nedemocratică.

Oficiul pentru relații privilegiate cu Republica Moldova i-a replicat lui Tarlev, spunând că programele de asistență fuseseră negociate la nivelul comisiei interguvernamentale. România alocase astfel de ajutoare încă din 1994, fără să mai stârnească vreodată protestele Chișinăului. „Se pare că primul ministru Tarlev nu a fost pus la curent cu practicile europene privind sprijinul pentru identitatea etnică, culturală și religioasă conform Convenției Cadru a Consiliului Europei. ... Din moment ce autoritățile din Chișinău sunt preocupate să asigure drepturile minorităților etnice care trăiesc în Moldova, nu înțelegem de ce refuză sprijinul pentru identitatea etnică și culturală a majorității”, afirmă comunicatul Oficiului⁵⁷.

În această etapă, România a revenit parțial la discursul identitar, dar pe un ton mult nuanțat, prin adaptare la cadrul european. Pe de o parte, ministrul român de externe a continuat să atace evoluțiile nedemocratice, iar referințele sale identitare sunt foarte vagi. El vorbește de „rațiuni istorice” și de „obligăția morală, istorică, culturală” a României de a investi în Moldova. Geoană a clarificat și viziunea autorităților de la București față de viitorul relațiilor dintre cele două țări: integrarea europeană, ca state independente. Mesajul ministrului român de externe a fost, din nou, unul echilibrat și care a definit poziția României prin raportare la valorile europene, precizând însă, în subtext, că Bucureștii respectă independența Moldovei, dar nu uită legăturile dintre cele două țări.

Pe de altă parte, Oficiul pentru Relații privilegiate cu Republica Moldova s-a referit mai concret la aspectul identitar, acuzând autoritățile moldovene de faptul că refuză „sprijinul pentru identitatea etnică și culturală a majorității”. Așadar, Bucureștii au recunoscut deschis, încă o dată, faptul că sprijină majoritatea etnică să-și recunoască identitatea etnică românească, dar a invocat în acest sens normele europene în materie.

Replica Chișinăului nu a adus ceva nou. Punctul central de atac a fost, din nou, „amestecul în treburile interne ale țării”, diferența fiind dată de faptul că de această dată autorităților române ar fi acționat pe cont propriu în Republica Moldova, fără a se coordona cu guvernul de la Chișinău. Până

⁵⁷ Basa Press, GEN 0816P BUCHAREST REJECTS MOLDOVAN PREMIER'S NEW ACCUSATION ON SUBVERSIVE NATURE OF ROMANIAN ASSISTANCE

atunci, amestecul în treburile interne s-a produs, conform discursului moldovenesc, prin declarațiile și comentariile părții române.

Un nou actor pe scenă: Rusia

Așa cum am arătat în capitolul precedent, Moscova a început să-și facă auzit sprijinul explicit pentru autoritățile comuniste tocmai pe fondul protestelor de stradă și al presiunilor organismelor europene pentru ca puterea de la Chișinău să se comporte democratic față de manifestații. Putin i-a mulțumit lui Voronin pentru ce a făcut pentru limba rusă, ambasadorul Rusiei la Chișinău a apreciat apropierea efectivă a Moldovei de Rusia. Mai mult decât exprimarea sprijinului, Rusia intervine și ca interlocutor în schimbul de replici dintre București și Chișinău, desigur, de partea partnerului său strategic.

Pe 18 februarie, Ministerul rus de Externe a emis un comunicat de presă în care a avertizat că demonstrațiile de stradă pot să creeze un nou focar de tensiune în Moldova. „Organizatorii protestelor și forțele străine care alimentează și încurajează aceste acțiuni ar trebui să realizeze faptul că ar putea să creeze un nou focar de tensiune în sud-estul Europei. Această răsturnare a situației nu trebuie permisă”. La rândul său, premierul Tarlev a afirmat, pe 19 februarie, că „demonstrații trebuie să aleagă între respectarea legii și trecerea râului Prut”.

Pe 20 februarie, presa din Moldova a citat replica Ministerului român de Externe, care a respins aluziile privind încurajarea protestelor din Chișinău. „Ministerul de Externe consideră că orice deviere de la valorile democratice și orice încercare de a transforma libertățile democratice în obiective care pot afecta stabilitatea în Moldova sunt împotriva intereselor țării”. România „reafirmă poziția sa de neamestec în treburile interne ale Moldovei și respinge acuzațiile privind nerespectarea acestei poziții”. Comunicatul califică drept inadecvată transferarea unor probleme de ordin intern ale republicii pe seama unor factori interni. Ca vecin, România este interesată de consolidarea statalității Moldovei, de dezvoltarea democratică a Moldovei spre un destin european comun, potrivit comunicatului⁵⁸.

⁵⁸ Pentru toate cele trei surse, cf. Basa Press 20.02.2002/09:34:11 GEN 0663P Bucharest rejects allusions of encouraging protests in Chisinau

Intervenția Ministerului rus de Externe a avut loc cu doar câteva zile înainte de vizita premierului Năstase la Moscova, prin ce Bucureștii au încercat o strângere a relațiilor cu Rusia. Însă, atunci când Năstase se afla deja la Moscova, Duma de Stat a adoptat o a doua declarație în care acuza „inadmisibilitatea interferenței României în treburile interne ale Moldovei”. Pe 21 februarie, premierul român a declarat la Moscova că România nu are interesul să sugereze faptul că interesele sale s-ar ciocni cu interesele rusești în Moldova. Năstase a reiterat în capitala Rusiei că ceea ce se întâmplă în Chișinău este o problemă internă a Moldovei.

Astfel, dacă Bucureștii au reușit să-și adapteze discursul la cel european, cu unele mici diferențe specifice, marele succes al Chișinăului a fost obținerea susținerii Rusiei lui Vladimir Putin și exportarea temelor sale de discurs diplomatic la Moscova. Rusia a devenit astfel al doilea actor internațional care a acuzat România de amestec în treburile interne ale Moldovei și de crearea unor tensiuni în sud-estul Europei. Desigur, trebuie să facem diferențele între actorii care comunică – Ministerul rus de Externe și Duma de Stat – și modul în care ei își construiesc mesajele. Ministerul face aluzii, în timp ce Duma numește direct. Poziția României a rămas aceeași: respingerea acuzațiilor și invocarea normelor democratice.

În fine, o altă evoluție în comunicarea diplomatică dintre Moldova și România este conturarea ideii că aceasta din urmă ar fi de fapt organizatorul din umbră al manifestațiilor de protest. Această temă se va afirma cu toată tăria în martie, când autoritățile de la Chișinău, sub dubla presiune a străzii și a Europei, au încercat să identifice un vinovat.

Mașina propagandei

Pe 22 februarie, președintele Voronin a avut o intervenție televizată extrem de dură împotriva organizatorilor protestelor. Nu a făcut vreo referire directă la România, dar a acuzat PPCD de propovăduire a naționalismului, de acte teroriste și de încercare de preluare a puterii prin manipularea copiilor și prin vărsarea sângelui minorilor. „Țara este infectată cu virusul naționalismului, extremismului și nebuniei. Acesta este cel mai rău lucru care se putea întâmpla, dar chiar mai rău este faptul că acest virus i-a infectat și pecopii noștri. ... Roșca are nevoie de vărsare de sânge, iar sângele copiilor este cel mai bun să uimească societatea, așa cum s-a întâmplat acum 10 ani”, a afirmat Voronin. Liderul moldovean a făcut apel la organismele europene să

constate încălcarea drepturilor copiilor și a normelor democratice prin faptul că minorii sunt aduși cu forța la manifestații⁵⁹.

Prima intervenție de acest fel a președintelui Voronin, discursul adresat națiunii are o importanță deosebită. El are loc în condițiile în care pe străzile Chișinăului începuse deja propaganda împotriva organizatorilor protestelor. Au fost distribuiți fluturași, în care Iurie Roșca, președintele PPCD, era acuzat că vrea să verse sângele copiilor pentru a câștiga puterea. La momentul respectiv, manifestanții își formulară deja revendicarea privind demisia echipei guvernamentale și organizarea de alegeri anticipate. Așadar, Voronin vine de fapt să confirme și să dea substanță campaniei negative împotriva lui Roșca, răsturnând sensul solicitărilor protestatarilor și al demersului acestora. Discursul lui Voronin a clarificat, o dată în plus, interpretarea oficială a protestelor – acțiuni naționaliste, extremiste, menite să răstoarne puterea democratic aleasă, prin sacrificarea unor minori nevinovați. Discursul comunist a ignorat constant dreptul la liberă expresie, la asociere, la opoziție față de politica guvernamentală. În relația cu România, acest discurs este o etapă semnificativă, chiar dacă nu face nici o referire directă la vecinul de peste Prut. Ca și cu alte demersuri propagandistice, Voronin a căutat de fapt să pregătească opinia publică. Astfel, în noaptea ce a urmat intervenției în fața națiunii, persoane necunoscute au încercat să dea foc Casei Limbii Române din Chișinău. Creată în urma unui proiect finanțat de PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare), de Moldova și de România, pentru a asigura îmbunătățirea cunoașterii limbii române, Casa Limbii române mai fusese ținta unui atac similar în august 2001, cu puțin înainte de sărbătoarea limbii române, pe 27 august. Nici atunci și nici în februarie, poliția nu i-a identificat pe agresori. România a considerat atacul ca pe un afront, iar ministrul român de externe l-a chemat pe ambasadorul Moldovei, Emil Ciobu, să dea explicații în legătură cu evenimentele din Chișinău și cu impactul asupra relațiilor bilaterale.

Pe 6 martie, premierul Tarlev a afirmat că Moldova dorea restabilirea „legăturilor speciale și privilegiate” cu România. El a spus că relațiile bilaterale s-au răcit „din cauza unor oameni care sunt interesați de menținerea conflictelor și de destabilizarea relațiilor cu România”. În opinia sa, este posibilă depășirea problemelor existente, prin negocieri, mai ales că Moldova a avut întodeauna „relații privilegiate cu vecinul său”. Cu aceeași

⁵⁹ Basa Press 23.02.2002/11:26:43 / GEN 0736 P IN NATION ADDRESS, PRESIDENT VORONIN CONDEMNS PROTESTS IN CHISINAU

ocazie, Tarlev a negat că ar fi acuzat, în urmă cu o săptămână, amestecul României în treburile interne ale Moldovei, prin alocarea a 3,5 milioane de dolari pentru programe în republică⁶⁰.

Acestei intervenții împăciuitoare i-au urmat o serie de atacuri dure lansate de președintele Voronin. Pe 9 martie, apare în Rusia un interviu, în care șeful statului a acuzat organismele europene, donatorii internaționali și România de interferență în afacerile interne ale Moldovei. El a explicat tensiunile din relația cu România prin faptul că Moldova vrea să dezvolte un parteneriat strategic cu Rusia. „Vom aprofunda acest parteneriat, chiar dacă este nefavorabil unora dintre vecinii noștri, cum ar fi România, care se consideră ca stăpânul nostru și ne tratează ca pe o colonie”, a afirmat Voronin. El a adăugat că autoritățile moldovene „se luptă permanent cu standardele duble” și a denunțat sprijinul Europei pentru PPCD. Voronin a catalogat manifestațiile drept „fasciste” și a criticat lipsa de reacție a instituțiilor europene față de „afirmarea unei ideologii neo-naziste”. Într-un alt interviu, Voronin a acuzat România că a provocat „o diversiune ideologică”, prin promovarea unionismului, care a penetrat toate instituțiile statului și presa. „Chiar acest spirit al unionismului trebuie făcut responsabil pentru destabilizarea situației politice din Moldova”, a completat președintele moldovean⁶¹.

Pe 12 martie, Voronin și-a reafirmat convingerea că România este sponsorul ideologic al celor două luni de proteste anti-comuniste. „În spatele protestelor, pe lângă interesele mafiei și ale structurilor corupte, sunt de asemenea și interesele țării noastre vecine – România”, spus Voronin într-un interviu acordat agenției Infotag. El a reproșat finanțarea unioniștilor și naționaliștilor în cei 10 ani de la câștigarea independenței și „intervenția ideologică a României” asupra studenților moldoveni care studiază peste Prut. Voronin i-a acuzat din nou pe membrii opoziției că sunt neo-fasciști și național-fasciști. „Scopul lor principal este să distrugă statalitatea Moldovei. Toți membrii facțiunii lor sunt cetățeni români. Toți vor unirea Moldovei cu România”, a conchis liderul de la Chișinău.

În aceeași zi, el l-a acuzat pe omologul său român că a stricat relațiile bilaterale, atunci când a afirmat că 65% din populația Moldovei sunt români. „Aceasta nu este o abordarea pragmatică, așa cum căzusem de acord”, a spus

⁶⁰ Basa Press 06.03.2002 / 16:38:08 GEN 0923P MOLDOVA SEEKS TO RESET OF SPECIAL TIES WITH ROMANIA

⁶¹ Basa Press 09.03.2002 / 14:10:12 PRESIDENT VORONIN REAFFIRMS „GUILT” OF INTERNATIONAL LENDERS AND ROMANIA FOR POLITICAL CRISIS IN CHISINAU

el, respingând totodată ajutorul României pentru publicarea de cărți și ziare, întrucât acesta este folosit în final împotriva Moldovei⁶².

Voronin a devenit, în martie 2002, vârful de lance al campaniei Chișinăului împotriva României și protestelor. Ieșirile sale au avut loc în condițiile în care în Piața Marii Adunări Naționale se adunau tot mai mulți manifestanți, iar oficialii europeni își înteteau criticile. În această perioadă, România a recurs mai mult la fapte, prin intermediul reprezentanților săi la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), care au depus două moțiuni împotriva autorităților de la Chișinău⁶³. Ion Iliescu a avut o reacție, comentând că atacurile lui Voronin arată confuzia sa referitoare la situația din Moldova și că România nu poate privi cu înțelegere astfel de ieșiri.

În același timp, se desfășura la Chișinău o intensă acțiune propagandistică împotriva protestatarilor. Pe lângă fluturașii distribuiți, televiziunea de stat a transmis chiar și un clip în care acuza „străinul” din spatele PPCD, care vrea să verse sângele copiilor moldovenilor. Libera informare a cetățenilor a fost drastic limitată prin cenzură. O parte din jurnaliștii de la televiziunea de stat au început o grevă de protest și au cerut eliminarea cenzurii. Autoritățile au respins acuzațiile și i-au înlocuit pe jurnaliștii anti-comuniști cu alții fideli lor. Presiunea a crescut și împotriva profesorilor, a studenților și elevilor care participau la proteste. Presa a relatat numeroase cazuri în care procurorii și polițiștii se duceau în școli, înarmați, pentru a lua interogatorii. Persoanele interogate au arătat că reprezentanții structurilor de ordine încercau să afle cine îi trimite în piață. Numeroși protestatari, oameni simpli și oameni politici, au fost amendați de tribunal pentru faptul că au participat la manifestații.

În acest context, rolul intervențiilor lui Voronin este evident: identificarea dușmanului, a celui care atentează la stabilitatea republicii și încearcă să blocheze acțiunile comuniștilor de curățare a statului de structurile mafioate. Dată fiind presiunea internațională, dar și suspendarea finanțării internaționale care a sporit șansele intrării Moldovei în incapacitate de plată, Voronin nu a mai identificat doar un adversar. Alături de România, s-au aflat atât forurile europene, cât și organismele financiare internaționale. Desigur,

⁶² Basa Press 13.03.2002 / 13:00: 23 GEN 1012P „IT’S ILIESCU WHO SPOILT RELATIONS BETWEEN ROMANIA AND MOLDOVA”, SAYS PRESIDENT VORONIN

⁶³ APCE a adoptat la sfârșitul lui aprilie o rezoluție care a determinat stoparea protestelor, dar a și obligat autoritățile comuniste să adopte o politică democratică. În cazul nerespectării prevederilor rezoluției, Moldova riscă să nu mai poată prelua președinția consiliului Europei în 2003 și chiar să fie exclusă din acest for.

România a primit cele mai multe lovituri fiind acuzată de propovăduirea unionismului și de subminarea statalității Moldovei, în timp ce ceilalți parteneri din boxa acuzațiilor au avut parte de un rechizitoriu privind standardele duble pe care le aplică.

Al doilea conflict diplomatic

Pe 13 martie, Ministerul moldovean de Externe a comunicat o decizie care a venit parcă să confirme capetele de acuzare lansate până atunci de oficialii moldoveni: l-a declarat pe atașatul militar al României la Chișinău, colonelul Ion Ungureanu, drept *persona non grata* și i-a cerut să părăsească țara în maxim 10 zile. Ungureanu a fost acuzat de acțiuni de spionaj. Partea moldoveană a afirmat, neoficial, că Serviciul Secret de Informații are casete video care dovedesc acțiunile de spionaj ale lui Ungureanu, în legătură cu protestele.

Bucureștii au catalogat decizia drept „gravă, nejustificată și contraproductivă” și au răspuns cu aceeași măsură, expulzându-l pe Mihai Iacob, ministru consilier din cadrul Ambasadei Moldovei la București, echivalentul în grad diplomatic cu Ungureanu.

Chișinăul nu a dat vreodată explicații oficiale în legătură cu această decizie, invocând practica internațională. Pe 19 martie, ministrul de externe Nicolae Dudău a afirmat că hotărârea a fost „argumentată și înțeleaptă” și că ea nu va afecta legăturile cu România. Pe 20 martie, Dudău a fost audiat în legătură cu acest subiect de către Parlament, dar nu a spus decât că Ion Ungureanu reprezenta o amenințare la adresa securității Moldovei.

În mașina propagandei comuniste, colonelul Ion Ungureanu a constituit încarcarnarea răului pe care îl face România Moldovei, dovada că aceasta este instigatorul protestatarilor și că ea își urmărește interesele proprii, împotriva Moldovei. Momentul expulzării pare să fi fost calculat cu grijă: declarațiile lui Voronin, care au preluat și agravat alte acuzații ale liderilor comuniști au pregătit terenul. El a identificat dușmanul la nivel discursiv, pentru ca Ministerul de Externe să o facă ulterior prin fapte și invocând dovezi ale serviciului secret. A fost tușa finală din portretizarea unei imagini a Moldovei ca o cetate asediată de cei care vor să împiedice puterea comunistă să-și pună în practică programul drept și folositor populației.

Până pe 31 martie, când PPCD a organizat Marea Adunare Națională – o manifestație pe care a vrut-o îndeajuns de mare încât să impună comuniștilor să cedeze în fața revendicărilor manifestanților⁶⁴ - comuniștii au continuat atacurile împotriva României. Temele au fost în general aceleași, singura inovație venind din partea lui Voronin. Președintele moldovean a reproșat, pe 23 martie, Uniunii Europene faptul că a ridicat o cortină de fier peste Prut, prin decizia de a permite românilor să călătorească fără vize în spațiul Schengen. Efectul acestei decizii este că acum „țigani români” cerșesc lângă sediul APCE din Strasbourg.

Atacul poate fi considerat o nouă lovitură sub centură, în condițiile în care, în acea perioadă, autoritățile de la București și din UE supravegheau cu atenție efectele ridicării vizelor pentru românii care călătoresc în spațiul Schengen. La urma urmelor, cu sau fără această decizie, condițiile în care moldovenii pot intra în țările europene nu s-au schimbat. Din contră, în ultimul an, mai multe țări occidentale au început pregătirile pentru a-și deschide misiuni la Chișinău, care să ofere și servicii consulare.

Concluzii: România, stat dușman

Relațiile dintre Moldova și România, în anul avut sub observație, par la prima vedere să respecte pattern-ul ideologic moștenit de la predecesori – de distanțare a celei dintâi de spațiul românesc -, dar cu mențiunea că evenimentele se succed cu o viteză amețitoare, nemiștinată până la venirea comuniștilor. De fapt, PCM a confirmat în această perioadă că obiectivul său principal a fost îndepărtarea de România și apropierea de Rusia, iar acest lucru trebuia să se întâmple prin orice mijloace. Mai mult, poziția adoptată de Chișinăul comunist este una exclusivistă: în ciuda unor mesaje inițiale pozitive, oficialii moldoveni par să nu conceapă posibilitatea de a avea cu ambele țări relații de colaborare reale.

Nimic nu era mai simplu decât răcirea și chiar încordarea relațiilor cu România. Între PCM și București există o adevărată incompatibilitate doctrinară și de interese. Comuniștii, adepți ai moldovenismului, au urmărit să introducă această teorie în a doua sa fază de instituționalizare, dorind să obțină un succes acolo unde predecesorii lor agrarieni au eșuat (în 1995). România în schimb, pornește de la premisa că populația majoritară din Moldova este de etnie românească, iar orice încercare de a construi o altă

⁶⁴ Deși au avut o participare largă – în jur de 30-40.000 de oameni – organizatorii au fost boicotați de autoprități, care au blocat accesul cetățenilor din țară către Chișinău.

identitate etnică, istorică sau lingvistică este un atentat la dreptul acesteia la autodeterminare. România a avut întotdeauna o poziție activă pe această dimensiune, așa că era de așteptat să reacționeze dur în fața măsurilor radicale ale comuniștilor de substituire a identității etnice, istorice și lingvistice a populației majoritare.

În aceste condiții, cele două state s-ar fi putut înțelege numai dacă angajamentul inițial de a avea o relație pragmatică și dezideologizată ar fi fost respectat. Asta însemna, pe de o parte, ca puterea comunistă să nu ia măsuri în favoarea limbii ruse și a cimentării identității moldovenești. Pe de altă parte, liderii de la București trebuia să evite referiri explicite la naționalitatea română a majorității populației din Moldova. Aceasta ar fi fost însă o situație ideală, care, așa cum am văzut, este departe de ceea ce s-a întâmplat în realitate.

În acest context, comunicarea diplomatică a Chișinăului cu Bucureștii are două trăsături principale: este inconsecventă și de o efervescentă extrem de agresivă.

Inconsecvența reiese din incompatibilitate totală dintre proiectul inițial al comuniștilor – sau mai bine zis promisiunile inițiale, pentru că este probabil ca ceea ce s-a întâmplat în realitate să fi fost avut în vedere de la bun început – și atitudinea ulterioară. În faza de tatonări, s-a vorbit de „relații speciale”, „pragmatice”, de „acțiuni concrete, dezideologizate”, de „cooperare economică”. Singurul proiect bilateral comun care pare să fi fost dus la bun sfârșit de cele două state a fost introducerea pașapoartelor de la 1 iulie 2001. Comuniștii au fost probabil cooperanți pe această temă pentru că urmau să primească finanțare nerambursabilă. În rest, relațiile bilaterale s-au blocat și nu există semne, cel puțin în spațiul public, că vreunul din proiectele pentru care au existat înțelegeri politice în perioada de grație⁶⁵ ar fi fost dus la bun sfârșit. Din contră, chiar și schimburile comerciale au înregistrat o scădere de 39% în primele două luni ale anului 2002, după ce în 2001, acestea erau pe un trend crescător, iar unii analiști economici au vorbit despre neglijarea de către comuniști a înțelegerilor încheiate chiar de ei cu autoritățile de la București.

Efervescenta comunicării diplomatice se vede din intensitatea cu care Chișinăul interacționează cu Bucureștii. Orice luare de poziția a liderilor români este în general urmată de replici la Chișinău, iar începând cu momentul Morei, Chișinăul conduce detașat în topul atacurilor. Efervescenta

⁶⁵ Vezi supra acordurile încheiate de comitetele interministeriale la întrunire de pe 10 iulie 2001.

este însă una verbală: foarte concis, se vorbește mult, dar nu se construiește nimic. Din acest motiv ea este de rău augur pentru relațiile bilaterale.

Pe de altă parte, față de România, comuniștii practică cel mai agresiv discurs în comparație cu alți parteneri de relații externe. Desigur, tendința de autovictimizare și de a acuza un partener care nu răspunde așteptărilor și nevoilor comuniștilor este practică și cu alți interlocutori – FMI a fost de mai multe ori o țintă a unui astfel de discurs -, dar cu nici unul nu se ajunge până la denunțarea publică, în fața unui for internațional sau la expulzarea unui diplomat. Nici unui alt actor nu i se mai adresează acuzații atât de grave și atât de des.

Ca și în cazul Rusiei, temele centrale ale discursului diplomatic moldovenesc sunt statalitatea, suveranitatea și independența. Lipsește de aici integritatea teritorială, care este invocată mai mult pe relația cu Rusia și Ucraina. Raportat la aceste teme, discursul liderilor comuniști debordează de expresii negative la adresa României: expansionism românesc, subminarea statalității, pretenții teritoriale, amestec în treburile interne ale Moldovei, nerespectarea suveranității și independenței, comportament de stăpân colonizator, propovăduirea unionismului, nerecunoașterea identității etnice, istorice și lingvistice a populației majoritare; străinul care manipulează copii și este gata să le verse sângele pentru a-și satisface interesele; forța care dezbină și destabilizează societatea moldovenească, recurgând la forțe teroriste, fasciste, etc.

Comunicarea negativă directă este potențată de o serie de mișcări propagandistice interne ale conducerii republicii. În vară, autoritățile minimalizează importanța sărbătorii limbii române – pe 27 august -, care până acum se sărbătorea cu fast. În schimb, se creează sau se redimensionează un nou set de sărbători naționale, cum ar fi 9 mai – ziua victoriei armatei sovietice în cel de-al doilea război mondial – sau 22 iunie – ziua comemorării victimelor fascismului. Prin astfel de sărbători – contestate de opoziție și de societatea civilă – comuniștii urmăresc de fapt să creeze un nou sistem de valori naționale, în care România apare ca un stat agresor. De altfel, nu o dată Voronin s-a referit la armata română ca o armată fascistă, la steagul românesc ca la un steag fascist și la PPCD, „unealta” României, ca la o formațiune fascistă. Această imagine este întărită de ideologia moldovenismului, care spune că numai România a împiedicat îndeplinirea aspirațiilor statale ale poporului moldovean.

În concluzie, raportarea Chișinăului comunist la România pare să urmeze o linie prestabilită: ridicarea unui zid între cele două țări, care să perfecteze apropierea Moldovei de Rusia. De aceea, pe măsură ce relațiile cu România devin mai încordate, Moscova își deschide mai mult brațele spre puterea comunistă de la Chișinău, încurajându-i demersurile.

IV. UCRAINA – capcana Transnistriei

Ucraina nu poate fi ignorată în calculele geopolitice ale Moldovei. Are o graniță necontrolată conform standardelor internaționale cu Transnistria, ceea ce reprezintă una din cauzele rezistenței și prosperității regimului separatist de la Tiraspol. Este mediator în procesul de pace din Transnistria. Are cea mai mare minoritate din Republica Moldova – 13.8%, din care o bună parte trăiesc pe malul drept al Nistrului – circa 170.000 de persoane. Este puntea geografică care face legătura între Moldova și Rusia, element cheie în programul comuniștilor de a adera la Uniunea de liber schimb formată de țările CSI în 2001. Ca și Moldova, joacă rolul de țară de graniță în cadrul CSI: face parte din Comunitate, dar nu exclude și alternativele, fie în interiorul fostului bloc sovietic – GUUAM - fie în afara lui – după ce a cochetat ani de zile de la distanță cu UE și NATO, Kievul și-a anunțat explicit, la jumătatea lunii mai 2002, dorința de a intra în Alianța Nord-Atlantică. Este un important partener economic și unul din furnizorii de electricitate ai Moldovei. Vine cu argumente geopolitice mult mai puternice decât aceasta, cum ar fi forța armată, populația, teritoriul.

Aceste caracteristici sunt tot atâtea motive pentru a analiza modul în care puterea comunistă se raportează ca practică și discurs diplomatic la Kiev. Ca și în cazul Rusiei și al României, vom urmări într-o primă fază proiectul diplomatic inițial, pentru a putea face ulterior o comparație cu ceea ce a urmat după acomodarea PCM cu controlul puterii.

Locul Kievului în proiectul inițial al comuniștilor

Sursele pe baza cărora vom încerca să stabilim locul pe care îl atribuie inițial comuniștii Kievului sunt aceleași ca și pentru Rusia și România: intervențiile președintelui Voronin și ale premierul Tarlev după alegeri și cu ocazia investirii în funcții.

Ucraina a fost explicit nominalizată de Vladimir Voronin chiar în primele discursuri de după alegeri. Desigur, referințele nu au mai fost la fel de generoase ca în cazul Rusiei, însă se constată aceeași constanță în definirea statutului Kievului în relațiile bilaterale ale Chișinăului. Ucraina a fost dată ca exemplu de țară vecină – alături de România – cu care relațiile bilaterale vor cunoaște o „dezvoltare concretă”. Voronin a dat aceste asigurări chiar imediat după scrutin, anunțându-și intenția ca, spre deosebire de predecesori, să treacă de etapa declarațiilor de prietenie.

Pe 4 aprilie, Voronin a spus, înaintea votului parlamentarilor pentru alegerea președintelui republicii, că Ucraina și România trebuie să devină principalii parteneri de afaceri ai Moldovei. În discursul său de investitură, pe 7 aprilie 2001, Voronin s-a referit la relațiile cu Ucraina ca fiind tradiționale – ca și cu România – și a spus că acestea trebuie strânse. „Trebuie să dezvoltăm relații mai active și, în mod esențial, legături mai productive cu vecinii noștri – România și Ucraina

Primul ministru Vasile Tarlev a adoptat o poziție similară în cuvântarea sa din fața Parlamentului, pe 19 aprilie, când, printre alte priorități ale Cabinetului său, a vorbit despre dezvoltarea multilaterală a relațiilor (cu România și) cu Ucraina (inclusiv crearea unei zone libere).

Mesajul diplomatic inițial al comuniștilor referitor la Ucraina prezintă câteva caracteristici. Nu este stufos, dar este consecvent: Moldova trebuie să strângă și să dea substanță relațiilor cu vecinul său, Ucraina. Comuniștii trasează clar o ierarhie între Rusia și Ucraina. Cea dintâi este partenerul strategic, cea din urmă este vecinul cu care trebuie strânse legăturile tradiționale. În fine, Kievul nu este luat ca un caz în sine, ci apare aproape mereu alături de România. La prima vedere, pare că statutul de vecinătate impune această ordonare, mai ales că temele dialogului diplomatic cu cele două țări sunt diferite. Pe de altă parte, faptul că sunt mereu nominalizate face să se subînțeleagă o ierarhie și între cele două țări și restul partenerilor externi.

Ierarhia discursivă a fost confirmată de cea a faptelor. Kievul este cea de-a treia destinație oficială a proapsătului președinte Voronin, după Moscova și București. Vizita a început pe 18 mai, iar principalele subiecte pe ordinea de zi au fost tratatul de frontieră, proprietățile moldovenești din Ucraina, chestiunea transnistreană, cooperarea în sectorul energetic, cooperarea în cadrul Euroregiunii Dunării de jos și Prutului de sus. Cei doi șefi de stat au semnat cu acea ocazie mai multe acorduri bilaterale.

Dincolo de astfel de elemente specifice, și la Ucraina se aplică criteriile de fundamentare a politicii externe - pragmatism, interesul național și avantajele economice -, precum și statutul prioritar al problemei transnistrene, potrivit spuselor lui Voronin în primele sale intervenții publice. Statalitatea, suveranitatea,

Dialogul diplomatic cu Ucraina nu devine la fel de stufos ca cel cu Rusia nici o dată cu exercițiul propriu zis al puterii. Simplificând, există două teme fundamentale care ocupă agenda discuțiilor cu acest partener: frontiera și relațiile economice. La rândul ei, problema frontierei prezintă două aspecte: trasarea și controlarea ei.

Tratatul de frontieră

Pe 12 iulie 2001, majoritatea parlamentară, formată din facțiunea comunistă și trei membri ai Alianței Braghiș, a ratificat tratatul de frontieră cu Ucraina și un acord referitor la folosirea drumului Reni-Odessa. Tratatul trasează frontiera dintre cele două state și prevede transmiterea către Ucraina a unei porțiuni de drum de 7,7 km lângă satul Palanca, precum și a unei suprafețe de 18 hectare de pământ care este separată de sat de către șoseaua respectivă, pentru o perioadă nelimitată de timp. În schimb, Moldova primește 100 m acces la Dunăre și trebuie să îi fie recunoscut dreptul de proprietate asupra clădirilor construite de Chișinău în Ucraina în perioada sovietică.

Semnat în 1998, tratatul fusese ratificat numai de Kiev. Chișinăul nu a reușit să-și ducă tentativele la bun sfârșit, din cauza opoziției fermierilor din Palanca, care refuzau cedarea porțiunii de drum. Sătenii din Palanca au organizat proteste de stradă și în 2001, dar nu au determinat decât amânarea votului cu câteva zile.

20 de deputați din Partidul Popular Creștin Democrat și din Alianța Braghiș au votat împotriva. Creștin Democrații au sesizat Curtea Constituțională declarând că tratatul încalcă prevederea din legea fundamentală referitoare la caracterul inalienabil al teritoriului țării. Curtea a respins ulterior sesizarea, permițând intrarea în vigoare a documentului.

Comuniștii au ratificat tratatul după ce cu exact o zi înainte premierii celor două țări semnaseră la Kiev un acord interguvernamental privind utilizarea în comun a porțiunii de drum din dreptul satului Palanca. Documentul interzice Ucrainei să ridice orice construcție pe acea porțiune de șosea, care

ar împiedica accesul fermierilor la câmpurile lor cu culturi. Potrivit aceluiași acord, Kievul nu are voie să transporte materiale radioactive, chimice, biologice sau nucleare, fără acordul prealabil al autorităților Moldovenești. După ceremonia de semnare, primul ministru Tarlev a comentat pentru presă că documentul oferă Moldovei condiții mai bune decât tratatul și că este bine că ambele țări pot folosi drumul.

Totuși, în timpul vizitei sale la Kiev, Tarlev pare să fi eșuat în încercarea sa de a rezolva cu omologul său problema proprietăților moldovenești din Ucraina – este vorba în mod special de baze hoteliere ridicate de sindicate și întreprinderi din Moldova sovietică. Presa a scris atunci că oficialitățile de la Kiev au refuzat să abordeze chestiunea și a citat surse neoficiale, care afirmau că Ucraina ar fi vrut ca Moldova să-i cedeze acele proprietăți în contul datoriilor la energie electrică. Potrivit unui acord din 1999, legislativul ucrainean trebuia să ratifice documentul care să certifice dreptul de proprietate al Chișinăului asupra acelor clădiri în aceeași zi cu ratificarea de către Parlamentul moldovean a tratatului de frontieră.

De asemenea, presa a relatat în perioada respectivă că vameșii ucrainieni i-au maltratată pe unii săteni și că le-au făcut greutăți când aceștia s-au dus sau au venit de la câmpurile lor.

În fine, cei 100 m acces la Dunăre erau necesari Chișinăului pentru a construi un terminal petrolier la Giurgiulești, care era menit să reducă dependența energetică a Moldovei față de Rusia, precum și să asigure accesul liber la Marea Neagră. Proiectul începuse deja la momentul respectiv, cu finanțarea majoritară a Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și cu o contribuție secundară din partea unei companii grecești, Technovax. Guvernul ar fi trebuit să participe și el, dar nu a reușit să-și țină promisiunile. Compania grecească a adus cazul în fața unui tribunal londonez, cerând stoparea investiției și returnarea banilor, dar nu a avut succes de cauză, pentru că o astfel de solicitare nu putea să vină decât din partea finanțatorului principal – BERD. La insistențele Chișinăului, cele trei părți au continuat negocierile în perioada următoare.

Ratificarea tratatului de frontieră a fost primul gest substanțial al Chișinăului în sensul revigorării relațiilor bilaterale cu Ucraina. Ca și în cazul Rusiei – pentru care au votat legi mai vechi care favorizau limba rusă și au ratificat un acord militar ce zăcea în Parlament de câțiva ani -, oficialii comuniști au scuturat de praf un tratat mai vechi și i-au dat putere de lege. Cum proiectul corespundea intereselor ucrainiene, aceasta era poate cea mai eficientă

metodă pentru a demonstra deschiderea totală către o înțelegere cu Kievul. Din perspectiva Chișinăului, tratatul părea să fie mai degrabă un mare compromis, chiar dacă, la sfârșitul anului 2001, într-un moment de bilanț, Tarlev a afirmat că delimitarea frontierei cu Ucraina și ratificarea tratatului de frontieră cu aceasta reprezintă cele mai mari realizări ale primului său an de guvernare⁶⁶.

Pe plan intern, cedarea porțiunii de drum a stârnit primele proteste de stradă de la preluarea guvernării. Demonstrațiile au durat câteva zile, dar nu au avut forță, lucru explicabil pentru că trecuseră doar patru luni de la preluarea puterii de către comuniști. Și totuși se poate presupune că decizia a contribuit la creșterea tensiunii naționaliste în rândul opozanților, urmând să servească ulterior ca precedent în judecarea faptelor comuniștilor. Pentru opozanții lor, comuniștii au cedat ilegal o bucată din teritoriul țării.

Din perspectiva economică, care include terminalul de la Giurgiulești, proiectele comuniștilor nu au dat rezultate, cel puțin pe termen scurt. Până la sfârșitul perioadei analizate, nu reușiseră să pună bazele unui proiect viabil. Din contră, ei au sugerat mai degrabă că vor să schimbe destinația inițială a proiectului și, în loc să fie o sursă de independență pentru Moldova față de Rusia, l-au transformat tocmai într-un punct de atracție pentru investitorii ruși. Oficiali de la Moscova și oameni de afaceri s-au arătat deja interesați de participarea la afacere, ceea ce a generat entuziasmul premierului Tarlev.

În privința relațiilor cu Ucraina, probabil că oficialii moldoveni au ratificat tratatul așteptând pe de o parte recunoașterea proprietăților din Ucraina, iar pe de altă parte considerând că o frontieră trasată este primul pas spre o frontieră controlată, ceea ce ar fi diminuat independența de acțiune a Transnistriei.

Chișinăul revendica 141 de construcții pe teritoriul ucrainean, majoritatea hoteluri. După unele ezitări, Kievul a ratificat acordul privind recunoașterea proprietăților moldovenești din Ucraina, dar cel puțin în perioada avută în vedere, înțelegerea nu a fost pusă în practică⁶⁷.

⁶⁶ Basa press GEN 5340P, 26.12.01 – 16:20:35 DELIMITATION OF MOLDOVA-UKRAINE BORDER IS ONE OF MOST IMPORTANT ACHIEVEMENTS OF MY GOVERNMENT, SAYS TARLEV

⁶⁷ În mai 2002, guvernul de la Chișinău a decis reluarea discuțiilor pe această temă, după ce Departamentul de Privatizare de la Kiev a solicitat niște documente noi privind proprietățile revendicate, documente care nu figurau în acord. Până la acea dată Departamentul fianlizase actele de proprietate doar pentru 93 din cele 141 de construcții.

Mult mai important pentru Moldova era însă controlul efectiv al frontierei cu Ucraina. Punctul nevralgic era, desigur, granița dintre cele două state din zona transnistreană, unde vameșii moldoveni nu aveau acces. Porțiunea respectivă de frontieră este considerată de observatori și de oficialii comuniști drept una din zonele cheie pentru contrabanda din care trăiește regimul de la Tiraspol. Din această perspectivă, este posibil ca Chișinăul să fi considerat că, făcând o concesie Kievului, căruia i-a permis să preia controlul total asupra drumului strategic de la Reni la Odessa, ar putea să-l atragă de partea sa în chestiunea închiderii porții de acces pentru contrabanda Tiraspolului.

Mărul discordiei: Transnistria

Pe 31 iulie 2001, serviciile vamale ale celor două țări au finalizat discuțiile pentru semnarea unui acord referitor la controlul comun al vămilor și al frontierei comune. S-a convenit deschiderea a 12 puncte de frontieră comune pe 1 septembrie, dată la care, potrivit acordului semnat cu Organizația Mondială a Comerțului, trebuia introdusă noua ștampilă vamală în Moldova. Pentru a evita controlarea acestor vămi de către Tiraspol, părțile au căzut de acord ca posturile să fie deschise pe teritoriul ucrainean. Noua schemă prevedea totuși includerea câte unui reprezentant al Transnistriei în fiecare punct vamal.

Departamentul Vămirilor din Moldova a trimis ofițerii la posturi pe 1 septembrie, dar a trebuit să îi retragă a doua zi, sub escorta gărzilor ucrainene. Departamentul Vamal al Ucrainei a trimis o scrisoare autorităților moldovenești exprimându-și dezacordul cu prevederile acordului. Vice-premierul Dmitri Todoroglo, șeful Comisiei pentru cooperare economică cu Ucraina, a plecat imediat la Kiev pentru negocieri. Discuțiile s-au soldat cu un eșec, atât la prima rundă, cât și la a doua rundă, ce a urmat o săptămână mai târziu.

Motivația jocului Kievului a fost la Tiraspol. Liderii transnistreni au demarat o intensă campanie de lobby împotriva noii ștampile vamale introduse de Chișinău, de pe 1 septembrie, pe care acesta nu a mai vrut să o ofere regiunii separatiste, așa cum se întâmplase cu cea precedentă. Chișinăul a spus că firmele care doresc să obțină ștampila vamală, care le permite să-și continue operațiunile de export, trebuie să o solicite și să plătească taxe Moldovei.

Măsura a afectat activitatea economică a Transnistriei care trăiește în special din exporturi și din contrabandă. Cum regiunea nu este recunoscută ca stat, Moldova este considerată țara de proveniență a bunurilor pe care le produce Tiraspolul. Principalii parteneri ai Transnistriei sunt tocmai țările occidentale, membre ale OMC. Iată de ce Igor Smirnov a refuzat să continue negocierile cu Vladimir Voronin, după ce s-a convins de hotărârea acestuia de a nu-i da ștampila vamală. Liderul de la Tiraspol a acuzat atunci Chișinăul că a „instaurat o blocadă economică” împotriva Transnistriei. După ce Leonid Kuchma, președintele ucrainean, s-a întâlnit cu Smirnov, la Kiev, cel dintâi a preluat expresia și a declarat că este inadmisibil ca oficialitățile de la Chișinău să forțeze negocieri cu Tiraspolul utilizând o „blocadă economică”. Din acel moment, Kievul nu a mai putut fi convins să introducă sistemul de control comun al frontierei cu Moldova în zona controlată de Transnistria. Discuțiile între părți au fost intense, au avut loc la nivel de experți, premieri, șefi de stat și au înregistrat și unele momente de tensiune. La o zi după ce Voronin și Kuchma au căzut de acord să caute „mecanisme de control comun al frontierei”, oficialitățile ucrainiene le-au cerut vameșilor moldoveni să părăsească alte două posturi comune, create încă din 1997. Pe 17 noiembrie, primul ministru Tarlev a mers la Odessa, pentru a semna un acord privind controlul comun al granițelor cu omologul său. Documentul nu fusese nici măcar pregătit de experți, tocmai din cauza neînțelegerilor și a faptului că Ucraina insistă ca Transnistria să devină parte semnatară. Cei doi premieri nu au semnat nimic, dar au căzut de acord – verbal – să continue controlul comun la cinci din cele șapte posturi comune deschise anterior. Liderul moldovean nu a reușit să-l convingă pe omologul său să păstreze și celelalte două posturi comune în aceeași schemă. Oricum, la sfârșitul vizitei, Tarlev a declarat pentru presă că s-a ajuns la un acord de principiu cu omologul său privind desfășurarea ofițerilor moldoveni în Ucraina. În paralel cu această atitudine a Kievului, presa a relatat imediat după intrarea în vigoare a noii ștampile, că Ucraina a permis Transnistriei să continue exportul prin zona sa de graniță, deși nu avea actele necesare.

Din acel moment, discursul diplomatic al Chișinăului față de Kiev s-a înăsprit. Pe 26 noiembrie, Vladimir Voronin a atacat public Ucraina, acuzând-o că practică „un joc dublu”. Pe de o parte sprijină introducerea noii ștampile vamale și controlul comun al frontierei, dar pe de altă parte acționează complet pe dos. Voronin a acuzat Kievul că încurajează contrabanda, deoarece acceptă exporturile Tiraspolului, fără ștampila vamală a Moldovei. Cu aceeași ocazie, Voronin a declarat sprijinul PCM pentru

comuniștii ucrainieni, în perspectiva alegerilor parlamentare, pe motiv că aceștia ar contribui la soluționarea problemei frontierei.

Pe 29 noiembrie, Ministerul de Externe ucrainean a răspuns acuzațiilor printr-o notă de protest, în care a calificat aprecierile liderilor moldoveni drept „acțiuni ostile”, care puteau să compromită discuțiile referitoare la controlul comun al frontierei.

Pe 5 decembrie, Ministerul Moldovean de externe a dat replica prin presă, exprimându-și regretul față de reacția emoțională a autorităților ucrainiene. Chișinăul „apreciază rolul Ucrainei în procesul de soluționare a conflictului transnistrean și își exprimă optimismul că Kievul va face tot ce poate pentru a ajuta la rezolvarea acestui conflict, cu respectarea integrității teritoriale și a suveranității Moldovei”, potrivit comunicatului de presă al MAE⁶⁸. De asemenea, Chișinăul a trimis în aceeași zi o notă verbală referitoare la expirarea termenului în care, potrivit înțelegerii de principiu dintre cei doi premieri, de la Odessa, părțile trebuiau să finalizeze un acord referitor la controlul frontierei⁶⁹.

Blocajul a continuat și în 2002, când, pe 9 ianuarie, Moldova a înaintat un memorandum Uniunii Europene în care acuza atitudinea Ucrainei. Pe 5 februarie, Kievul a răspuns printr-o notă trimisă UE și OSCE și a respins acuzațiile aduse. El a cerut menținerea vechii ștampile vamale în uz, pentru a proteja populației transistrene, din care „jumătate” sunt ucrainieni.

În căutare de noi soluții, Voronin a afirmat că este dispus să accepte un nou plan de control al graniței transistrene, cu participarea unor vameși dintr-o țară neutră⁷⁰. Pe 8 februarie, experții celor două țări au ajuns la o înțelegere privind crearea a cinci posturi de control, câteva zile mai târziu președinții celor două țări au avut o conversație telefonică pe această temă. Și totuși, nimic concret nu s-a întâmplat.

În urma unei discuții purtate la summit-ul CSI de la Alma Ata, la sfârșitul lui februarie, Odessa a găzduit pe 17 martie, o întâlnire tripartită între Voronin, Putin și Kuchma. Referitor la chestiunea transnistreană, părțile au afirmat că

⁶⁸ Basa, 05.12.01-14:20:46 Gen 5066P MOLDOVAN FOREIGN MINISTRY „REGRETS” OVER „EMOTIONAL REACTION” OF KIEV TO VORONIN’S STATEMENT

⁶⁹ Basa Press, Gen 5067P 05.12.01- 14.50.00 MOLDOVAN FOREIGN MINISTRY SENDS VERBAL NOTE TO UKRAINE OVER JOINT CUSTOMS CHECKPOINTS

⁷⁰ Basa Press, Gen 0389P 01.02.02-16:15:26 MOLDOVA FORWARDS NEW PLAN OF SETTLEMENT OF CUSTOMS PROBLEMS WITH UKRAINE

au ajuns la un acord de principiu privind controlarea graniței Moldo-ucrainene. Experți vamali ai celor trei țări, precum și reprezentanți transnistreni urmau să se întâlnească la Chișinău, pentru a stabili modul concret de acțiune, obiectivul principal fiind reducerea contrabandei și a traficului cu droguri și arme din Transnistria. Kuchma a comentat după întrevvedere că este nevoie de „mai puține discuții și mai multe fapte concrete”. Voronin a fost cel mai optimist. El s-a declarat „mai mult decât mulțumit de rezultatele discuțiilor”, adăugând că acestea l-au convins asupra reluării negocierilor cu Transnistria cât mai curând posibil.

Pe 22 februarie, reprezentanții departamentelor vamale din cele trei țări și din Transnistria s-au întâlnit pentru negocieri la Chișinău. Rezultatul a fost un eșec, din cauza obiecțiilor ridicate de Tiraspol. Unii observatori afirmă că, de fapt, întrevvedere de la Odessa a fost mai puțin menită să îl ajute pe Voronin, cât o ocazie pentru ca Putin să îl asigure pe Kuchma de sprijinul său, în contextul alegerilor parlamentare din Ucraina.

În final, cel puțin în perioada pe care am avut-o în vedere, Chișinăul nu a reușit să convingă Ucraina să joace de partea sa în problema transnistreană. Mai mult, într-o perioadă în care Igor Smirnov nu mai era primit de Putin, la Moscova, Kievul i-a deschis ușile și a pledat pentru Tiraspol. Consecința a fost îngreunarea procesului de negociere cu Transnistria, deoarece liderii tiraspoleni au fost încurajați să nu cedeze în fața presiunilor Chișinăului. Probabil că la mijloc se află interese economice și geopolitice.

Pe plan economic, relațiile au fost în general normale. Cele două părți semnează acorduri de cooperare și decid să intre împreună în Uniunea Economică Euro-Asiatică, formată în 2001 de CSI. În plus, la întrevvedere de la Odessa, părțile convin asupra construirii unui sistem unic de distribuire a energiei electrice, care ar asigura alimentarea Chișinăului cu energie electrică mai ieftină.

Relațiile se încordează și pe această dimensiune după ce Ucraina a decis în martie 2002 să interzică importurile de zahări din Moldova. Chișinăul a reacționat dur, acuzând că decizia ar fi motivată de interese politice.

Concluzii: o comunicare oscilantă

Comunicarea diplomatică a Chișinăului cu Kievul nu mai este caracterizată de aceeași constanță și deschidere ca în cazul celei cu Moscova, dar nu este nici la fel de tensionată ca cea cu Bucureștiul. În mod evident, comuniștii au plecat de la premisa unei deschideri reale către vecinul lor răsăritean, fapt confirmat de ratificarea unui controversat tratat de frontieră cu acesta, care a corespuns inteerselor ucrainiene. Ei au așteptat însă ca partenerii lor să le răspundă cu aceeași monedă și să-i sprijine în rezolvarea obiectivului lor strategic: conflictul cu Transnistria. Pe relația cu Kievul, Chișinăul nu a mai fost la fel de răbdător ca față de Moscova, atunci când a observat că vecinul său refuză să coopereze. De aceea, liderii moldoveni au abordat un stil agresiv: au acuzat prin presă duplicitatea Kievului și au reclamat-o partenerilor europeni. Mai mult, ei au cerut chiar și sprijinul unor terți. La prima întrevedere cu noul ambasador SUA la Chișinău, Voronin a abordat această temă și, potrivit unui comunicat oficial, a obținut o promisiune de ajutor din partea diplomatului american.

De fapt, Moldova a avut neplăcuta surpriză să constate că Ucraina nu o tratează ca pe un partener egal, ci din contră, ea își afirmă explicit superioritatea. Kievul nu a făcut un secret din contactele cu Tiraspolul și nici din susținerea pentru administrația separatistă, chiar dacă, în paralel, a dat și mesaje pe care le aștepta Chișinăul, referitoare la recunoașterea suveranității și integrității Moldovei. Mai mult, a preluat în discursul său diplomatic teme de referință ale liderilor tiraspoleni, cum ar fi „blocada economică” instituită de Chișinău, sau sărăcirea localnicilor. O astfel de atitudine nu putea fi abordată decât de un stat încrezător în puterea lui de a se impune la nivel regional și de a face față unor eventuale presiuni internaționale, sau, din contră de a nu le întâmpina. Există, de exemplu, un punct de vedere al unor observatori, care afirmă că Voronin nu a reușit să obțină de la Putin sprijin pentru a convinge Kievul să rezolve în mod real problema graniței cu Transnistria.

Un alt mesaj pe care Chișinăul a trebuit să îl înfrunte din partea Kievului a fost afirmarea explicită a intereselor acestuia în Transnistria. În documentul trimis în februarie 2002 Uniunii Europene, ca reacție la rechizitoriul Chișinăului din ianuarie 2002, Kievul a afirmat, așa cum am arătat, că el apără interesele minorității ucrainiene care reprezintă jumătate din populația transnistreană. Chișinăul a denunțat, pe bună dreptate, caracterul fictiv al

acestei estimări, însă adevărata sa semnificație constă în faptul că reprezintă o justificare apropiată de discursul european pentru a legitima atitudinea Kievului.

Liderii de la Tiraspol nu s-au sfiit să vorbească despre posibilitatea unificării Transnistriei cu Ucraina, mai ales dacă Moldova ar intra în componența României. Din această perspectivă, jocul Kievului poate fi interpretat ca o încurajare pentru rigiditatea Tiraspolului.

Așadar, în ciuda promisiunilor inițiale, comuniștii nu au reușit să impună o „dezvoltare concretă” a relațiilor Moldovei cu Ucraina. Dincolo de cuvinte frumoase și de unele concesii din partea Chișinăului, Kievul a jucat dur, lucru care a stârnit iritarea fățișă a liderilor moldoveni. Avem de-a face deci cu o comunicare oscilantă, întrucât, între două acuzații, liderii moldoveni mai au puterea să dea și mesaje pozitive, exprimându-și încrederea în rezolvarea problemelor bilaterale. O altă caracteristică a comunicării dintre Chișinău și Kiev este vitalitatea ei constantă, chiar dacă nivelul nu este același ca în cazul celei cu Moscova. Tensiunile dintre parteneri nu au dus la stoparea sau reducerea contactelor bilaterale, așa cum s-a întâmplat în cazul României.

V. Concluzii: Un model ierarhizat de comunicare diplomatică

Diplomația nu constă doar într-o activitate de reprezentare, ci și de evaluare a ceea ce se întâmplă într-o anumită țară, pornind de la diverși factori⁷¹. Politicile economice, comportamentul politic al puterii locale, modul de relaționare a puterii cu partenerii și cu adversarii politici, modul în care administrația comunică cu partenerii de politică externă contribuie la analizarea și chiar previzionarea evoluției pe care o poate lua un stat.

Fără a avea experiența diplomației, dar compensând – cel puțin parțial - cu o anumită cunoaștere a actualității din Republica Moldova, am încercat în această lucrare să analizăm ce modele publice de comunicare diplomatică dezvoltă puterea comunistă de la Chișinău, în primul său an de guvernare, cu cei mai importanți trei parteneri de relații bilaterale: Moscova, București și Kiev.

Ne-am oprit asupra *modelelor publice*, pentru că sursele pe baza cărora ne-am fundamentat analiza și exemplele pe care le-am enunțat provin din spațiul public – presa, lucrări de specialitate, rapoarte ale unor foruri internaționale și interviuri proprii - și nu din comunicarea diplomatică pe canale directe între reprezentanții țărilor în discuție, sau între oficialii Republicii Moldova și reprezentanții altor state sau ai unor organisme internaționale.

A considera sursele publice superficiale pentru o astfel de analiză ar fi o eroare. Din contră, ele au cel puțin o valență dublă: nu numai că prin astfel de intervenții reprezentanții unei țări enunță poziția și interesele statului respectiv, dar ele pot deveni și acel discurs justificativ al puterii, menit să atragă sprijinul audienței⁷². Întrucât este vorba de comunicare diplomatică, am include aici nu numai populația autohtonă căreia puterea trebuie să îi explice acțiunile pentru a-și păstra legitimitatea obținută prin vot, ci și pentru

⁷¹ Cf. R P Barston, *Modern Diplomacy*, London, 1997

⁷² Cf. Constantin Sălăvăstru, *Discursul puterii*, Iași, 1999

a avea credibilitate și sprijin în fața comunității internaționale, care intră în contact cu astfel de declarații.

Pe de altă parte, așa cum am observat, relațiile cu cei trei parteneri externi și nu numai depind foarte mult de evoluțiile interne pe care Partidul Comuniștilor le impune în republică: îmbunătățirea statutului limbii ruse, instituționalizarea moldovenismului, blocarea unor proiecte economice, măsuri antireformiste, obstrucționarea opoziției. De aceea, de multe ori discursul diplomatic este legat de aceste evenimente, având rol explicativ, defensiv sau ofensiv.

După ce am analizat comunicarea diplomatică a puterii comuniste instalate după alegerile din 25 februarie 2001 cu fiecare interlocutor în parte, putem trage linia și identifica câteva din trăsăturile discursului diplomatic al Chișinăului în această perioadă. Vom sistematiza totul pe două dimensiuni: forma discursului și conținutul său.

A. Forma comunicării

Comunicarea diplomatică a puterii comuniste are două trăsături fundamentale: pe de o parte, este împărțită în două faze principale, iar pe de altă parte, este puternic personalizată.

Din prima perspectivă, am constatat faptul că administrația comunistă adoptă aceeași structură de comunicare pentru toți cei trei parteneri: o primă fază, în care se emit mesaje pozitive, și o a doua fază, în care discursul ia o formă specifică fiecărui interlocutor în parte. Deschiderea din prima etapă are rolul de a ajuta noua putere să obțină recunoașterea și acceptul receptorului pentru a avea relații bilaterale active. Titlatura de partid comunist promitea la început să nu ajute prea mult PCM în legarea relațiilor bilaterale. Prin proiectul inițial, PCM trebuia astfel să treacă peste acest handicap și să stimuleze partenerii să nu refuze colaborarea cu Republica Moldova. Tot în această primă etapă, comuniștii și-au definitivat obiectivele lor strategice de guvernare, iar prin abordarea prietenoasă au urmărit să evalueze și modul în care își pot pune agenda în practică. În perioada postelectorală și cu ocazia discursurilor de investitură sunt emise primele

declarații de intenție referitoare la cei trei parteneri. Ulterior, cuvintele sunt întărite de vizite oficiale care au loc în cele trei capitale.

În a doua fază, însă, comunicarea ia o formă specifică partenerului de discuții, corespunzând interesului pe care comuniștii îl au pentru acesta. Cu Rusia, se comunică la o intensitate constant ridicată: au loc vizite bilaterale între demnitari ai celor două țări, reprezentanții Parlamentului de la Chișinău și președintele Voronin iau parte la reuniunile CSI, șeful statului și primul ministru merg foarte des la Moscova. Legăturile sunt permanente, fără hiatusuri.

Cu România, lucrurile stau diferit. Am identificat o perioadă de grație, în vara anului 2001, când au avut loc contacte multiple pe teme economice, fiind chiar semnate o serie de acorduri. După un scurt schimb de replici dure, în iulie, comunicarea intră din toamnă pe o adevărată pantă descendentă. Se comunică cu sincope, în funcție de evenimentele care au loc în Republica Moldova: audierea de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, obligativitatea studiului limbii ruse, manifestările de stradă din Chișinău, etc. Se comunică mult, dar pe teme conflictuale și nu pe proiecte concrete.

Modelul de comunicare cu Ucraina este asemănător celui precedent, dar la o scală mai mică. Există și aici o perioadă de grație, în vară, când comuniștii ratifică tratatul de frontieră, pe care Ucraina îl aștepta de 2 ani de zile. Când Kievul nu le oferă ceea ce ei doreau – sprijin în chestiunea transnistreană - adoptă un stil agresiv de comunicare. Cu toate acestea nivelul de agresivitate este mai scăzut și intensitatea atacurilor este mai joasă decât în cazul României.

Într-o altă perspectivă de abordare a formei comunicării, observăm o puternică personalizare a mesajului. Cheia comunicării stă la cei doi lideri de frunte ai PCM – Vladimir Voronin, președintele formațiunii și șeful statului (care potrivit Constituției are prerogative de politică externă) și Victor Stepaniuc, numărul doi în partid și liderul facțiunii parlamentare a comuniștilor. Un alt comunicator este primul ministru Vasile Tarlev, dar el este strict legat de șeful statului, putând fi considerat eco-ul său. Eugenia Ostapciuc, speaker-ul Parlamentului, transmite de asemenea mesaje, în special pe relația cu Rusia, dar și ea este om de încredere al președintelui.

Ministerul de Externe pare să joace pe o dimensiune diferită. Discursul său este mai ponderat, mai diplomatic, în timp ce mesajele cele mai puternice le transmit în general șeful statului și oamenii menționați mai sus. Mai mult, între minister, pe do parte, și celelalte instituții, pe de altă parte, există o distanță destul de mare, din cauza unui nucleu de diplomați pro-europeni

care au rămas în funcții. În iulie 2001 a existat și un conflict între mesajul ministrului de Externe de atunci, Nicolai Cernomaz, și președintele Voronin referitor la Rusia. Cernomaz nu a fost de acord cu o apropiere radicală de Moscova, ceea ce l-a costat postul.

B. Conținutul

1. Proiectul inițial

Aceste trăsături ale formei comunicării puterii comuniste sunt completate de caracteristicile conținutului mesajelor. Substanța comunicării Chișinăului cu fiecare dintre cei trei parteneri ai săi marchează diferențele specifice între ei, chiar și acolo unde forma pare asemănătoare.

Am numit prima fază de comunicare cea a proiectului inițial, pentru că atunci comuniștii propun un proiect de relații bilaterale cu fiecare interlocutor. La prima vedere, în această etapă, conținutul comunicării este identic, deoarece liderii comuniști emit mesaje pozitive, de prietenie și colaborare.

Dincolo de acestea, de la bun început Chișinăul ia în considerare de la bun început diferențieri și ierarhii între interlocutori:

- **Rusia a fost, este și va fi „partenerul strategic”**, cu care vor fi dezvoltate relații strategice, potrivit lui Voronin. Aceasta înseamnă că: Moldova se va integra mai mult în spațiul CSI, rămânând deschisă inclusiv posibilitatea intrării în Uniunea Rusia-Bielorusia; Rusia reprezintă pentru Moldova principala piață de desfacere pentru produsele sale, care nu sunt primite de țările europene; integrarea în UE poate avea loc, dar numai o dată cu Rusia și Bielorusia. În enumerarea celor trei, Rusia ocupă mereu locul întâi, iar atributul său de „partener strategic” apare de la prima intervenție publică a lui Vladimir Voronin și se menține ca un leitmotiv al discursului diplomatic al Chișinăului comunist.
- **România este „partenerul special”**, cu care Chișinăul acceptă uneori și ideea unor relații „privilegiate”, dar aceasta înseamnă că ele trebuie să fie „pragmatice” și „dezideologizate”. Oficialii moldoveni vorbesc uneori despre „relațiile tradiționale” ce trebuie dezvoltate. Deși apare constant pe locul al doilea în enumerarea celor trei, relația cu România este legată de cele mai multe condiționări: să se mențină la nivelul „acțiunilor concrete” – relații economice – și să nu aibă caracter ideologic – adică să nu se ridice chestiunea identității naționale

românești a majorității populației și alte teme ce decurg de aici. De fapt, în cazul României, puterea comunistă pune condiții specifice, care nu apar la ceilalți interlocutori. De exemplu, nicidecum administrația moldovenească nu s-a îngrijorat în legătură cu caracterul ideologic al unor acțiuni, luări de poziție ale Rusiei. O altă determinare care apare în cazul României este vecinătatea. „Trebuie să avem relații bune cu România pentru că suntem vecini, iar vecinii nu ți-i alegi”, a afirmat Voronin atât în perioada inițială – „de miere” – cât și în finalul perioadei analizate, adică după o confruntare diplomatică oșobitoare cu Bucureștii. Afirmașem atunci când am analizat prima oară chestiunea vecinătății în discursul comunist că ea poate avea cel puțin două înțelesuri: unul determinist, care ar fi presupus că puterea moldovenească s-ar fi văzut nevoită să coopereze cu România întrucât îi este vecină; și unul identitar: singura legătură cu România este granița comună și nu o legătură de sânge, istorie sau cultură. Este evident că al doilea sens a convenit perfect programului și ideologiei comuniștilor, adepți ai identității moldovenești. Primul sens are pentru comuniști doar un rol retoric, fiind singurul argument în favoarea unei colaborări cu România pe care ei l-au putut aduce.

- **Ucraina** este și ea un vecin cu care trebuie dezvoltate „relațiile tradiționale”, trecându-se dincolo de declarațiile de bune intenții, după cum spune Voronin. Alături de România, ea trebuie să devină principalul „partener comercial” al Moldovei. Ucraina ocupă mereu locul al treilea în înșiruirea celor trei țări. Și la ea apare determinantul vecinătății, dar semnificația sa nu mai este aceeași ca la România.

În timp ce Rusia ocupă de obicei un loc aparte, rezervat ei, în ordinea priorităților și în exemplele date de purtătorii de mesaje, România și Ucraina sunt nominalizate aproape mereu împreună. Ordinea ierarhică din discursurile inițiale ale comuniștilor este confirmată și de primele acțiuni de politică externă pe care le face președintele Voronin. Nouă zile după investitura sa, pe 7 aprilie 2001, Voronin face prima sa vizită oficială la Moscova. Pe 1-2 mai, merge la București. Aproape două săptămâni mai târziu, la Kiev.

2. Faza a doua: raportarea la criteriile de politică externă

Dacă în etapa proiectului inițial diferențele trebuie citite mai mult printre rânduri, în faza a doua de comunicare, în care puterea trece la aplicarea obiectivelor sale strategice, mesajele specifice ies în evidență. O analiză comparativă a comunicării cu cei trei parteneri poate fi făcută prin raportare la tema fundamentală a politicii externe în mandatul comuniștilor, așa cum reiese ea din toate intervențiile acestora: „**consolidarea statalității Republicii Moldova**”. Moldova a fost recunoscută ca stat independent imediat după proclamarea independenței, în 1991, cu toate acestea, spre deosebire de state cu istorie în spate, există încă semne de întrebare legate de acest statut. Opiniile sunt împărțite, în funcție de orientarea filoromână, filorusă sau independentistă a emițătorului. Nu este aici locul să ne ocupăm de această dezbatere, ci ne vom opri numai asupra diagnosticului pus de comuniști, deoarece el determină direcțiile de politică externă a administrației actuale de la Chișinău.

Pentru a delimita clar registrul în care lucrăm, vom cita o definiție a statalității specifică pentru adepții moldovenismului, întrucât această doctrină este promovată intens de comuniști. Statalitatea înseamnă „o etapă istorică de dezvoltare a țărilor (...) care au reușit să-și creeze propriul stat ori să reanimeze statalitatea pierdută anterior (fie și-au pierdut independența sub presiunea statelor vecine, fie s-au unit benevol cu un alt stat). Statalitatea nu este odar un atribut al societății și un indice al dezvoltării acesteia, dar și o ideologie, o orientare social-politică și culturală îndreptată spre dezvoltarea statului, protecția lui și perfecționarea organizării politice a societății”, a afirmat la un congres organizat în 1996 unul dintre principalii ideologi ai moldovenismului, profesorul Gheorghe Rusnac⁷³. Pe scurt, potrivit doctrinei moldovenismului, moldovenii au avut un stat național și o „statalitate neîntreruptă”⁷⁴ încă din 1359, singurele probleme fiind cauzate de-a lungul istoriei de pretențiile teritoriale ale României.

Pe lângă aceasta, am identificat în discursul comuniștilor patru determinanți ai statalității Moldovei, care, la rândul lor devin criterii ale comunicării diplomatice: **suveranitatea, independența (care include și aspectul dezvoltării economice), integritatea teritorială și identitatea națională**. Conceptele de suveranitate și independență respectă în acest caz definiția clasică privind „autoritatea fundamentală a unui stat de a-și exercita puterea

⁷³ Marian Enache, Dorin Cimpoeșu, Op. Cit. pg. 75

⁷⁴ idem

fără a fi subordonat unei puteri din afară”⁷⁵. Integritatea teritorială se referă la controlului întregului teritoriu, principala problemă fiind reintegrarea regiunii secesionsite transnistrene în Republica Moldova. Identitatea națională este legată de disputa privind naționalitatea moldoveană sau română a celor 65% de etnici majoritari ai republicii. Adepți declarați ai moldovenismului, comuniștii și-au propus finalizarea rapidă a instituționalizării acestei teorii, pentru a construi o identitate etnică a populației majoritare și implicit a statului respectiv. De altfel, „statalitatea, automat, presupune folosirea limbii oficiale de stat, a simbolicii de stat (imnul, drapelul și stema), a normelor specifice de organizare politică a societății (forme de guvernare, construcția statală, relații internaționale, structura puterii de stat”, afirmă același profesor Gheorghe Rusnac⁷⁶.

Prin dezvoltare economică, liderii comuniști au în vedere reducerea sărăciei, însă noi vom vedea dincolo de aceasta, o realitate despre care administrația moldoveană a evitat să vorbească – intrarea țării în incapacitate de plăți.

Conținutul comunicării diplomatice a puterii comuniste depinde de percepția pe care aceasta o are asupra partenerilor, prin prisma celor cinci filtre ale statalității Moldovei, așa cum se observă și din figura 1.

- **Rusia se raportează la suveranitate, independență, integritatea teritorială și identitatea națională**

Comuniștii așteaptă contribuția Rusiei la consolidarea statalității în principal prin recunoașterea suveranității și independenței țării printr-un tratat bilateral, și rezolvarea conflictului transnistrean, ceea ce ar duce la redobândirea integrității teritoriale. Oficial, aceste date sunt recunoscute prin semnarea tratatului bilateral, în noiembrie 2001, și ratificarea sa, în aprilie 2002. De asemenea, temele respective apar în mesaje transmise de Chișinău pe adresa Moscovei și uneori sunt confirmate de declarațiile părții ruse. Practic însă, Chișinăul nu a obținut în perioada analizată un sprijin efectiv din partea Rusiei pentru soluționarea conflictului transnistrean, deși a reliefat că îl consideră un obiectiv prioritar. Liderul tirapsolean Igor Smirnov a blocat negocierile la sfârșitul lui august, iar de atunci între el și Voronin a izbucnit un război al declarațiilor. Cu toate acestea, am observat că

⁷⁵ Ian Brownlie in Hurst Hannum, *Autonomie, Suveranitate și Autodeterminare*, București, pg. 21

⁷⁶ Marian Enache, Dorin Cimpoșu, *idem*

discursul puterii comuniste față de Moscova rămâne pozitiv. Chișinăul nu critică Moscova, nu se lansează în campanii agresive, așa cum face cu ceilalți parteneri. Din contră, președintele Voronin a dat adesea declarații pozitive privind sprijinul de care se bucură din partea Kremlinului, fără ca acesta să confirme. Pe de altă parte, puterea comunistă a acceptat să introducă în tratatul bialteral o formulă controversată - Rusia, stat garant al procesului de pace în Transnistria – care i-a făcut pe unii comentatori să se vorbească despre încălcarea suveranității și independenței țării.

De asemenea, nu a existat un sprijin concret din partea Rusiei pentru rezolvarea problemelor economice, cu excepția exprimării sprijinului pentru restructurarea datoriei externe, în condițiile în care pentru oficialii comuniști chestiunea economică se leagă deja de atributul independenței țării. Chișinăul a încercat să negocieze un nou acord pentru achiziționarea gazului, care să prevadă un tarif mai mic. În loc de aceasta, a obținut dreptul de a plăti gazul eșalonat, în două tranșe, cu o dobândă ridicată. Acordul, semnat o dată cu parafarea tratatului bilateral, a determinat blocarea finanțării din partea FMI și a Băncii Mondiale, ceea ce a agravat criza financiară în care se afla republica. În ciuda promisiunilor, Chișinăul nu a renegociat acordul pentru gaze, cel puțin în perioada studiată.

În fine, administrația comunistă s-a arătat dispusă să renunțe la o parte din atributele sale de suveranitate și independență, prin integrarea în Uniunea rusia Bielorusia și prin aprofundarea relațiilor cu CSI.

Din perspectiva identității naționale, putem nota mesajele pozitive și deciziile în favoarea ridicării statutului limbii ruse, ca mijloc de comunicare interetnică.

Așadar, comunicarea diplomatică pe relația cu Moscova este construită numai din termeni pozitivi și este caracterizată prin deschidere, disponibilitate la concesi, nefiind loc de critici sau de dispute.

- **Rusia în termeni cheie:**
 - Partener/parteneriat strategic
 - Integrare în CSI
 - Intrarea în Uniunea Vamală
 - Principala piață de desfacere
 - Sprijin pentru integritatea teritorială, suveranitatea și independența țării
 - Limba rusă – limbă de comunicare interetnică
 - Societate multiculturală/multiethnică
 - Furnizor de resurse

- **România se raportează la suveranitate, independență, identitatea națională**

Pe relația cu România, acești termeni capătă altă semnificație. Principiile suveranității și independenței duc la acuzațiile aduse Bucureștilor de „amestec în treburile interne ale Republicii Moldova”. Este reacția tipică administrației de la Chișinău, atunci când oficialii români iau poziție față de chestiuni legate de identitatea națională a populației majoritare: numele limbii oficiale, chestiunea istoriei și literaturii, etc. Bucureștii și Chișinăul se află aici pe două poziții ireconciliabile: partea română consideră că este îndreptățită să intervină în favoarea apărării identității etnice, cultural și lingvistice a majorității populației din Moldova, în virtutea normelor europene. Partea moldavă respinge ideea că majoritatea ar fi de etnie română și de aceea consideră că Bucureștii i-au încălcat suveranitatea, independența, etc, prin luările de poziție avute. Acuzația este adusă și atunci când nu există o implicare fățișă a bucureștilor, cum ar fi cazul Mitropoliei Basarabiei și al protestelor de stradă din Piața Marii Adunări Naționale, sau când este vorba de apărarea normelor democratice – suspendarea PPCD.

Chestiunea integrității teritoriale nu mai este legată de problema transnistreană, România fiind exclusă în urmă cu câțiva ani din procesul de pace. Se pune chiar problema revendicărilor teritoriale ale României.

Cât privește relațiile economice, acestea s-au blocat, pe fondul relației conflictuale dintre cele două țări.

Spre deosebire de Rusia, comunicarea diplomatică cu Bucureștii debordează în referințe negative, făcând-o să fie cea mai agresivă dintre toate. Aceasta a dus la o răcire neașteptată a relațiilor bilaterale și la o scădere a schimburilor comerciale cu aproape o treime.

- **România în termeni cheie:**
 - Amestec în treburile interne
 - Expansivism românesc
 - Pretenții teritoriale
 - Unionism
 - Ideologie
 - Moldovean vs român (limbă, cultură, istorie, popor)
 - Majoritatea moldoveană / Minoritate română
 - Identitatea națională a moldovenilor

- Nerespectarea/subminarea stătalității, suveranității, independenței republicii
 - Dezbinare națională
 - (Sprijin pentru) fasciști
 - Duplicitate
 - A stricat relațiile bilaterale
 - Spionaj
 - Persona non Grata
 - Expulzare
 - Pragmatism
 - Acțiuni concrete
 - Acțiuni dezideologizate
 - Legături tradiționale
 - Principal partener comercial
 - Relații speciale/privilegiate
 - Vecini
- **Ucraina se raportează la suveranitate, independență, integritatea teritorială**

Obiectivul principal pe relația cu Ucraina a fost rezolvarea chestiunii transnistrene, Moldova dorind să obțină de la Kiev sprijinul pentru controlarea segmentului de graniță din dreptul Transnistriei. Acest lucru nu s-a întâmplat, ceea ce a determinat răsturnarea discursului pozitiv într-unul negativ. Moldova nu are de rezolvat cu Ucraina chestiuni identitare, în ciuda minorității numeroase pe care aceasta o are în mica republică.

- **Ucraina în termeni cheie**
 - Pragmatism
 - Legături tradiționale
 - Principal partener comercial
 - Relații speciale
 - Vecini
 - Duplicitate
 - Sprijin pentru contrabanda transnistreană
 - Import ilegal din Transnistria

În concluzie, analiza comunicării diplomatice a primului an de guvernare al comuniștilor poate sugera clar ierarhia pe care este construită politica

externă noii puteri: Rusia este pe primul loc, partenerul strategic, ceea ce înseamnă că Moldova cedează foarte mult, fără să primească în schimb pe măsură (conflictul transnistrean nu este rezolvat, gazele nu sunt mai ieftine, intrarea în Uniunea Rusia Bielorusia este legată de noi condiții. Ucraina este pe locul doi, pentru că Moldova are interesul să obțină măcar sprijin pentru controlul frontierei, dacă nu mai mult. Totuși, discursul devine agresiv, din clipa în care este evident că Kievul îl sprijină pe Igor Smirnov. România apare în acest top, numai pentru că puterea comunistă a vrut inițial să sugereze interesul pentru relații bune cu acest vecin. În realitate, Bucureștii nu intră în sfera sa de interese. Cele două capitale nu sunt despărțite doar de chestiunea identitară, ci și de lipsa de interes a Chișinăului să adâncească relațiile economice cu Bucureștii. De aceea, după o primă perioadă de grație, puterea comunistă începe o campanie agresivă împotriva României, pe care o acuză de expansionsim și nerespectarea statalității Moldovei. Este cel mai agresiv discurs al comuniștilor și este cea mai dură atitudine față de România a vreunei puteri de la Chișinău, după câștigarea independenței. Circumstanța agravantă, din perspectiva României, este că atacul are loc într-o perioadă când România are nevoie de relații exemplare cu vecinii și cu Rusia, în vederea integrării în NATO. Probabil că și această campanie face parte din oferta adresată Rusiei pentru a o convinge de bunele intenții ale comuniștilor.